

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**YERLİ TELEVİZYON DİZİLERİNİN DİN VE DEĞERLER
PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN İNCELENMESİ:
GÖNÜL DAĞI VE YASAK ELMA ÖRNEKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SARE KAYA

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. NURTEN KIMTER

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**YERLİ TELEVİZYON DİZİLERİNİN DİN VE DEĞERLER PSİKOLOJİSİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ:
GÖNÜL DAĞI VE YASAK ELMA ÖRNEKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SARE KAYA

Tez Danışmanı
DOÇ. DR. NURTEN KIMTER

ÇANAKKALE – 2022

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İsim SOYİSMİ tarafından Prof. Dr. İsim SOYİSMİ yönetiminden hazırlanan ve ..../20.. tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Tezin Adı**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ..... **Anabilim/Anasanat Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS/DOKTORA/SANATTA YETERLİK TEZİ** olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Doç. Dr. İsim SOYİSMİ
(Danışman)

Doç. Dr. İsim SOYİSMİ

Dr. Öğr. Üyesi İsim SOYİSMİ

.....

.....

.....

Tez No : .....

Tez Savunma Tarihi : ..../20..

.....
İSİM SOYİSMİ

Enstitü Müdürü

..../20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

31/01/2022

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleştirilmesinde, çalışmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Doç. Dr. Nurten KIMTER'e ve eğitim hayatım boyunca bana emeği geçen tüm hocalarıma, çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen değerli eşim Ali, sevgili çocuklarım Sami Sefa ve Hilmi Kerem'e, motivasyon kaynağım Rukiye Güz, Zeliha Efe ve ismini zikredemediğim tüm dostlarıma, varlıklarıyla yaşamımı anlamlandıran canım kardeşlerim Veli, Melike, Selami, Çağla, Ayşe Nur, Elif Seda ve hayatımın her evresinde bana destek ve örnek olan, evlatları olmaktan her zaman mutluluk ve gurur duyduğum, bugünlerin mimarı çok kıymetli annem Fatma ve babam Hilmi Özhan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.”

Sare KAYA
Çanakkale, Ocak 2022

ÖZET

YERLİ TELEVİZYON DİZİLERİNİN DİN VE DEĞERLER PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN İNCELENMESİ: (GÖNÜL DAĞI VE YASAK ELMA ÖRNEKLERİ)

Sare KAYA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Nurten KIMTER

31/01/2022, 150

İçinde bulunduğumuz çağda ciddi bir değer erozyonu yaşanmaktadır. Değerlerin en önemli kaynağı olan dinin etkisi giderek azalmakta, temel ahlakî değerlerin yerini medya kültürünün aktardığı yeni değerler almaktadır. Başrolde ise, medyanın en etkili formlarından biri olan televizyon dizileri bulunmaktadır.

Bu araştırma, din ve değerler psikolojisi perspektifinden yerli televizyon dizilerinin birey ve toplum üzerindeki etkilerine ve dizilerin değer algılarımızın yozlaşmasına yönelik rolüne dikkat çekmeyi hedeflemiştir. Dolayısıyla değerlerin medyada kullanımlarının araştırılması ve izleyicide değer perspektifli medya okuryazarlığıyla ilgili farkındalık oluşturulması büyük önem arz etmektedir. Bu amaçla öncelikle din, değerler ve medya arasındaki ilişki teorik olarak ele alınmıştır. Akabinde gündemdeki popüler yerli dizilerden ‘Gönül Dağı’ (TRT1) ve ‘Yasak Elma’ (Fox) isimli iki dizinin nitel araştırma yöntemiyle 1-15 arası bölümlerinin içerik analizleri yapılmıştır. 13 değer, 12 anti değer olmak üzere 25 farklı değer-anti değer üzerinden yapılan analizler sonucunda, ‘Gönül Dağı’ dizisinde 795 değere (%79), 214 anti değere (%21) rastlanırken, ‘Yasak Elma’ dizisinde, 156 değer (%21), 588 anti değer (%79) olduğu görülmüştür. İçerik çözümlenmeleri sonucu elde edilen veriler, tablolar halinde gösterilerek yorumlanmıştır. Ayrıca bulguları desteklemek amacıyla, her iki dizide geçen değer temelli sahnelerden kesit alma yöntemiyle bazı repliklere yer verilmiştir. Sonuç olarak, *Yasak Elma* dizisinde anti değerlerin baskın bir

biçimde yer aldığı, *Gönül Dağı* dizisinin ise dinî-ahlakî değerlere daha uygun bir zeminde konumlandığı bulgulanmıştır. Böylece araştırmanın sonucunda dizilerde değerler yanında, yüksek oranlarda yer alan anti değerlerin, izleyici üzerinde olumsuz etkilere neden olabileceği hususuna dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din, Değerler, Yerli Diziler, Popüler Kültür, Dindarlık, Medya

ABSTRACT

EXAMINATION OF DOMESTIC TELEVISION SERIES IN TERMS OF RELIGION AND VALUES PSYCHOLOGY: (SAMPLES OF GÖNÜL DAĞI AND YASAK ELMA)

Sare KAYA

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Philosophy And Religious Sciences Master's Thesis

Assoc. Dr. Nurten KIMTER

31/01/2022, 150

In the age we live in, there is a serious erosion of value. The influence of religion, which is the most important source of values, is gradually decreasing, and basic moral values are replaced by new values conveyed by media culture. In the lead role, there are television series, one of the most effective forms of the media.

This research aims to draw attention on the effects of domestic television series on individuals and society and the role of TV series on value corruption from the perspective of the psychology of religion and values. Therefore, it is of great importance to investigate the use of values in the media and to raise awareness in the audience about media literacy with a value perspective. For this purpose, first of all, the relationship between religion, values and media is discussed theoretically. Afterwards, the content analyzes of episodes 1-15 of two TV series, ‘*Gönül Dağı*’ (TRT1) and ‘*Yasak Elma*’ (Fox) which are on the agenda, were made using the qualitative research method. As a result of the analysis made on 25 different values-anti values, 13 values and 12 anti values, 795 values (%79) and 214 anti values (%21) were found in the ‘*Gönül Dağı*’ series, while 156 values (%21) and 588 anti values (%79) were found in the ‘*Yasak Elma*’ series. The data obtained as a result of the content analyzes were interpreted by showing them in tables. In addition, to support the findings, some lines from the value-based scenes in both series are included with the method of sectioning. As a result, it has been found that anti values are dominant in the

Yasak Elma series, while the *Gönül Dağı* series is located on a more suitable ground for religious- moral values. Thus, as a result of the research, attention was drawn to the fact that besides the values, the anti values in high rates could cause negative effects on the audience.

Keywords: Religion, Values, Local TV Series, Popular Culture, Piety, Media

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

İKİNCİ BÖLÜM TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Değerler.....	4
2.1.1. Değerlerin Kaynağı.....	6
2.1.2. Değerlerin Sınıflandırılması.....	7
2.1.3. Bazı İnsanî ve Evrensel Değerler.....	9
2.1.4. Değerler ve İnsan Toplum İlişkisi	19
2.1.5. Değer Eğitiminde Ailenin Rolü	21
2.1.6. Değerler Eğitiminde Okulların Rolü.....	23
2.1.7. Değerler ve Kişilik İnşası	25
2.1.8. Popüler Kültür ve Değerler.....	28

2.2.	Din ve Dindarlık.....	30
2.2.1.	Din Kavramı.....	30
2.2.2.	Dindarlık Kavramı.....	33
2.2.3.	Dindarlığın Boyutları.....	35
2.2.4.	Din, Dindarlık ve Değer İlişkisi.....	37
2.2.5.	Dinlerin Değer Yaklaşımı.....	40
2.3.	Medya.....	43
2.3.1.	Medyanın İşlevleri	44
2.3.2.	Medyanın İnsan ve Toplum Üzerine Etkileri	45
2.3.3.	Din ve Dindarlık Algısının İnşasında Medya Etkisi	47
2.3.4.	Din, Dindarlık ve Din Adamı Olgularının Medyada Kullanımı	49
2.3.5.	Sinema ve Din	52
2.3.6.	Medyanın Büyülü Kutusu Televizyon	54
2.4.	Televizyon Dizileri	62
2.4.1.	Dizilerin İnsan, Aile ve Toplum Üzerindeki Etkileri.....	63
2.4.2.	Televizyon Dizilerinin Değer Algılarının Yozlaşmasına Etkisi	74
2.4.3.	Televizyon Dizilerinde Bir Değer Olarak Din ve Dindarlığa Yüklenilen Anlamlar.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

3.1.	Araştırmanın Konusu	81
3.2.	Araştırmanın Problemi.....	81
3.3.	Araştırmanın Amacı.....	83
3.4.	Araştırmanın Modeli.....	85
3.5.	Evren ve Örneklem.....	87
3.6.	Kapsam ve Sınırlılıklar.....	87
3.7.	Verilerin Toplanması ve Analizi.....	88

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. GÖNÜL DAĞI	90
4.1.1. Dizinin Özeti.....	91
4.1.2. Dizinin Oyuncu Kadrosu ve Karakterlerin Tanıtımı.....	93
4.1.3. Elde Edilen Verilerin Çözümlemesi ve Yorumu.....	95
4.1.4. Dizide Yer Alan Değerlerin İçerik Analizi ve Yorumu.....	96
4.1.5. Dizide Yer Alan Anti Değerlerin İçerik Analizi ve Yorumu.....	106
4.2. YASAK ELMA.....	109
4.2.1. Dizinin Özeti.....	109
4.2.2. Dizinin Oyuncu Kadrosu ve Karakterlerin Tanıtımı.....	111
4.2.3. Elde Edilen Verilerin Çözümlemesi ve Yorumu	112
4.2.4. Dizide Yer Alan Değerlerin İçerik Analizi ve Yorumu.....	112
4.2.5. Dizide Yer Alan Anti Değerlerin İçerik Analizi ve Yorumu.....	118
4.3. Gönül Dağı ve Yasak Elma Dizilerinin İçerik Analizlerinin Karşılaştırılması...	123

BEŞİNCİ BÖLÜM
SONUÇ ve ÖNERİLER

KAYNAKÇA	138
ÖZGEÇMİŞ	I

SİMGELER VE KISALTMALAR

akt.	Aktaran
Bkz.	Bakınız
c.c.	Celle Celaluhu (Onun şanı ne yücedir)
çev.	Çeviren
ed.	Editör
FBI	Federal Soruşturma Bürosu
Hz.	Hazreti
RTÜK	Radyo Televizyon Üst Kurulu
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallâhu aleyhi ve sellem (Allah'ın selamı onun üzerine olsun)
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TV	Televizyon
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, (İngilizce: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Gönül Dağı Dizisinin Oyuncuları-Ana Karakterleri ve Karakterlerin Tanıtım Tablosu	93-94-95
Tablo 2	Gönül Dağı Dizisinde Yer Alan Değerlerin Bölümlere Göre Frekans Değerleri	97
Tablo 3	Gönül Dağı Dizisinin 1. Bölümünde Tespit Edilen Değerlerin Bulunduğu Dakikalar	98
Tablo 4	Gönül Dağı Dizisinde Yer Alan Anti Değerlerin Bölümlere Göre Frekans Değerleri	106
Tablo 5	Gönül Dağı Dizisinin 1. Bölümünde Tespit Edilen Anti Değerlerin Bulunduğu Dakikalar	107
Tablo 6	Yasak Elma Dizisinin Oyuncuları-Ana Karakterleri ve Karakterlerin Tanıtım Tablosu	111
Tablo 7	Yasak Elma Dizisinde Yer Alan Değerlerin Bölümlere Göre Frekans Değerleri	113
Tablo 8	Yasak Elma Dizisinin 1. Bölümünde Tespit Edilen Değerlerin Bulunduğu Dakikalar	114
Tablo 9	Yasak Elma Dizisinde Yer Alan Anti Değerlerin Bölümlere Göre Frekans Değerleri	119
Tablo 10	Yasak Elma Dizisinin 1. Bölümünde Tespit Edilen Anti Değerlerin Bulunduğu Dakikalar	120

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Gönül Dağı Dizisinde Yer Alan Değerler ve Anti Değerlerin Birbirine Oranı	96
Şekil 2	Yasak Elma Dizisinde Yer Alan Değerler ve Anti Değerlerin Birbirine Oranı	112
Şekil 3	Yasak Elma ve Gönül Dağı Dizilerinde Yer Alan Değerler ve Anti Değerlerin Frekans Değerlerinin Birbirine Oranı	123
Şekil 4	Yasak Elma ve Gönül Dağı Dizilerinde Bulunan Değerlerin Birbiriyle Karşılaştırılması	124
Şekil 5	Yasak Elma ve Gönül Dağı Dizilerinde Bulunan Anti Değerlerin Birbiriyle Karşılaştırılması	128

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Toplumları bir arada ve ayakta tutan temel öğelerin başında aile, din ve değerler gelmektedir. Dolayısıyla her toplumun varlığının devamı bu yapıların korunup sürdürülmesi ile doğru orantılıdır. Ancak toplumun en güçlü temel yapıları olan aile, din ve temel ahlakî değerler, günümüzde ciddi oranda medyanın en etkili silahı olan televizyon ve televizyon dizilerinin hedef tahtası durumundadır.

Televizyonda en çok izlenen türlerden biri olan diziler, teknolojik imkânların da artmasıyla internet üzerinden birçok mecradan takip edilebilir hale gelmiştir. Dolayısıyla yalnızca yerli diziler değil, dünyanın değişik ülkelerinde yayınlanan yabancı diziler de kolayca izlenebilmektedir. Ancak diziler her geçen gün daha etkin bir ideolojik aygıt olarak kullanılmakta (Zengin, 2014: 88) ve izleyicilerini birer tüketim nesnesine dönüştürmektedir. Günümüzde tüketim zaruret olmaktan çıkarak, keyfiyet, zevk, sosyal statü, psikolojik ihtiyaç vb. söylemlerle hız kazanmıştır. Sosyal statünün neredeyse tüketilen markaya göre oluştuğu, insanların birbirini bu tüketim nesnelere göre sınıflandırdığı böylesi bir düzenin oluşumunda başat rolü üstlenen ise medya ve televizyon dizileridir. Serbest zaman etkinliği adı altında insanların günlük yaşamının vazgeçilmez bir parçası haline getirilmiş olan diziler, tüm dünyada ortak bir tüketim kültürü ve ideolojisi oluşturmak isteyen kapitalist düzenin kâr amaçlı politikasının bir sonucudur. Günümüzde bu devasa kâr döngüsünün bir aracı haline getirilen din, değerler ve bunlara dair algılar, medyanın en etkili ürünlerinden olan televizyon ve televizyon dizileri yoluyla gitgide yıpratılarak, aslını ve önemini yitirmektedir. Nitekim Postman (2017: 149), televizyonun yoğun bir biçimde, eğlence ve tüketim gibi dünyevî olgularla belleklerimizle doldurarak bir sekülerizm psikolojisi yarattığını ifade etmektedir.

Tüketim çılgınlığıyla uyuşturulan insanlar, hız ve haz odaklı bir yaşam döngüsü içinde her geçen gün dinî-ahlakî değerleri daha fazla unuttur hale gelmektedirler. Temel ahlakî değerlerin yerini medya kültürünün aktardığı yeni değerler almakta ve diziler dolaylı olarak bu değer erozyonuna öncülük etmektedir.

Ahlakî değerlere dair bilincin, teknoloji ve bilimle paralel gelişme gösterememesi nedeniyle insan, maneviyatını ihmal etmiş, sekülerleşmeyle birlikte din, değer ve dindarlık algıları dönüşüme uğramıştır. Sonuç itibariyle insan, adını koyamadığı ruhsal bir açlık, varoluşsal bir anlam arayışı içine düşmüştür. İnsanın, sahip olduğu değerler vasıtasıyla dünyanın maddesel boyutunun ötesinde ruhani deneyimlere erişerek yaşamına anlam kattığı bilinen bir gerçektir. Haliyle birey kendisine dayatılan, salt madde ve onun bilinçsizce tüketimine dayalı hedonist bir yaşamın içinde mutsuz olmaktadır. Bu nedenle her geçen gün kendi doğasına yabancılaşarak yalnızlaşan insana temel değerler hatırlatılarak, bu değerlere dair bilincin geliştirilmesi ve sürdürülebilir bir değer okuryazarlığı kazandırılması önem arz etmektedir.

Değerlerin en temel kaynağı ve tüm evrensel değerlerin koruyucusu ise dindir. Örneğin İslam dininde insan, yaratılmış varlıkların en değerlisidir. Bu üstün konuma yakışır bir ahlaka sahip olması için din, insanoğluna rehberlik etmektedir (Hökelekli, 2011: 11). Dolayısıyla bir toplumda dinin yaşamın merkezinden uzaklaşması demek, değer algılarının değişim ve dönüşüme uğraması sonucu toplumun yozlaşması demektir.

Günümüzde medya ve bilhassa yerli ve yabancı dizilerin toplumu uğrattığı dejenerasyon gitgide görünür hale gelerek dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Yapılan araştırmalar televizyonda yoğun biçimde olumsuz içeriklerle karşılaşan bireylerin, dünyanın kötü bir yer olduğu ve insanlara güvenilemeyeceğine dair inançlar geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Buna rağmen diziler, gerek televizyondan gerek internet üzerinden birçok farklı platformdan merak ve beğeni ile izlenilmeye devam etmektedir. Tüm dünyada milyonlarca izleyiciye ulaşan Türk dizilerine olan talep de her geçen gün artış göstermekte ve bu diziler hiç şüphesiz, bireylerin psikolojileri, temel dinî-ahlakî değerleri ve aile yapıları üzerinde büyük tesirler meydana getirmektedir.

Türk dizilerine dünyada talebin artması ile övünülürken göz ardı edilmemesi gereken bir gerçek vardır ki o da söz konusu diziler, aynı zamanda Türk toplumunun kültürel kodlarını ve yaşam tarzlarını da yansıtmaktadır. Dolayısıyla izleyici, diziler aracılığıyla toplum hakkında bilgi edinmektedir (Karabıyık, 2014a: 216). Oysaki Türk televizyon dizileri, barındırdığı birçok olumsuz içerik sebebiyle Türk kültür ve değerlerini dünyaya yanlış tanıtmaktadır.

Yaptığımız gözlemlerde belli Türk dizilerinin olumlu ve olumsuz yönde, seyirci üzerinde büyük etkilerinin olduğu görülmektedir. Söz konusu dizilere pek çok kimse tarafından, bilhassa din ve değerler psikolojisi bağlamında eleştirel bakışın yadsındığı fark edilmiştir. Örneğin; son yıllarda milyonlarca izleyici sayısına ulaşan *Yasak Elma* dizisi “aşk, ihanet, şiddet” gibi temaları öne çıkararak değerlerle ilgili duyarsız bir yaklaşım sergilerken, *Gönül Dağı* dizisi dinî ve ahlakî değerlere daha uygun bir zeminde devam etmektedir. O halde *Yasak Elma* ve *Gönül Dağı* dizisi din ve değerler psikolojisi bağlamında nasıl konumlanmıştır? Başka bir deyişle söz konusu iki dizi değer ve anti değer açısından hangi tür içerikleri barındırmaktadır? Dolayısıyla bu dizilere din ve değerler penceresinden ayrı ayrı bakıldığında toplumu nasıl etkilediğine yönelik farkındalık oluşturmanın elzem olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Literatürde, medya ve değerlerle ilgili yapılmış çalışmalar bulunsa da, yerli dizilerde din ve değerleri ele alan çalışmaların sayısının pek fazla olmadığı görülmüştür. Bu nedenle, medyanın din ve değerler üzerindeki etkileri de göz önünde bulundurulduğunda, yerli dizilerin din ve değerler psikolojisi perspektifinden ele alınarak incelenmesi önem arz etmekte ve konu araştırılmaya değer görünmektedir. Bu tezin nihaî amacı, dizilerin içerdiği değerlere ve anti değerlere dikkat çekerek, değer temelli medya okuryazarlığı ile ilgili farkındalık oluşturmaktır. Aynı zamanda, dizilerin bireylerin yaşamlarına ciddi tesirleri bulunsa da, televizyonun kumandasının bireyin elinde olduğu hususu ve her araç gibi bu dizilerin de belli bir amaç doğrultusunda işlev kazanacağı hatırdan çıkarılmamalıdır.

Sonuç olarak, reyting oranları yüksek olan gündemdeki iki dizi, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analiziyle çözümlenmiş olup, içerdikleri değerler ve anti değerler tespit edilerek, din psikolojisi ve değerler psikolojisi perspektifinden değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Böylece bireyi ve toplumu psiko-sosyal ve davranışsal olarak etkileyen dizi içeriklerinin barındırdığı değerler ve anti değerler oransal olarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla dizilerin değer algılarının yozlaşmasına yönelik rolüne dikkat çekmek ve değer perspektifli medya okuryazarlığı ile ilgili farkındalık oluşumuna katkıda bulunulması hedeflenmiştir. Bu amaçla öncelikle değerler, din, dindarlık, medya ve diziler teorik çerçevede ele alınmıştır. Araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verildikten sonra elde edilen bulgular paylaşılmış, daha sonra sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

Bu bölümde öncelikle tezin teorik zeminini oluşturmak üzere değerler, din, dindarlık, medya ve televizyon dizileri gibi alt başlıklara yer verilecektir.

2.1. Değerler

Sözlükte değer: “*bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, üstün nitelik, kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü*” (TDK, 2005: 483) şeklinde ifade edilmiştir.

Değerler; bize nasıl davranacağımızla ilgili yol göstermesinin yanında fiillerimizin müessiriyetini, güzelliğini ve ahlakîliğini tayin etmeye yarayan kaideler, ilkeler ve standartlardır denilebilir (Hökelekli, 2011: 285). Bir başka ifade ile “*değer, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olması hakkındaki inanç*” olarak tanımlanmıştır (Güngör, 1998: 27). Genel itibariyle değer, bir şeyin önemini ve kıymetini ifade etmeye yarayan ölçüdür (Hökelekli, 2011: 193). Örneğin ekonomide kıymeti, estetik alanda güzelliği ve ahlak alanında iyiliği belirler (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 24). Schwartz’a göre değerler, bireyin insanı ve insan davranışlarını değerlendirmek, fiillerini seçmek ve meşru hale getirebilmek adına kullandıkları ölçütlerdir (Özensel, 2003: 223). Ahlakî davranış anlamında ise değer insanları, onların özelliklerini, amaç ve arzularını değerlendirirken kullandığımız bir ölçüt olarak tanımlanmıştır (Güngör, 1998: 28). Kısaca değer, insanların davranışlarını belirleyen standartlar olarak ifade edilebilir.

“İnsanın değeri’ başka, ‘insanın değerleri’ başkadır” (Kuçuradi, 2010: 40). Yani bir insanın değeri ile o insanın değerleri farklı şeyleri ifade etmektedir. Zira insan ontolojik olarak başlı başına değerli bir varlıktır (Hökelekli, 2011: 194). Örneğin İslam dininde, insanın yaratılmış varlıkların en şerefli olduğu (Bkz. İsrâ 17: 70) ve en güzel biçimde yaratıldığı (Bkz. Tîn 95: 4) bildirilmektedir.

Birinin değerini ifade etmek için kullanılan değer vermek tabiri, asıl itibariyle birine değer atfetmek demektir. Hâlbuki bir insana değer atfedilemez, yalnızca onun değeri fark edilir ya da keşfedilir. O halde değişen şey, değerlere dair farkındalığımız, algılarımız veya yargılarımızdır (Ergen, 2015: 169). Büyükdüvenci'ye (2002: 252) göre değer, bir şey ile ona değer veren kişi arasındaki ilişkiden ibarettir. Yaşamda değerli olarak atfedilen şeyler bireysel olarak kendi değerlendirmelerimizin sonucudur. Yani nesnelere değerli ya da değersiz kılan ve şeylere değer yükleyen aslında insanın kendisi olduğunu ifade etmektedir.

Uysal'a (2003: 52) göre değerler, *“yapıp-etmelerimizi belirleyen, yöneten, yönlendiren, onların temelinde yatan ilkelerdir.”* Hiçbir insan davranışı yoktur ki, bir değer ile bağlantılı olmasın! Davranışlarımızın temelinde inandığımız değerler vardır. Örneğin dürüst olmaya çalışan kişi, dürüstlüğü bir değer olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla bu inanç onu dürüst olmaya zorlar. Başka bir açıdan değer, kutsallık yüklenilerek, insanın bu değere sahip olduğunda ayrıcalıklı ve erdemli hissetmesini sağlayan, değerini artıran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değerler insanın ve toplumun var olma, devamlılık ve düzen isteğini mümkün kılan vasıtalarlardır. Örneğin birçok medeniyette yaşlılara saygı değeri insanlık tarihinden bu güne dek en mühim dinî-ahlakî değer olarak kabul görmektedir (Yavuz, 2007: 98). Güngör'e (1998: 42) göre, bir insanın hiyerarşik olarak sıraladığında en başa koyduğu birincil değeri ne ise, o kişinin temel ahlakî değeri de odur. Bu temel ahlak normu çoğunlukla genel mutluluk, adalet ve saygı değerleridir.

Değer kavramı felsefede bir varlık problemi olarak izah edilirken, sosyolojide kültürel ve toplumsal değişim kavramlarıyla ifade edilmiş, psikolojide ise birey merkezli olup değerlerin birey ve gelişimi üzerindeki etkisi yönüyle ele alınmıştır (Kurtdaş, 2017: 357). Değerle ilgili birçok tanımlama bulunmaktadır ancak yapılan tanımlara bakıldığında herkes tarafından ortak kabul gören bir tanımlamanın ortaya koyulamadığı görülmektedir. Bu durum, her bir disiplinle ilgilenen bilim insanlarının kendi değer tanımını yapmış olmakla birlikte, bu tanımın diğerlerini kapsayıcı olamayışından kaynaklanmaktadır. Değerlerle ilgili merak edilen ve tartışılan diğer bir konu ise değerlerin kaynağının ne olduğu ve nereden geldiğidir.

2.1.1. Değerlerin Kaynağı

Değerler ilk insandan bugüne kadar tarih boyunca varlığını sürdürmüş ve peygamberlerin, düşünürlerin, bilim insanlarının, filozofların, toplumlara öncülük etmiş isimlerin birçoğunun insanlığı telkin etmede ortak noktası olmuştur (Ekinci, 2018: 30). Din, siyaset, estetik, toplum, yaşam tarzımız değerler üstüne inşa edilmiş olup, insan bu değerleri oluşturan ve temsil eden varlık olagelmıştır (Tüzer, 2015: 384). İnsanı anlamak, onun tutum ve davranışlarına kaynaklık eden değerlerin anlaşılması ile mümkün olur. Bu bakımdan değerler ve değerlerin kaynağı, özellikle Psikoloji, Felsefe ve Sosyoloji gibi disiplinlerin ilgi alanına girerek araştırma konusu olmuştur.

Değerler kendiliğinden var olamayacağına göre bir kaynağa ihtiyaç vardır. Değerlerin kaynağı ile ilgili olarak birbiriyle tamamen zıt iki görüşten söz edilmiştir. İlk görüş değerlerin kaynağının Tanrı olduğunu iddia ederken, ikincisi insan aklı olarak kabul etmektedir. Değerlerin kaynağı Tanrı olarak kabul edildiğinde, değiştirilmesi ve sorgulanması mümkün olmazken, insan aklı olarak görüldüğünde değerlerin göreceliliği söz konusu olmakta ve zaman ve mekâna göre çeşitlilik arz etmektedir (Oktay, 2007: 132). Nietzsche ve N. Hartmann gibi düşünürler değerleri koyan ve oluşturanın bizzat insan olduğu görüşündedirler (Özensel, 2003: 218).

Hökeleki'ye (2011: 194) göre, değerler insanın tabiatında doğuştan içkin olarak bulunur. Değerler insan eliyle ortaya çıkar, üretilir ve hayata geçirilir. Dolayısıyla insan tüm değerlerin merkezindeki varlıktır. Gerçek şu ki; hangi kaynaktan ortaya çıkarsa çıksın, tüm değerlerin bağlandığı bir inanç bulunmaktadır. Bu inanç dinde kutsallık olarak, ahlakta iyilik ideali olarak kendisini göstermektedir (Topçu, 2017: 91). Mühim olan, insanların değerlerle olan ilişkisi, değerlerin yaşatılıp aktarılması ile ilgili hassasiyeti, bilinçlilik durumu ve samimiyetidir. Zira değerler ancak hayata katılarak yaşatıldıkça varlığını sürdürebilirler (Turgut, 2010: 229).

Değerler insanların ahlakî, dinî, sosyal vb. davranışlarını belirlediği gibi toplum ve insanın birbirini üretme sürecinden de etkilenmektedir. Bir şeyin değeri, yaşadıkları dönemde insanların o şeye atfettikleri değere göre belirlenmektedir. Örneğin, bir toplumda

yaşamın merkezinde din varsa, değerlerin kaynağı da din olacaktır. Din merkezden uzaklaştıkça, değerlerin o toplumda yaşanılması da değişecektir (Turgut, 2010: 18).

2.1.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerleri net bir biçimde kategorize etmek zordur. Çünkü değerler genellikle girift durumdadır. Bir değer aynı anda birden çok alana dâhil edilebilir. Örneğin bir başkasının görüşüne saygı duymayı, hem ilmi, hem ahlakî, hem de siyasi veya sosyal bir değer olarak tanımlayabiliriz (Uysal, 2003: 54). Değerlerle ilgili olarak farklı bakış açılarıyla yapılan birçok araştırma neticesinde değerlerin sınıflandırılması yapılmıştır. Bunlardan en çok bilinip kabul gören sınıflandırmalar Schwartz, Spranger, Rokeach ve Nelson'a aittir (Yazıcı, 2006: 501-504).

Psikolojide ilk defa değer testi uygulayan kişi olan Spranger, deneklerini sahip oldukları değer yönelimlerine göre temel kişilik tiplerine ayırmıştır. Bunlar; teorik, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dinî olmak üzere 6 başlıktan oluşmaktadır (Spranger, 2001). Güngör, araştırmasında bu başlıklara “ahlakî değer” boyutunu da ekleyerek değerleri yedi grupta incelemiştir (Güngör, 1998, 85). Rokeach (1973), değerleri amaç ve araç değerler olarak gruplandırmıştır. Tarhan (2011: 21), Rokeach'a benzer şekilde değerleri amaç ve araç değerler olarak gruplandırmakta ve şöyle bir tanımlama yapmaktadır: Araç değerler, insanı yaşamda hedefine götüren yol; amaç değerler ise, kişinin soyut hedefleridir. İnsanın zihninde, iyiliğe yönelme ve kötülüğe yatkın olma duyguları vardır. Değerlerin temelini oluşturan bu duygular arasında kurulan denge, insanoğlunun yaşamının doğru bir şekilde devamının gereğidir. Schwartz ise değerleri; güç, başarı, kazanım, güvenlik, hazcılık, uyarılım, evrenselcilik, iyilikseverlik, öz yönelim, geleneksellik, ruhanîlik ve uyum olmak üzere 11 başlık altında sınıflandırmıştır (Schwartz, 1992). Öte yandan Uysal (2003: 66-67), değerleri insanî ve İslamî olarak iki kategoriye ayırmıştır. Örneğin, yolda yürürken düşen birine yardım etmek için bir dindar olmak gerekmez. Yalnızca insan olmak kâfidir. Bu durum temyiz gücü kullanılarak elde edilen insanî erdemlerle ilgiliyken, dinin emirlerinden doğan erdemler ise İslamî (dinî) erdemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değerler birçok kategoride farklı cihetlerden ele alınarak incelenmiş olsa da genel olarak şu şekilde bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir:

1. “Hazcı (hedonist) değerler (olumlu: haz, olumsuz: acı)
2. Bilgisel değerler ya da bilgi değerleri (olumlu: doğru, olumsuz: yanlış),
3. Ahlaksal değerler (olumlu: iyi, olumsuz: kötü),
4. Estetik değerler (olumlu: güzel, olumsuz: çirkin),
5. Dinsel değerler (olumlu: sevap, olumsuz: günah)” (Özlem, 2002: 284).

Değerlerle ilgili bu genel tasvir bile değerlerin gerçekliğini sorgulayarak, yargılarımızdan ibaret olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir (Özlem, 2002: 284). Bilindiği gibi bir insanın kıymet verdiği şey bir başkası için son derece kıymetsiz olabilmektedir. Bunun gibi, iyi ve kötüye dair görüşler görecelidir ve herkes için aynı olmayabilir. Dolayısıyla bazı değerler farklı çevre, kültür ve kişiliklere göre farklılık arz edebilmektedir (Güngör, 1998: 13). Örneğin, bir kültürde sevgi öncelenirken, başka bir kültürde saygı, bir başkasında ise dürüstlük ya da farklı bir değer ön plana çıktığını görmek mümkündür. Bu açıdan, bir toplumun sosyal bütünlüğünü oluşturan kendine özgü değerleri, evrensel değerlerin farklı dozlarda karışımlarından oluşmuş gibidir (Tarhan, 2011: 23-24).

Değerler en genel kapsamda ahlaka ilişkin ve ahlaka ilişkin olmayan şeklinde iki gruba ayrılabilir. Ahlaka ilişkin olanlar ne yapmamız gerektiğini bildirmesi yönüyle zorunluluk içerirken, ahlakla ilgili olmayan değerlerde ise zorunluluk olmayıp, bireylerin kişisel seçimleri söz konusudur (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 25).

Ergen (2015) ise, tüm bu değer sınıflandırmalarının genellikle kümelenmeler şeklinde yapıldığını, oysaki değerlerin birbiriyle hiyerarşik bir sıralanmaya dayalı bir yapı arz ettiğini ifade etmektedir. Değerler hiyerarşisinin en üstünde, canlılık, varlık, sevgi, saygı, güven, iyilik, adalet gibi “keşfedilen evrensel değerler” bulunmaktadır. Değişmez, evrensel ve zamansız olan bu değerler, diğer tüm değerlerin temelini oluşturmaktadır. Onun altında “üretmiş değerler”, en altta ise “aktarılmış değerler” yer almaktadır.

İnsanlar, toplumlar, kültürler ve zaman değişmekte ancak temel evrensel değerler baki kalmaktadır. Bu değerlere dair algılar, yargılar veya farkındalıklar zaman ve zemine

göre değişiklik gösterse de, özü itibariyle temel ahlakî değerler, ilk insandan bugüne dek varlığını sürdürmektedir.

2.1.3. Bazı İnsanî ve Evrensel Değerler

Bu bölümde, tezimizin konusu itibariyle, özellikle televizyon dizilerinin bireylerin değer algılarını en fazla etkilediğini düşündüğümüz temel değerlerden bazıları teorik olarak ele alınmaya çalışılacaktır. Temel ahlakî değerlerin evrenselliğini vurgulamak maksadıyla İslam dini ve diğer dinlerin ahlakî öğretilerinden örnekler verilecektir.

Sevgi

Sözlük anlamı, “*insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu*” (TDK, 2005: 1742) olan sevgi, insanın yaşamına anlam katan en temel duygusal ihtiyaçlardan birisidir. Aynı zamanda insanlar arasında olumlu hislere sebep olan, onların kalplerini yaklaştırarak birbirlerine ve Allah’a olan bağlılıklarını artıran birincil değerdir. Ekinci (2018: 110) sevgiyi, kökleri insan kalbinde, dalları ise tüm dünyayı sarmış bir ağaç gibi tüm güzelliklerin kaynağı olan Allah vergisi bir duygu olarak tanımlamaktadır.

Sevgi, aile ortamında başlayarak yaşadığımız toplumda öğrenilmeye devam eden ve yaşamın farklı aşamalarında sevginin farklı boyutları ile tanışılan bir öğrenme sürecini içermektedir. Böylece sevgi, bireyin yaşamının merkezine yerleşerek en büyük kazanımlarından biri haline gelmektedir (Özkan, 2003: 171). Tıpkı bir annenin karşılık beklemeksizin bebeğini sevmesi, onun için fedakârlıkta bulunması ve severek sevmeyi öğretmesi gibi, sevgi devamlı beslenmesi gereken bir duygudur. Çünkü karşılık bulduğu ölçüde artmakta, tersi durumda ise beslenemediği için sönerek etkisini kaybetmektedir (Hökelekli, 2011: 86).

Sevgi, tıpkı solunan hava gibi, her insanın her an ihtiyaç duyduğu bir değerdir. Nasıl ki havasızlık bedenın ölümüne neden oluyorsa, sevgisizlik de ruhun ölümüne neden olmaktadır. Dolayısıyla bir insanın başkasının nefesini kesme hakkı olmaması gibi sevgiden mahrum bırakma hakkı da yoktur (Ergen, 2006: 151). Sevgiyle kuşatılan bir

insanın davranışlarındaki olumlu değişimler şaşırtıcı boyutlara ulaşabilmektedir (Mehmedoğlu, 2005: 24). Sevgiden mahrum olmak ise kişiyi derinden etkileyerek ciddi sıkıntılara yol açabilmektedir. Zira sevmek insanın en doğal ihtiyacı ve mutluluk kaynağıdır. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki, sevgisizlik bebeklerde zamanla bilinçlerini kaybederek ölüme bile yol açabilmektedir. Dahası bu bireyler yaşasalar da, ileriki zamanlarda ruhsal problemlerle karşılaşmaktadırlar (Özkan, 2003: 29).

Kutsal kitapların öğretilerine göz atıldığında sevginin tüm dinlerde önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Hıristiyanlıkta birincil öğe olarak öne çıkan değer sevgi iken, Musevilikte dürüstlük baskındır. İslam'da ise her iki değer birlikte yer almakta, İslam Peygamberinin yaşantısında bu iki değer, birlikte ön plana çıkmaktadır (Tarhan, 2011: 37). Hz Muhammed (s.a.v) bir Hadis-i Şerif'inde "*Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olmazsınız*" (Müslim, İman, 93) buyurarak sevginin İslam dinindeki önemini dile getirmektedir. Ana amacı erdemli ve üstün insanlar yetiştirmek olan Konfüçyanizm'in ahlak öğretisinin ana temasını da *ren* (insan sevgisi) oluşturmaktadır (Kurt ve Aykıt, 2019: 137).

Saygı

Sözlükte saygı "*değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram*" (TDK, 2005: 1714) olarak tanımlanmaktadır. Saygı, sosyal yaşamın gereği olarak doğan ve bireylerin birbirlerine eşit derecede kıymet vererek, birbirlerini bazı davranışlar çerçevesinde eleştirmekten kaçınmaları neticesinde hissettikleri duygudur (Güngör, 1998: 48). Evrensel bir değer olan saygı, iletişimde ölçülü olunmasına, bireylerin birbirlerinin hakkına riayet etmesi yoluyla toplum içinde huzur ortamının oluşmasına ve bu ortamın devamlılığına katkı sağlamaktadır (Nazıroğlu vd., 2019: 180-181).

Topçu (2017: 41), saygının söz ve davranıştan öte, kalbî bir hareket olduğunun altını çizmektedir. Bedenimiz yüksek rütbeli birisi karşısında eğilse bile, aslında ruhumuzun yalnızca temiz ruhlu insanlar karşısında eğildiğini ve gerçek saygının bu olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla ahlakî değerleri benimseyerek başkalarına saygılı olmak, döngüsel olarak saygı görmeye de sebebiyet vermektedir. Yani insanda ahlakî

duyguların uyanışının ve gitgide derinleşen ahlaklı olma şuurunun saygı ile başladığını söylemek mümkündür.

Saygının zıddı ise saygısızlıktır. Saygısızlık, kabalık, kibir, densizlik, hakaret, hoyratlık, dışlamak, aşağılamak gibi tutum ve davranışları içermektedir. Bunun yanında bir insanın görmezden gelinerek yokmuş gibi davranılması da aynı ölçüde olmasa da, saygısızlık bağlamında değerlendirilebilecek incitici bir tutumdur (Hökelekli, 2013: 40-41). Çağımızın ahlakî problemlerinden biri de benmerkezci yaklaşımın benimsenmesi sonucunda, bireylerin kendisi dışındaki varlıkların istek ve beklentilerinden kendisini soyutlayarak birtakım tutum ve davranışlarda bulunmasıdır. Dolayısıyla toplumda saygı değerinin gitgide azaldığı görülmektedir. Oysaki İslam dininde, samimi bir müminin Allah'a (c.c.) ve O'nun yarattığı varlıklara saygı duymasının önemi vurgulanmaktadır (Bkz. Bakara 2: 45; Âli İmran 3: 199). Yaratılmışlar içinde en saygın, en şerefli ve en kıymetli varlık ise insandır. Öyle ki Kur'an'da, insan yaşamına saygı duymak tüm insanlığın en kutsal görevi olarak görülmekte ve haksız yere insan öldürmek, tüm insanlığı öldürmek ile eşdeğer bir günah olarak kabul edilmektedir (Bkz. Mâide 5: 32).

Saygı, birçok dinde temel ahlakî değerlerden birisidir. Örneğin Konfüçyanizm'de atalara saygı ideal insanın özelliklerinden biri olarak kabul edilmekte ve dinî öğretinin merkezinde yer almaktadır. Asırlardan beri bu değer, Çinliler tarafından atalarının doğum ve ölüm yıldönümlerinde çeşitli ritüeller yoluyla ortaya koyulmaktadır (Kurt ve Aykıt, 2019: 135).

Adalet

Sözlük anlamı “*hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk*” (TDK, 2005:18) olan adalet, haklı olana hakkının verilmesi, hakkın ve hukukun üstün tutularak kurallara uyulması demektir (Ekinci, 2018: 134). Aristoteles (2011: 93) adaletin erdemin bir parçası değil, bütünü olduğunu, adaletsizliğin ise kötülüğün parçası değil bütünü olduğunu savunmaktadır. İbn Miskeveyh (1983: 102) ise adaleti, aşırı uçların ortasında yer alarak, eksik veya fazla olanı orta yola getirmeye yarayan, en üstün yatkınlık, her durumda ölçülülük olarak değerlendirmiştir.

Hökelekli (2011: 50) adaleti; “*herkesin her konuda eşit olması değil, ehliyeti ve liyakati ölçüsünde hak sahibinin hakkını elde etmesi*” olarak tanımlar. Adalet, kişinin kendisini başka insanların üzerine koymaması, kendi istek ve faydasına olacak şekilde hareket etme eğilimine karşı koymaya çalışmasıdır. Toplumsal hak ve olanaklardan herkesin eşit şekilde faydalanması adalet gereğidir fakat çalışan ve azmedenlerin daha çok hak sahibi olduğu da bir hakikattir. Bu da adaletin en üst hali diyebileceğimiz hakkaniyet kavramı ile karşılanmaktadır.

Kişide bulunan üç meyil, adalet duygusunu etkilemektedir. Birincisi, insanın sevdiği, beğendiği şeye karşı olan zaafı ve bağlılığı nedeniyle tarafsızlığını yitirmesi veya sevmediği, ön yargılı olduğu kişi ya da duruma karşı adil olamaması; ikincisi, kolayca kaçma meyli nedeniyle işleri çabucak halletme isteği; üçüncüsü ise mücadele gerektiren, sonuçları acı verecek durumlardan kaçınarak gerçeklerle yüzleşmemektir (Hökelekli, 2011: 53). Ancak bireylerin adil davranmada en önemli motivasyon kaynakları din ve vicdandır. Allah inancı ve ahiret gününde hesap verme düşüncesine sahip olan vicdan sahibi bireyler, sorumluluk duyguları nedeniyle kolayca adaletsizlik yapamazlar (Nazıroğlu vd., 2019: 140).

Gerekeni, gereken kişiye, gerektiği gibi verme işi olan (Miskeveyh, 1983: 108) adalet, nihaî amacı dünyada adil ve ahlakî temeller üzerine bina edilmiş sosyal bir düzen oluşturmak olan İslamiyet’in en temel prensiplerinden biridir (Köylü, 2012: 183). Zira Kur’an’da Allah’ın iyiliği emrederek, kötülük, adaletsizlik ve zulmü yasakladığına dair pek çok ayet bulunmaktadır (Bkz. Kur’an; 2:193, 3:104, 4:58, 110:114, 4:75, 5:79, 7:157, 8:39, 9:67,71). Örneğin Nisa (4:58) Suresinde “*Allah işleri ehline vermenizi ve insanlar arasında adaletle hükmetmenizi emretmiştir*” buyrulmaktadır. İşlerin ehline verilmesi, hak edenin hak ettiği şeye ulaşması manasına gelmektedir.

Adaletle ilgili olarak Yahudi kutsal kitabında ise Allah’ın adil bir yargıç olduğu (Bkz Tevrat, Mezmur, 7:11) vurgulanmakta; insanlara, başkalarını yargılarken haksızlık yapmamaları, yoksul ya da güçlüyü kayırmamaları, komşularına karşı adaletli olmaları tavsiye edilmektedir (Bkz. Tevrat, Levililer, 19: 15).

Merhamet

Sözlük anlamı “*bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma*” olan merhamet kavramının kökeni Arapça “rahmet” kelimesinden gelmektedir. Rahmet ise kalpteki acıma duygusunun kişiyi acıdığı şeye karşı lütuf ve iyilik yapmaya yönlendirmesi manasındadır (Ateş, 1999: 75). Ancak acıma ile merhamet aynı şey değildir. Acımada küçümseme vardır (Hökelekli, 2011: 74). Oysaki merhamet bireyin kendi sahip olduğu imkân ve haklara sahip olmayan kişilere karşı hissettiği üzüntüdür. Başka insanların da iyiliğini isteyerek kendi sahip olduğu yaşam şartlarına sahip olmasını istemek, kişide adalet ve eşitlik duygularını harekete geçirmektedir. Dolayısıyla merhamet adaletin de kaynağını oluşturmaktadır (Hökelekli, 2013: 190).

Merhamet, diğer tüm değerlerden farklı olarak en kapsamlı değerdir. Zira bu değer sınırları yoktur. Örneğin adil bir insan, ihtiyacı olana malının yarısını vererek vicdanen doyuma ulaşırken, merhametli insan tüm malını ihtiyaç sahiplerine dağıtsa da yetinmeyebilir (Topçu, 2017: 103). Dolayısıyla merhamet, insanlarla birlikte tüm canlıları da içine alması nedeniyle en geniş ve kapsayıcı evrensel değerdir (Hökelekli, 2011: 72). Zira Hz. Mevlana “*şefkat ve merhamette güneş gibi ol*” sözüyle merhametin kapsamının genişliğine dikkat çekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun kurucusu Osman Bey’in, oğlu Orhan Bey’e vasiyeti şöyle başlamaktadır: “Allah’ın yarattığı her şeye karşı şefkatli ol.” Ayrıca Osmanlı Dönemi’nde kanadı kırık olduğu için uçamayan leylekleri tedavi ederek uçmalarını sağlayan Gurabahâne-i Laklakan (Düşkün Leylekler Evi) isimli bir vakıf kurulmuştur (Hökelekli, 2011: 77). Bu örnekler, ecdadımızın yalnızca insanlara değil yaşayan tüm canlılara karşı şefkat ve merhamet ile muamele ettiğinin açık göstergeleridir. Ancak günümüzde insanlar merhamet değerinden gitgide uzaklaşmakta ve vicdanlara sığmayan kötülükler işlemektedirler. Şiddet, cinsel istismar, insanların ve hayvanların acımasızca katledilmesi, savaş, soykırım, açlıktan ölenler ve daha nice akıl almaz kötülükler, merhamet değerinin yok oluşuna işaret edercesine her geçen gün çoğalmaktadır.

Oysaki İslam Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v)'in en belirgin özelliği şefkat ve merhameti ile herkesi kucaklamasıydı. Zira “*Merhamet etmeyene merhamet edilmez*” sözüyle insanları uyarmıştır (Hökelekli, 2011: 77). Allah'ın kuluna rahmet etmesinde ise esirgeme ve şefkat söz konusudur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (c.c.) merhamet edenlerin en hayırlısı olduğu belirtilmiştir (Bkz. Mü'minûn 23: 118). Diğer bir ayette, Allah'ın rahmetinin her şeyi kuşattığı ve merhametin kaynağının kendisi olduğuna işaret vardır (Bkz. Araf 7: 156). Benzer bir biçimde Hıristiyanlık ve Yahudilikte, Allah'ın sonsuz merhamet sahibi olduğu vurgulanmaktadır (Bkz. Kutsal Kitap, Ağıtlar 3: 22; Mezmurlar 69:16; Luka 1:78-79). Taoizm dininde ise insanın üç önemli özelliğinden biri merhametli olmaktır (Kurt ve Aykıt, 2019: 126).

Doğruluk

Sözlükte “*doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış*” (TDK, 2005: 550) şeklinde tanımlanan doğruluk; insanın söz, inanç, niyet, düşünce, davranış ve tutumlarında samimi olması ve bunların gerçek ile örtüşmesi anlamına gelmektedir. (Hökelekli, 2011: 89; Ekinci, 2018: 129).

Bireylerin birbirlerine güven duyarak yaşamalarının ana etkeni doğruluktur denilebilir. Doğruluk ve dürüstlük zemininde sarsılmaz ilişkiler kurulması, yaşamın her alanında gereklidir. Ticaretten siyasete, medyadan eğitime kadar her alanda doğru, dürüst ve güvenilir insanlara her zaman ihtiyaç vardır. Bu nedenledir ki tüm dinlerde doğruluk değeri ortak bir ahlakî ilke olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm güzel şeylerin temeli olan doğruluğu İslam âlimleri altı tür olarak ayırmaktadır. Bunlar; sözün doğruluğu, niyet ve iradenin doğruluğu, karar vermede doğruluk, kararında durmada doğruluk, amelde doğruluk ve dinî-manevî hallerde doğruluktur. Tüm bunlar ahlakî bir meleke olarak her insanda olması gereken değerlerdir (Nazıroğlu vd., 2019: 142-143).

Kur'an-ı Kerim'de “*Emrolunduğun gibi dosdoğru ol*” (Bkz. Hud 11: 112) buyrulmakta; doğru sözlü, doğru özlü erkek ve kadınlara, Allah'ın bağışlanma ve büyük ödül hazırladığından bahsedilerek müjde verilmektedir (Bkz. Ahzâb 33: 35).

Budizm’de ise ahlakî olgunlaşma, doğru düşünce, doğru davranış ve doğru sözlü olma gibi ilkelerin bulunduğu “sekiz dilimli yol” ile mümkündür (Köylü, 2012: 53). Yahudilikte doğruluk tutku derecesinde anahtar bir erdem olarak karşımıza çıkmaktadır (Tarhan, 2011: 32). Yahudilerin Kutsal Kitabı’nda ise, Allah’ın doğru olduğu ve doğru kimseleri sevdiği hatırlatılmakta (Bkz. Mezmular, 11: 7), yaşamdan zevk almak ve güzel günler görmek isteyenlere yalandan uzak durmaları tavsiye edilerek, Allah’ın doğruların yardımcısı olduğu belirtilmektedir (Bkz. Mezmurlar, 34: 12-17; 14: 5).

Kanaatkârlık

Sözlük anlamı “*az ile yetinme durumu, kanıklık*” (TDK, 2005: 1057) olan kanaatkârlık, elinden gelen tüm gayreti gösterdikten sonra ulaşılan sonuca rıza göstermeyi, elindeki ile yetinmeyi ve sahip olduklarının kıymetini bilmeyi ifade etmektedir (Tarhan, 2011: 176). Kanaatkârlık günümüzde en çok körelen ve insanların uzaklaştıkları değerlerden birisidir. Zira modern insan her geçen gün daha çok doymak bilmez bir biçimde dünyaya kapılmakta ve daha fazla sahip olma arzusu ile kanaatkârlık değerini unutmaktadır.

Kanaatkâr olan insan yoksul ya da yoksun olsa bile gönlü tok olduğu için kendisini muhtaç hissetmemektedir. Koşullar ne olursa olsun kendinden, çevresinden, bulunduğu konumdan, kısaca hayatından hoşnuttur (Hökelekli, 2013: 273). Dolayısıyla aza kanaat etmek insanın mutluluk formüllerinden biri olması bakımından oldukça kıymetlidir.

İslam dini insanlara açgözlülükten sakınmayı, kanaatkâr olmayı tavsiye etmektedir. Kanaatkârlıkla ilgili olarak Hz. Muhammed (s.a.v.), zenginliğin mal çokluğundan ziyade gönül tokluğu olduğunu vurgulamıştır (Bkz. Buhârî, Rikak: 15). Sühizim dininde ise kanaat, doğum-ölüm döngüsü adını verilen samsara çarkından kurtularak Tanrı ile birleşmek, kurtuluşa ermek için insana sunulan, “beş silah” adı verilen davranışlardan biridir. Kurtuluşa engel olduğu düşünülen ve “beş hırsız” adı verilen davranışlardan biri ise açgözlülüktür (Kurt ve Aykıt, 2019: 109).

Şükür ile kanaat etmek yakın anlamlı kavramlardır. Her ikisinde de bir başkasının sahip olduğu şeylere haset etmeyerek kendi sahip olduğu nimetlerin farkında olma vardır.

Ancak kanaatte verilene rıza gösterme varken, şükürde aynı zamanda nimeti veren kaynağa bir geri dönüş, teşekkür de söz konusudur (Göcen, 2014: 82).

Şükür

Sözlükte “*Tanrı’ya duyulan minneti dile getirme*” (TDK, 2005: 1875), olarak geçen *şükür* kavramı, iyilik bilmek, minnettarlık anlamlarına gelmektedir. Zıddı ise nankörlük, kıymet bilmezlik olarak tanımlanmaktadır.

Şükretmek, insanın geçmiş yaralarını onararak geleceğe umutla bakabilmesine, ruhsal tedaviye vesile olan bir sürece adım atabilmesine denilmektedir. Hayata şükür ve minnet duygusuyla bakabilmek, yaşamı bize verilmiş bir armağan olarak görebilmek ya da tersini düşünerek yaşamın kurbanı olduğumuz fikrine kapılmak bilinçli olarak irademizle yaptığımız tercihlerdir (Göcen, 2014: 133). İnsan yaşamına olan olumlu etkileri nedeniyle şükür, yaşamın olmazsa olmaz değerlerinden birisi olarak görülmektedir.

Şükür değerine Kur’an-ı Kerim’de sıkça değinilmekte ve dünyada sahip olduğu sayısız nimetlere rağmen insanoğlunun çok az şükrettiğine dikkat çekilmektedir (Bkz. Sebe 34: 13). İnsanın gerçekten şükredebilmesi için bencillikten arınması ve Allah’ın kendisine sunduklarının farkına vararak isyan ve nankörlükten uzaklaşması gerekmektedir (Nazıroğlu vd., 2019: 187). Kutsal Kitap’ta birkaç yerde çeşitli vesilelerle Allah’a şükredilmektedir (Bkz. Korintliler’e 1.Mektup 15: 57, Korintliler’e 2. Mektup 9: 15).

Empati

Sözlük anlamı “*duygudaşlık*” (TDK, 2005: 634) olan empati kavramı, kişinin kendisini başka bir insanın yerine koymak suretiyle onun hissettiklerine, düşüncelerine ve davranışlarına anlam vererek, anlayabilme yetisi kazanması demektir (Balcı, 2014: 102). Yani insanın karşısındakini anlama bilincine varmasıdır.

Empati ile ilgili olarak Sayar (2010: 231), Amerika’da bir öğretmenin 1970’li yıllarda öğrencileri ile yaptığı ilgi çekici bir deneyden bahsetmektedir. Öğretmen bir gün öğrencilerine mavi gözlülerin kahverengi gözlülerden daha üstün olduğunu öğrendiğini ve

mavi gözlülerin bir adım öne çıkmasını söyler. Kahverengi gözlülerin ise aşağılık insanlar olduğunu ve onları ayırt edebilmek için belli atkılar takmalarını ister. O gün öğretmenin mavi gözlü çocuklara ayrıcalıklı davranmasıyla, mavi gözlü çocuklar kendilerini üstün görmeye ve kahverengi gözlüleri aşağılayarak hor görmeye başlarlar. Neticede kahverengi gözlü çocukların depresyona girmeye başladıkları görülür. Ertesi gün ise öğretmen büyük bir hata yaptığını aslında aşağılık olan topluluğun mavi gözlüler, üstün olan topluluğun ise kahverengi gözlüler olduğunu söyleyerek atkılarını değiştirmelerini ister. Bu kez aynı şeyleri kahverengi gözlü çocuklar, mavi gözlü çocuklara aynı davranışları yapmaya başlar. Günün sonunda çocuklara ne hissettiklerini soran öğretmene, çocuklar çok kötü hissettiklerini anlatırlar. Öğretmen Amerika'da siyahi insanların dışlanması kendilerine benzer hisler yaşattığını söyleyerek empati yapmalarını sağlar. Yıllar sonra bu öğrencilere ulaşılarak hafızlarında okuldan kalan en önemli şey sorulduğunda bu deneyi anlatarak, bu olayın ayrımcılık ve ötekileştirme konusunda hassasiyet göstermelerinde büyük etkisi olduğundan bahsederler. Bu hikayeden anlaşıldığı gibi empati, bir arada yaşadığımız canlıları anlayarak diğer ahlakî değerlerin kazanımına zemin hazırlamaktadır.

Empati, Kuran-ı Kerim'de kavramsal olarak olmasa da mana olarak birçok ayette karşımıza çıkmaktadır. Zekat, sadaka, oruç, kurban gibi ibadetlerin ve insanın ahlakî gelişimi için tavsiye edilen değerlerin davranışa dönüşmesi, empatik bir yaklaşımı gerektirmektedir (Emsal ve Şentürk, 2021: 82). Örneğin bir ayette, anne babanın evladına karşılık beklemezsizin iyilik ve merhamet ettiği gibi, anne baba yaşlandığında da evladın onlara iyilik ve şefkatle yaklaşmasının gereği hatırlatılmaktadır (Bkz. İsrâ 17: 23-24). Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v), insanın kendisi için istediği şeyi başkası için de istemedikçe gerçekten iman etmiş olmayacağını bildirmiştir (T2515 Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 59).

Konfüçyanizm'e göre ise empati insan olmanın gereğidir. Kişi ahlakî karakterini olgunlaştırarak, yalnızca kendi istek ve ihtiyaçlarını değil, başkalarının isteklerini de düşünmelidir. Aksi takdirde benmerkezci olmak beraberinde başkalarına karşı güvensizliği getirecektir. Bu durumdaki kişi başka insanlarla geçinemeyerek çatışmalar yaşayacaktır. Yaşamdaki bu döngü, şiddet ve ahlak dışı davranışların dünyaya hâkim olmasına sebep olmaktadır (Köylü, 2012: 98-99).

Samimiyet

Sözlük anlamı “*içtenlik, senli benli olma durumu*” olan samimiyet kavramının altyapısında dürüstlük vardır. Bireyin samimiyeti dürüstlük içermeli ve geçici bir aldatmacadan ibaret olmamalıdır. Samimiyet olaylar karşısındaki tepkilerimizle ölçülmektedir. Dolayısıyla bir insanla seyahat etmek veya alışveriş yapmak gibi deneyimler gerçek kişiliğin ortaya çıkmasına vesile olacak ve samimiyetini ortaya koyacaktır (Tarhan, 2011: 157). Samimiyetin zıt anlamı riyakârlıktır.

İslam dininin mensuplarından istediği birincil ve en temel özellik insanlarla olan ilişkilerde, inanç ve davranışlarda samimi olmaktır. Samimiyetin boyutunu ise diğer dinlerde de benzer şekillerde gördüğümüz (Köylü, 2012: 173) şu hadîs-i şerif oluşturmaktadır: “*Bir kişi kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe gerçek mümin olamaz*” (el-Buhârî E. A., 1992 ; el-Buhârî M. , 2009). Örneğin, Konfüçyanizm’de *jünzi* denilen ideal insanın 5 üstün niteliğinden biri olan samimiyetin altın kuralı bu felsefeye dayanmaktadır (Kurt ve Aykıt, 2019: 137).

Yardımlaşma/Paylaşma

İnsanın, yaşamını idame ettirmek için ihtiyacı olan her şeyi tek başına karşılaması mümkün olmadığından, topluluklar halinde yaşanılmaktadır. Dolayısıyla tüm insanlar, tıpkı bir bedenın organları gibi yaşamını sürdürebilmek için birbirlerine muhtaçtırlar. Böylece mutluluğun gerçekleşmesi insanların birbirini severek yardımlaşmalarına bağlanmıştır (Miskeveyh, 1983: 22). Öte yandan yardımlaşma narsistik kişilik bozukluğu tedavisinde kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Narsist bireylere, bu durumla başa çıkabilmek için gösterişten kaçınarak sessizce başkalarına iyilik ve yardımda bulunmaları tavsiye edilmektedir (Tarhan, 2011: 149).

İslam dininde, Hz. Muhammed (s.a.v), komşusu aç iken tok yatan kişinin gerçek anlamda iman etmiş olamayacağını ifade ettiği hadiste (BS20224 Beyhakî, es-Sünenü’l-Kübrâ, 7), yardımlaşmanın önemine dikkat çekmektedir. Çevresindeki insanların durumlarına ilgisiz kalan kişilerin, günü geldiğinde kendilerinin de aynı muamele ile karşılaşacağına işaret etmektedir. Dolayısıyla sosyal yaşamda insanların birbirlerinin

ihtiyaçlarını gözetmeleri gerektiğini belirtmiştir. Kur'an-ı Kerim'de yardımlaşma ve paylaşmayla ilgili zekât, sadaka, infakta bulunma bağlamında birçok ayet bulunmaktadır (Bkz. Bakara 2/215; Bakara 2/267; Ali İmran 3/134; Maide, 5/2; Nahl 16/90; Furkan 25/67; Fatır 35/29; Münafikun, 63/10; Duha 93/10). Bu ayetlerin, yardımlaşırken Allah rızası gözetmek; gönül kırmadan, incitmeden, ezmeden ve karşılıksız olarak infakta bulunmak; her zaman ve durumda yardımlaşabilmek gibi amaçlar etrafında şekillendiği görülmektedir (Nazıroğlu vd., 2019: 162).

Hıristiyan kutsal kitabı İncil'de de, yardımlaşma ve paylaşma tavsiye edilmekte ve Allah'ın bu tarz davranışlardan hoşnut olduğu vurgulanmaktadır (Bkz. İbraniler 13: 16). Ayrıca zenginlerden ziyade muhtaç ve fakir kimselere yardımda bulunulması gerektiği, yapılan iyiliklerin karşılığının ahirette verileceği belirtilmektedir (Bkz. Luka 14: 12-14).

Ancak boşlukta kendiliğinden oluşan insan davranışlarından söz edilemeyeceğine göre, bu davranışların çevre ile ilişkili olduğu bir gerçektir (Güngör, 1998: 26). Bu nedenle değerlerin özelde insan genelde ise toplum ile münasebetini irdelemekte fayda vardır.

2.1.4. Değerler ve İnsan- Toplum İlişkisi

İnsan yalnızca içinde bulunduğu çevreden etkilenen değil, aynı zamanda kendisi de bulunduğu çevreyi etkileyerek anlamlandıran bir varlıktır (Güngör, 1998: 25). Hangi çağda yaşamış olursa olsun insan, içinde bulunduğu çağın değerler örgüsü içinde kendi kimliğini ve değer dünyasını inşa etmektedir (Poyraz, 2007: 85). Bu yönüyle değerler bireyin kendisini, içinde yaşadığı toplumun ise bireyi kontrol etmesine yarayan etkenlerdir. Birey, diğer insanlarla kurduğu ilişkilerde kendisine kaynaklık eden değerler sayesinde, toplum içindeki konum ve statüsünün belirlenmesi konusunda altyapı oluşturabilmektedir (Yazıcı, 2006: 499). Değerler, bireyin kendini tanıyarak, tutum ve davranışlarının altında yatan değerlerin farkındalığı yanında, yaşadığı kültür ve çevreyi anlamlandırması, keşfetmesi adına da kilit bir role sahiptir. Değer algıları ve yargılarının hem bize, hem de çevremize nasıl rehberlik ettiğinin bilincinde olmak, bireylere empoze edilmeye çalışılan değerlerin farkındalığı bakımından oldukça önemlidir. Zira medyanın çeşitli kanallar üzerinden belli ideolojileri ve değerleri yönlendirebilme etkisi malumdur (Ergen, 2019: 57).

Değerler toplumsal düzeni oluşturmada son derece önemli bir işleve sahiptir. Son yıllarda ortaya çıkan, Nöroplastisize (zihinsel esneklik) denilen kavramla değerleri sosyal öğrenmeler sonucunda kazandığımız belirlenmiştir (Tarhan, 2011: 61). Yani insanlar hangi durumlarda nasıl davranması gerektiği ile ilgili ahlakî kuralları, içinde yaşadığı sosyal çevreden öğrenmektedir. İnsani ilişkilerle büyükten küçüğe, insandan insana aktarılarak, tecrübe edildiği oranda öğrenilen bu kurallar her an ahlakî davranış modelleri olarak karşımıza çıkar. O halde toplum adeta büyük bir okul, toplumun bireyleri ise öğretmen ve öğrenciler olarak kabul edilirse, büyük bir ahlakî eğitim sisteminin içinde yaşadığımız söylenebilir (Güngör, 2008: 16). Bu nedenle çevremizde bize rol model olarak ahlakî yapımızı ve kişiliğimizi şekillendiren insanlara dikkatli bir gözle bakmak ve doğru kaynakları referans edinmenin önemi ortaya çıkmaktadır. Elbette küçük yaşlarda bu farkındalığa erişmek zor olsa da, akıl balığ olduğunda doğru ve yanlış ayırt etmeye muktedir bir zihin yapısına erişilmektedir.

İnsanlar hiçbir şeyi dışarıdan olduğu gibi alarak uygulamazlar. İnsan zekâsı bir çeşit filtre gibi çalıştığı için, dışarıdan gelen mesajları süzerek içeri alır ya da dışarıda bırakır. Zihnimiz dış dünyadan gelen her şeyi olduğu gibi kalıp olarak almış olsaydı toplumun ahlak standartları değişmez ve insanlar arasında ahlakî bakımdan fark olmazdı (Güngör, 2008: 48). Kısaca bireyler ahlakî ilkeleri kendi anlayış düzeylerine göre algılayarak uygularlar (Uysal, 2003: 60). İnsan her konuda olduğu gibi değerler konusunun da baş aktörüdür.

Değerlerin, toplumun var olan ahlak standartlarını korumak maksadıyla ilki normlar ve toplumsal kontrol, ikincisi kişiler arası farklılıklar ve beklentiler olmak üzere iki tür baskının etkisi altında olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu etkinin oranı toplumu oluşturan bireylerin değerlere bağlılık ölçüsüne göre farklılık göstermektedir (Yazıcı M., 2014: 209). Balcı (2014: 79), sahip çıkılacak değerleri bulunmayan toplumları köksüz bir ağaca benzeterek, sadece sözle değerlerin öneminden bahsetmenin yetersizliğini, değerleri yaşamının önemini vurgulamaktadır.

Toplumun bütünüyle bir bina olduğu düşünülürse, bireyler birer tuğla, değerler ise çimento gibidir. Harç ve çimentosu bulunmayan bina nasıl ki kolayca dağılırsa, aynı şey toplum için de söz konusudur (Tarhan, 2011: 13). Toplum bir arada tutan, varlığının

devamını sağlayan, huzur ve mutluluğuna etki eden soyut etkenler olarak değerler konusu son derece 3nem arz etmektedir. 3rneğin içinde bulunduğumuz Covid-19 salgını d3neminde, maske takılması ve sosyal mesafeye dikkat edilmesi gibi kurallar getirilmiştir. Toplumların hatta d3nyadaki t3m insanların her birinin diğerinin sağlığından sorumlu olması nedeniyle bu kurallara uyum g3sterme d3zeyi çok 3nemlidir. Dolayısıyla bu kurallara riayet etmeyerek bir başkasının can sağlığının riske atılması, vicdan, merhamet, adalet gibi değerlerin o toplumdaki yaşanma d3zeyini de g3zler 3n3ne sermiştir. Hastalıktan kurtularak normal yaşama d3nme s3reci gittikçe uzamakta ve insanlar bu s3reten olumsuz şekilde etkilenmeye devam etmektedir.

Nihayetinde, hızla değişen d3nyayla birlikte 3zelde insan, genelde ise toplumların sahip olduğu temel ahlak3 değerlerin her geçen g3n değişim ve d3n3ř3me uğradığı ve bu değerlere dair yaşantıların gitgide azaldığı fark edilmektedir. Bu noktada temel insan3 değerlerle ilgili farkındalığın artırılmasının ve değer eğitiminin 3nemi daha fazla 3n plana çıkmıştır. Değer eğitiminde birincil kaynak ise ř3phesiz ailedir.

2.1.5. Değer Eğitiminde Ailenin Rol3

Bireylerde değerlere ilişkin algıların gelişiminin 3n koşulu, daha anne karnından itibaren sevgi, şefkat ve g3vene dayalı bir ortamda yetişmektir (Ergen, 2019: 62). Bu ortam, bireylerin bedenlen, ruhen ve ahlaken eğitilerek hayata hazırlandıkları ilk kurum olan, ailedir (Ekinci, 2018: 22). İnsan, kimliğinin siluetini çocukluktan itibaren içinde yetiştiği aile ve k3lt3rden edindiği erdemlerle oluşturmaktadır. Yaşam boyu karşılaşılan olaylarda akıl ve sezgi yoluyla yapılan soyut çıkarımlar, yakın çevrenin de etkisi ile değerlerimizin şekillenmesini sağlar (Tarhan, 2011: 24). Karşılıklı 3devlerle birbirlerine bağlanan kişilerden oluşan aile, toplumun bir h3cresi olarak ilk ahlak mektebidir. Değerler 3ncelikle ailede 3đrenilerek benimsenmektedir. Ahlak3 terbiye anne baba yoluyla çocuklarına geçmektedir (Topçu, 2017: 200). Zira ocuklar vicdan muhasebesi yaparak ahlak3 bir teori oluşturamayacakları için yapması ve kaçınması gereken davranışları etrafındaki insanları 3rnek olarak 3đrenmektedir (G3ng3r, 2008: 57). Aile, ocuğun hayatı birbirine saldırarak menfaat peşinde koşanların boğuşma sahnesi olarak g3rmesini engellemektedir. Dolayısıyla aile çocuğa yaşam m3cadelesinin ahlak3 bir zeminde 3đretilerek rehberlik edildiği ilk kaynaktır (Topçu, 2017: 202). 3zellikle, sosyalleşme ve

değerlerin aktarılması konusundaki bu rolü ve önemi nedeniyle aile, İslam toplumunun da temelini oluşturmaktadır (Köylü, 2012: 175).

Her ne kadar günümüzün hızla değişen şartları, ebeveynlerin çocuklarına rehberlik etmesi konusunda tereddütler yaşamalarına neden olsa da, aile değerler eğitiminde en etkili kaynak olarak ötenden beri önemini ve yerini korumaktadır. Çocuğun yaşamındaki ilk rol modeller olan aile büyüklerinin davranış kurallarının birçoğunun ömrünün sonuna dek kendisine kılavuzluk edeceği düşünüldüğünde, değerlerin en başta dikkate alınması gereken bir konu olduğu açıktır (Hökelekli, 2011: 289).

Amerikalı Psikolog Albert Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramına göre, insan çevresinde olup biten olayların sadece pasif bir gözlemcisi değil, bireysel gelişimini sağlamak üzere yaşamının gidişatının aktif katılımcısıdır (Bayrakçı, 2007: 200). Çocuk, geliştiği çevrede görmüş olduğu model davranışlardan etkilenme yoluyla öğrenmektedir. Örneğin, kavgacı ve küfürbaz bir babanın oğlu, babasından gördüğü modeli uygulayarak, yüksek ihtimalle kavgacı ve küfürbaz olacaktır (Cüceloğlu, 2016: 334). Bu ilk öğrenmeler öylesine derindir ki, bireyin yaşamından kolay kolay sökülüp atılması mümkün olmayan karakter özelliklerine dönüşmektedir (Aydın, 2005: 23). Aile, özellikle karakter terbiyesi açısından diğer tüm eğitim kaynaklarından daha önemlidir. Daha küçük yaşlardan itibaren yaşama uyum sağlamada kullanacağı her tür davranışın temelini ailede öğrenen çocuk için, aile bütün toplum anlamına gelmektedir. Çocuk sosyal davranış kurallarını, adet ve gelenekleri, inançları, değerleri aile fertlerinden öğrenir ve bu öğrenilenler mutlak hakikat olarak zihnine kazınır. Bu nedenle birçok insanın davranışlarının kökenine bakıldığında, çocukluğundan izler bulmak olasıdır (Güngör, 2008: 214-215).

Din ve dünya görüşümüz de genellikle çocukluk deneyimlerimizle şekillenmektedir. Eğer sevgi dolu bir ailede yetişmişsek, seven ve bağışlayan bir Tanrıya; sert ve cezalandıran tutumları olan ebeveynlere sahipsek, sert ve cezalandıran bir Tanrıya inanmaya meyilli oluruz. Yani, Tanrı kavramını oluşturmada çoğunlukla birlikte büyüdüğümüz aile büyüklerinin (anne, baba, dede, nine gibi) tutumları son derece etkili olmaktadır (Peck, 2005: 201).

Toplumsal yapıyı oluşturan en temel kurum olan aile, dinî ve ahlakî değerlerin benimsenerek yaşatılması, sonraki kuşaklara aktarılması konusunda mühim bir görev üstlenmektedir. Geleneksel toplumlarda bireyler çoğu zaman saygınlıklarını mensubu oldukları aile ve soy bağından alırlar. Bu noktada değerler toplumda iyi ve kötü kavramlarının, sosyal kontrol mekanizmalarının, ödül ve cezanın belirlendiği bir ölçüt olarak işlev görmektedir (Özensel, 2003: 219). Toplumsal değerler günlük yaşamı düzenleyen ve belirleyen bir rol üstlenmektedir. Bireylerin mensup olduğu aile, grup, cemaat veya derneğe bağlanmasında değerlerin etkisi büyüktür (Doğan, 2007: 620).

Ancak popüler kültürün etkisi ile ortaya çıkan türdeş toplumlar nedeniyle aile etrafında kurulan toplum yapısı değişmekte, dolayısıyla değerlerin yaşanılmasını da dönüştürmektedir. Ben merkezli bir yaşam felsefesi benimseyerek aile değerlerinden uzaklaşan ve modern deneyimlere kapı aralayanların sayısı ülkemizde de hızla artmaktadır (Turgut, 2010: 32). Geleneksel aile yapısı yerini çekirdek aileye bırakmış, daha sonra o da ortadan kalkarak part-time evlilikler ve evlilik dışı birliktelikler artmaya başlamıştır (Köylü, 2012: 204). Oysaki kültürümüzde kutsal kabul edilen evlilik kurumu, saygı, sevgi, sadakat, şefkat, doğruluk gibi değerler etrafında örgütlenerek, aile olgusunun varlığını sürdürmesini sağlayan bir kurumdur. Toplum tarafından da vazgeçilmez olarak kabul edilen değerlerin aile ile birlikte var olması sebebiyle evliliğin önemi ve değeri açıktır (Turgut, 2010: 259). Günümüzde ciddi şekilde yara alan evlilik kurumunda boşanma oranları yüksek seviyelere ulaşmış, dolayısıyla toplumda psikolojik ve ekonomik sorunlu çocuk sayısı gittikçe çoğalmıştır. Böylece bireysel nitelikte olduğu düşünülen sorunlar toplumsal boyutlara, toplumsal sorunlar da küresel boyutlara ulaşmış durumdadır (Köylü, 2012: 204-205).

2.1.6. Değerler Eğitiminde Okulların Rolü

İstenilen özelliklere sahip bireyler yetiştirmek insanlık tarihi boyunca süregelen temel sorunlardan biri olmuştur. Bu özelliklerin niteliği değişmekle birlikte “inançlı” ve “ahlaklı” olma her çağ ve toplumda en başta arzulanan özellik olmuştur. Bu nedenle de gerek ailede gerekse okul ve ibadethanelerde çeşitli eğitimler uygulanagelmiştir (Korkmaz, 2019: 37).

Günümüzde ise eğitim, bireylerin toplumda ekonomik olarak üretici hale gelerek sosyal statülerinin geliştirilmesine imkan sağlamaktadır. Oysaki toplum, bireylerden yalnızca para ve statü kazanmalarını değil, erdemli olmalarını da beklemektedir (Köylü, 2012: 14). İnsan yalnızca beden değil, aynı zamanda ruh sahibi olan bir varlıktır. Dolayısıyla insan, kıskançlık, nefret, sevgi gibi eğitime muhtaç hislere sahiptir. Sadece zekâ olarak eğitilmesi, manevi tarafının eksik kalmasına sebep olacak, dolayısıyla dengeli bir kişilik inşa edilmesi mümkün olmayacaktır (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 33). Yalnızca akademik başarıya odaklanarak, manevi ve ahlakî değerlerin göz ardı edilmesi, tek boyutlu, bencil kişilik tipleri oluşmasına sebep olacaktır. Başka insanların ihtiyaç ve saadetlerine ilgisiz kalarak olgun bir birey olmak imkânsızdır (Hökelekli, 2011: 25). Dolayısıyla öğrencilerin sadece bilişsel ve psiko-motor becerilerine yönelik kazanımlarına odaklanarak, tutum ve değerlerin kazandırılmasını geri planda bırakan bir eğitim anlayışı, olgun, ahlaklı, eğitilmiş bireylerden oluşan bir toplum olmada yetersiz kalacak, toplumsal huzur, birlik ve bütünlüğün gerçekleşmesini imkânsız hale getirecektir (Yazıcı, 2006: 499). Bu nedenle maddî kazanımların manevî kazanımlar ile birleştiği bir yaşam şarttır.

Asıl itibarıyla her insanın ihtiyacı olması bakımından okul, iş, medya gibi insanın olduğu her alanda değerlere ihtiyaç vardır. Zira ahlak, iradî bir varlık olmanın zorunlu bir sonucudur. Köylü'nün (2007: 308) de ifade ettiği gibi, dünyanın geleceğini tehdit eden, savaş, şiddet, sosyo-ekonomik eşitsizlik, ekolojik dengenin bozulması gibi küresel ölçekli sorunların çözümü için insanlığın tümüyle acilen yaratılış gayesine geri dönmesi ve dinlerin öngördüğü ahlakî prensipleri yaşam felsefesi olarak benimsemesi gerekmektedir. Bu nedenle küresel boyutta değerler eğitimi seferberliğine ihtiyaç vardır.

Eğitimde amaçlanan somut akademik bilgi aktarımı yanında, bireylerde ahlakî değerler ve farkındalığının oluşturulması ve kalıcı hale getirilmesine olan ihtiyaç her geçen gün daha çok hissedilmektedir. Dünyada birçok ülkede tehlike çanlarının yükselmekte olduğu anlaşılmış ve değerler eğitimine yönelik yeni çalışmalar yapmanın gereği fark edilmiştir (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 12). Bugün yetişmekte olan yeni nesle değerlerle ilgili duyarlılık kazandırmak, temel değerleri öğrenerek davranışa dönüştürmelerine yardımcı olmak ve iyi vatandaşlar yetiştirmek amacı ile dünyanın birçok yerinde değerler eğitimi verilmektedir (Ekinci, 2018: 32).

İnsanlığın ortak kültür mirasını koruyup geliştirmeyi ilke edinmiş uluslararası bir kuruluş olan UNESCO, günümüzün ahlakî problemlerine çözüm önerisi olarak eğitimde değerlerin ön plana çıkarılmasının gereğini savunmuştur. Bu sebeple 1995 yılından bu yana dünyanın birçok yerinde “Yaşayan Değerler Eğitimi” programı ile eğitimin her alanına değerlerin adapte edilmesini desteklemiştir (UNESCO, 2005 den akt. Kaymakcan ve Meydan, 2016: 34). Ülkemizde de değerler eğitiminin, eğitim kurumları başta olmak üzere kitle iletişim araçları vb. aracılığı ile yaygınlaştırılması elzemdir.

Aksi takdirde eğitimin değerleri tanıma ve değer üretmede yetersiz kalması durumunda bu alandaki boşluğu cemaatler, dernekler vb. yapılanmalar doldurmaya çabalamaktadır (Doğan, 2007: 619). Ülkemizin yakın geçmişinde bazı cemaatlerin bu tarz çabaları sonucu suistimal edilen birçok insanımızın varlığı muhakkaktır.

Bu noktada bireylerin, yaşamın her alanında küçük yaşlardan itibaren değer farkındalığı içinde olmalarının önemi ortaya çıkmaktadır. Değer farkındalığı, değer okuryazarı olmakla mümkündür. Değer okuryazarlığı ise, insanın ontolojik değerinin yüksek düzeyde bilincine vararak, değerlerin çok boyutlu, derinlemesine, bütüncül ve diyalektik bir bakış açısıyla analiz ve anlamlandırmaya imkân verecek ahlakî olgunluk düzeyine ulaşmaktır. Kişilik gelişimi ve değerler eğitimi gibi alanları kapsayan değer okuryazarlığının, medya, etik, kültür gibi birçok okuryazarlık türüne farklı bir boyut ve nitelik kazandırması beklenmektedir. Zira bu ve benzeri birçok alanın gelişimi için öncelikle bireylerde yüksek düzeyde bir değer bilinci oluşturulması gerekmektedir (Ergen, 2019: 50). Değer okuryazarlığının amacı, bireylerin erdemli bir yaşam sürmeleri, varlığın ontolojik değerine yakışan ilişkiler kurabilmeleri ve seçimler yapabilmeleri için gereken ahlakî bilinç, duyarlılık ve farkındalık kapasitesine ulaşabilmelerinde etkili olmaktır (Ergen, 2019: 48).

2.1.7. Değerler ve Kişilik İnşası

Şeriati (2007: 15) insan ve beşerin aynı şey olmadığını ifade etmektedir. Zira insan, dünya üzerinde yaşayan tüm bireyler gibi beşer türünün bir elemanı olarak doğmakta ancak zaman içinde değişip gelişerek insan olmaya yükselmektedir. Söz konusu gelişim bireyin kişilik gelişimidir.

Kişilik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, onu diğer bireylerden ayıran, tutarlı ve kalıplaşmış ilişki biçimine denilmektedir (Cüceloğlu, 2016: 404). Şu halde dünya üzerinde yaşayan insan sayısınca kişilik çeşidi vardır denilebilir. Çünkü her birey kendi coğrafyası, kültürü ve dinî inancı çerçevesinde belli kalıplara oturtulması zor, biricik bir yaşamı temsil eden bir varlıktır. Güngör (2008: 12) kişiliği “*her insanın kendine özgü davranış eğilimlerinin dinamik bir bütünüdür.*” şeklinde tanımlamaktadır. Yani insanda her davranış için potansiyel olarak hazır bir eğilim bulunmaktadır. Bu noktada irade devreye girmektedir. Miskeveyh’e (1983: 21-22) göre “*her varlığın mutluluğu, kendisine has olan fiillerin ondan tam ve kâmil olarak meydana gelmesine bağlıdır.*” Yani insanın mutluluğu kendi tercih ve yönelimleri ile yaratılış fitratına uygun ahlakî değerler doğrultusunda davranışlarda bulunmasına bağlıdır. Zira Kur’an-ı Kerim’de insanın tabiatı gereği mutlak olarak ne iyi ne de kötü olduğu vurgulanmaktadır. Dünyaya tertemiz bir varlık olarak gelen insan, akıl yoluyla doğru davranışlarda bulunarak onurlandırılmayı ya da Allah’ın buyruklarına uymayarak hayvanlardan daha aşağı seviyede bir varlık olmayı seçmektedir (Bkz. Tîn 95: 5-6). Dolayısıyla anne karnında başlayan insanın kişilik geliştirme serüveni yaşam boyu sürmektedir. Bu süreçte, insan yalnızca zihinsel ve bedensel olarak değil manevî ve ahlakî bakımdan da yapmış olduğu tercihlerle kişiliğini biçimlendirmektedir.

İnsan, iradesini kullanmak suretiyle çevresinin kendisine öğrettiği ahlak normlarını akıl ve vicdan süzgecinden geçirerek kabul edip içselleştirme veya reddetme yetisine sahip bir varlık ise (Güngör, 2008: 11), kendi kişiliğini inşa etmeye muktedirdir. Zira insanı diğer varlıklardan ayıran özelliği kimliğidir. Kimliğimiz ise olaylara ve eşyaya yüklediğimiz değerler ile oluşmaktadır. Öyleyse değerlerden yoksun olmak kişiyi kimliksizleştirir denilebilir (Tarhan, 2011: 63). Bu noktada din ve değerler bireye büyük bir anlam dünyası kazandırarak kimliğini şekillendirmesinde etkili olmaktadır. Ergen (2015: 180), güçlü ve tutarlı bir kişilik geliştirilmesi için sürdürülebilir ilkeler edinilmesinin, değerlerin bütünsel olarak keşfedilmesinin ve değer farkındalığının önemine dikkat çekmektedir.

Hangi devire bakılırsa bakılsın insanın muhakkak bir değerler dünyasına sahip olduğu ve davranışlarını bu değerlerin tayin ettiğini görmek mümkündür (Uysal, 2003: 54). Özellikle gençlik döneminde dinî yaşamla ilgili yapılan araştırmalar, kimlik gelişimi sürecinin ana eksenini dinî inanç ve değerlerin oluşturduğunu göstermektedir

(Mehmedoğlu, 2007: 803). Dolayısıyla insanın ruhsal (manevî, ahlakî), bedensel, zihinsel/bilişsel açıdan sağlıklı bir kişilik yapısı geliştirerek mutluluğa ulaşması için temel evrensel değerleri benimseyerek günlük yaşamına aktarması gerekmektedir. Özelde bireyin genelde ise toplumun huzur ve mutluluğu, değerlerin varlığına ve yaşatılmasına bağlıdır (Kızıler, 2014: 7). Değerlerin yaşam biçimi haline dönüştürülemediği toplumlarda insanlar dünyevileşmeye ve insan dâhil her şeyin değerini para ve maddî olanaklara göre değerlendirmeye başlarlar. Örneğin, gelin ya da damat adayının ahlakî karakterinden çok sahip olduğu maddî vasıflar sorgulanır. Nihayetinde değerlerin öncelikli ölçüt olmadığı evlilikler çoğunlukla olumsuz ve mutsuz şekilde sonlanır (Ekinci, 2018: 34). Oysaki Kur'an'da tüm insanların eşit bir biçimde yaratıldığı ve onları birbirlerinden ayıran özelliğin, “maddi farklılıkları değil, ahlakî karakterlerinin üstünlüğu” olduğu vurgulanmaktadır (Köylü, 2012: 181). Bu nedenle insanın, karakter ve ahlakını ilahi rızayı kazanmak üzere inşa etmesi önem arz etmektedir.

Düşünebilen ve hakikatin peşinde olan her insanın öncelikli görevi, insani değerlerin başı olan kendini tanımaktır. İnsanı diğer varlıklardan ayırarak sorumlu ve üstün olma özelliği getiren de bu kendilik bilincidir. Kendini bilmek yaş, kilo, boy gibi fiziksel özelliklerimizin bilinmesi değil ruhsal dünyamızı tanımak, olgun bir insan olmanın yollarını aramaktır (Hökelekli,2011: 16). Yunus Emre'nin gerçek ilmin aslında kendini bilmek ve iyi insan olmakla başladığını vurgulayan meşhur sözü, bu düşünceyi tamamlar niteliktedir. “İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir. Sen kendini bilmezsen, ya nice okumaktır”.

Öte yandan kişiliğin inşasıyla ilgili olarak Antik Çağ filozoflarından Aristoteles, erdemleri düşünce ve karakter erdemi olarak iki gruba ayırarak, düşünce erdeminin eğitimle, karakter erdeminin ise alışkanlıkla, yapılagelmekle kazanıldığını savunmuştur. Alışkanlıkla kazanıldığını düşündüğu karakter erdeminin tabiatımızda önceden var olmadığını iddia etmektedir. Yani doğal olan bir şeyi değiştirmeyi -örneğin ateşin yukarı yönde olan hareketini aşağı doğru çevirmeyi- düşünmeyiz. Aynı şekilde yukarı atılan taşın da aşağı düşmesi tabiatının gereği şeylerken, huy tabiatından değildir, sonradan gelişir, değişir ve eğitimle şekillendirilebilir. Yani bir şeyi sürekli yaparak öğrendiğimiz gibi, adillik, ölçülülük, yiğitlik vb. ahlakî özelliklerin de sürekli yaparak edinildiği görüşündedir (Aristoteles, 2011: 29-30).

Kısacası kişilik her çağda değerler ile ilişkilendirilmiş ve değerler kişiliğin inşası sürecinin yapı taşlarını oluşturmuştur. Zira insanı insan yapan şey, biyolojik maddesel varlığından ziyade manevi varlığı yani ruhudur. Ruh ise ancak maneviyatla beslenmektedir. Maneviyatın kaynağı olarak din, insanlara aslında bildikleri fakat yapmadıkları doğruları ya da bildiği halde yaptığı yanlışları hatırlatarak seçimi kendisine bırakmıştır.

2.1.8. Popüler Kültür ve Değerler

Değerler bize insan olarak ne olduğumuzu ve nasıl olmamız gerektiğini hatırlatır. Ancak günümüzde dinî ve ahlakî değerlerin öneminin giderek kaybolması sebebiyle insan, büyük bir değer bunalımıyla karşı karşıyadır (Hökekleli, 2011: 286). Dolayısıyla mutsuzdur. Oysaki bireysel ve sosyal mutlulukla ilgili olarak dikkate alınması gereken en mühim etkenler, toplumun kültürel özellikleri ve değerleridir (Tarhan, 2011: 23). Bu noktada sorun, siyasi, askeri ve ekonomik yönleriyle güçlü olan ülkeler ve ana mal sahiplerinin kendi çıkarlarını gözeterek evrensel özellik taşımayan değerlerini medya vasıtasıyla global değerler olarak dünyaya sunmasıdır (Oktay, 2007: 140). Medya ve popüler kültür arasındaki ilişkinin ana eksenini burada başlamaktadır. Zira medya, popüler kültürün geniş kitlelere aktarılmasında başlıca görevi üstlenerek geçerliliklerini kaybettikleri düşünülen değerlerin yerine göreceli bireysel değerler koyma ve bunları tüm dünyaya tanıtarak pazarlama işlevlerini yerine getirmektedir. Tüm bu iletiler yoluyla kültürel emperyalizme uğrayan toplumlar, öz kültürlerini kaybederek yeniden inşa edilmektedirler (Cereci, 2015: 21).

Popüler olma, halk kavramına nispet edilerek halk tarafından beğenilen, tutulan şeyleri ifade ederken, popüler kültür, bizi kendisi hakkında bilmeye zorlayan şeyler anlamındadır. Özü itibarıyla eğlence, vakit geçirme, sorumluluklardan özgürleşerek rahatlama şekli olarak tanımlanabilecek popüler kültür, bir eğlence endüstrisi olmasının yanında bireyi tüketime çağıran bir endüstridir (Çamdereli, 2018: 13-14). Tüketim, konfor, haz ve eğlence odaklı olan ve bunları en üst değer olarak kabul eden günümüz popüler kültürü, bağımlılık yapıcı ve kitleleri ardından sürükleyicidir. Dolayısıyla evrensel değerleri hiçe sayan günümüz popüler kültüründe, ürünlerinin bağımlı alıcıları aynı zamanda kurbanlarıdır. İnsanlar iyi vakit geçirdiklerini zannederken aslında medya yoluyla

aldıkları bilinçaltı mesajlar nedeniyle, hiçbir zaman gerçekleşmeyecek olan ve gerçek hayatta karşılığı olmayan boş beklentilere girerek, derin hayal kırıklıkları, öfke ve içe kapanıklık gibi durumlar yaşarlar (Hökelekli, 2011: 27). Popüler kültür, hedonizm felsefesinin benimsenmesiyle hız, haz, zevk ve çıkar odaklı bir yaşamı yücelten bir kültür anlayışıdır. Oysaki insan, fitratı itibarıyla haz değil anlam ihtiyacı olan bir varlıktır. Bu nedenle globalleşerek popüler kültüre ayak uydurma çabası, psikolojik açıdan olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Ancak küresel değişimin önünde durulamayacağına göre, toplumlara has olan ve insanı insan yapan değer algılarının tahrip edilmesine müsaade edilmeksizin gelişerek değişim ve dönüşüm esastır.

Asıl itibarıyla her toplumun kendine özgü bir değer sistemi bulunmaktadır. Geçmiş dönemlere nazaran günümüz insanının değer dünyasına tesir edebilecek çeşitli yazılı ve görsel iletişim kanallarının varlığı toplumlararası etkileşimi hızla artırmıştır. Böylece toplumlara özgü geleneksel değerler medya vasıtasıyla dikkate değer bir oranda küresel boyutta aktarılır hale gelmiştir (Korukcu vd. 2015: 54). Dolayısıyla popüler kültür, medya aracılığı ile topluma kendi değerlerini empoze ederken, bazı değerlerin algıya değişimine, bazılarının ise sessizce yok oluşuna sebep olmaktadır (Cereci, 2014: 14). Örneğin mahremiyet algımız tamamen değişim ve dönüşüme uğrayarak özel yaşamın gizliliği sosyal medya sitelerinde hiçe sayılmakta veya göz ardı edilmektedir.

Manevi ve kültürel değerlerin tahribatı daha ziyade milli kimliği oluşturan edebiyat, resim, tiyatro, sinema, müzik gibi sanat dalları üstünden yapılmaktadır (Yılanlıoğlu, 1977: 86). Hangi dalda olduğu fark etmeksizin bir sanatçının, içinde bulunduğu toplumun ahlaki değerlerinden bağımsız olarak sanatını sürdürmesi düşünülemez. Sanatçı, sanat-ahlak çatışmasına mahal vermemek adına toplumun önem verdiği değerlere uygun şekilde sanatını icra etmek durumundadır (Uysal, 2003: 64). Sözgelimi İranlı kadın yönetmen Tehmine Milani, erkeklerin kadınlar üzerindeki baskısını işlediği “*İki Kadın*” isimli filmin senaryosuna onay alabilmek için 8 yıl beklemiştir. Yönetmenin söylemiyle film birçok erkeğin düşmanlığını kazanmış ancak en uslu kadın izleyicisini bile radikalleştirecek kadar güçlü bir etkiye sebep olmuştur (Dönmez Colin, 2006: 74).

Filmler ve programlar oluşturulduğu toplumun kültüründen beslendiği için o toplumun değerlerinin izlerini taşımaktadırlar. Televizyon ülkemize siyah beyaz olarak ilk

geldiği zamanlarda, farklı bir alternatifi olmadığı için insanlar saatlerce kendi kültürüne uygun olmayan yabancı yapımları izlemişlerdir. Bir süre sonra da izledikleri anti değerleri benimsemeye başladıkları için onlar gibi giyinmek, yemek içmek ve yaşamak normal hale gelmiştir. En nihayetinde cinsellik, şiddet, aldatma ve haksız kazancın ön plana çıkarılmasıyla toplumumuz ahlakî bir erozyona sürüklenmiştir (Ekinci, 2018: 39-40). Nitekim ürettikleri teknolojiler aracılığıyla sektörü elinde tutan güçlerin dayattığı popüler kültür, toplumların geleneksel kültürlerini yavaş yavaş unutturmakta ve dönüştürmektedir. Bu kültürün yayılarak bir dünya kültürü haline gelmesinde en büyük rolü üstlenen araçların başında ise sinema ve televizyon gelmektedir (Abuzar, 2017: 82). Medya elemanlarının birçoğunun din ve dindarlık algısı ve değerler üzerine etkileri bilinse de, sinema ve televizyonun bu etkinin başat aktörü olduğu bir gerçektir.

2.2. Din ve Dindarlık

Bu bölümde din ve dindarlık kavramları tanımlanmaya çalışılarak, kısaca din, dindarlık ve değer ilişkisi ele alınacak, ayrıca dinlerin değer yaklaşımlarına değinilecektir.

2.2.1. Din Kavramı

Din sözlükte; *“Tanrı’ya, doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal kurum, inanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç veya ülkü, kült.”* olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005: 531).

Akıl sahibi olan ve düşünen insanoğlunun tarih sahnesine çıkışıyla birlikte ortaya çıkan din, günümüze kadar farklı bilim dallarında farklı bağlamlarda açıklanmaya ve tanımlanmaya çalışılmıştır. Örneğin, sosyologlar din kavramına harici perspektiften yaklaşarak grup bağlamında bir tanımlama yoluna giderken, psikologlar dâhili bir perspektifle bireylerin dini algılayış biçimleri ve faydaları üzerinden tanımlama çabasında olmuşlardır (Köse ve Aytan, 2016: 110). Din özsel, işlevsel, bireysel, toplumsal veya psiko-sosyal bir bakış açısından tanımlanabileceği gibi, dini, ilahi, beşeri olarak da tanımlamak mümkündür. Tüm bu tanımlar yanlış olmamakla beraber kavramın sınırlarını net bir biçimde ortaya koymanın zorluğu dolayısıyla eksik kaldıkları ifade edilebilir

(Yapıcı, 2007: 18). Dolayısıyla din, her bir disiplin tarafından ele alınarak ayrı ayrı tanımlanmış olmakla birlikte günümüze kadar ortak bir tanımı yapılamamış bir kavramdır.

Din kelimesi dilimize Arapçadan geçmiş olup, “örf, adet, gidilen yol, itaat, ceza ve mükâfat” gibi anlamları ifade etmektedir. Kur’an-ı Kerim’de din, bir otoriteye boyun eğme, otoritenin emir ve yasaklarına uygun hareket ederek mükâfata ulaşma, aksi takdirde cezalandırılmaya dair inancı ifade eden bir yaşam tarzı olarak yer almaktadır (Uysal, 1996: 16). İslam âlimlerinin Kur’an-ı Kerim’den hareketle yapmış oldukları birçok din tanımı mevcuttur. Örneğin: Akseki (1959: 7) dini, insanlara yaradılış gayelerini bildirerek, onlara mutluluğun yollarını gösteren ve onları hayırlı işlere sevk eden, Allah tarafından koyulmuş olan kanun olarak tanımlamaktadır. Bakıllâni, din kavramını Allah’a teslim olma, boyun eğme manasında kullanırken, Cürçâni, “Akıl sahiplerini peygamberin getirmiş olduğu mesajları kabul etmeye çağırın Tanrısal buyruklar olarak tanımlamaktadır (Öztürk, 1991: 45).

Batıda ise din psikologları tarafından farklı bakış açıları ile ele alınan dini, Freud, bir yanılsama olarak; Jung, bireyin teselli kaynağı olarak; James, bireyin duygu ve tecrübeleri olarak, Maslow ise kendini gerçekleştirme'nin önemli unsurlarından biri olarak değerlendirmiştir (Köse ve Ayten, 2016: 110). James pragmatik bir yaklaşımla, daha ziyade, dinin bireyin hayatına olan katkısı ile ilgilenmiştir (Ayten, 2006: 464). Dini iki kategoriye ayıran James, bireylerin dua, zikir gibi ferdi olarak icra ettiği ibadetleri kapsayan dine “bireysel din”, toplu halde ibadethanelerde icra edilen etkinlikleri içeren dine ise “kurumsal din” adını vermiştir (Ayten, 2006: 461). Dini, insan tabiatının en eski ve evrensel olgusu olarak gören Jung ise (Bahadır, 2007: 25), onu tapılacak kadar kudretli ve ulu olarak bilinen dinamik varlıkların insan zihni tarafından dikkate alınarak gözetilmesi olarak tanımlamaktadır (Jung, 1965: 9). Dini kolektif bilinçdışı, arketipler ve bireyleşme üçgeni kapsamında yorumlamaya çalışan Jung, dinin içgüdüsel bir durum olduğunu ve dinin özünde inancın değil tecrübenin varlığını, zira insanların dolaylı olarak Tanrıyı tecrübe ettiklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda Jung, din ve Tanrı'nın kaynağını, insanda kalıtsal olarak var olan ve tüm insanlığa has davranış özelliklerini kontrol eden nöropsişik merkezler olarak tanımladığı “arketip” kavramıyla açıklamaktadır (Ayten, 2015: 72-74). Jung'a göre din ve Tanrı olguları bilinçdışında var olan arketiplerin yönlendirmeleri nedeniyle bireylere iradeleri dışında etki etmektedirler. Oysaki dinin aşkın yönünü göz ardı

eden Jung, bu düşüncelerle din ve Tanrı'yı insan zihnine hapsedmekte ve bireysel tercihleri, yani insan iradesini reddetmektedir (Ayten, 2015: 87).

Dinin zor zamanların teselli kaynağı olduğunu ifade eden Fromm, ise dini, bir grubu kendilerini adayabilecekleri ortak bir hedefe yönlendiren ve ortak davranışlar sergilemelerine neden olan düşünce sistemi olarak tanımlamaktadır (Köse ve Ayten, 2016: 44-45). Din ihtiyacı insanda içgüdüsel olarak bulunmaktadır. Çünkü herhangi bir şeye, bir hayvana, eşyaya, şeytana, paraya veya güce, kısaca bir tapınma nesnesine ihtiyaç duymayan insan yoktur (Fromm, 2006: 35). Freud'un yıllar evvel bir yanılısama olarak gelecek vadetmediğini düşündüğü din konusunda bugün Amerika'lı sosyologlar eserlerinde asıl "*dinsiz bir gelecek düşüncesinin bir yanılısama*" olduğu görüşünü belirtmektedirler. Dinin bunca öngörüye rağmen niçin yok olmadığı ise çok açıktır. Çünkü insanoğlunun kendisinin ve evrenin varlığını anlamlandırmak için sorduğu sorulara din kadar tatmin edici cevaplar veren başka bir olgu bulunmamaktadır. Bu nedenle insan dine muhtaçtır (Köse, 2015: 257).

Din insana, karşılaşılan en kötü olayların bile bir anlamı olduğunu hatırlatarak, boşluk ve anlamsızlık duygularının üstesinden gelmeyi öğretmekte ve yaşamına anlam katarak her zaman umutlu olmasında etkili olmaktadır (Kımtır, 2012: 144). Din bireye hayatın anlamı, gündelik yaşamda yapılması ve yapılmaması gerekenler ile ilgili bilgiler vererek yaşamını tanzim etmekte ve bir hayat felsefesi kazanmasına yardımcı olmaktadır (Kula, 2006: 77).

Eskiden din, toplumun tümüne hitap eden birleştirici bir değer iken, modern toplumlarda etkinliğini ve gücünü gitgide kaybederek bugün daha ziyade bireysel ve grup içi etkinlikler düzeyinde yaşanan bir olgu olmaktadır (Uysal, 2006: 72). Tarhan (2011: 16), günümüzün en önemli stres nedeninin amaçsızlık olduğu görüşündedir. Kapitalist sistem gereği tek gayesi servetine servet katmak olan modern insanın mutluluğa kavuşması ancak yaşamının merkezine dini ve dinin işaret ettiği değerleri yerleştirmesi ile mümkündür.

Dolayısıyla din, hem bireysel hem de toplumsal kimliğin oluşmasında sosyal bir bütünleşme aracı olarak son derece önemli bir işleve sahiptir. Şeriatı (2007: 52-53), insanın

dört zorlayıcı gücün etkisinde olduğunu, tüm teknolojik ve bilimsel gelişmelere rağmen bu dört zindandan en aciz kaldığı zindanın “insanın kendisi” olduğu fikrindedir. İnsan maddi arzularına kavuştuğunda son durak noktasına ulaşır ve bundan sonra boşluk ve anlamsızlık duygularının içine düşer. İnsanın öylesine sonsuz ve yüce bir ideali olmalıdır ki bu anlamsızlık bunalımında kaybolmasın. Bu ideal ancak dindir. İnsan ancak, nefesine başkaldırarak insan olma yolculuğunun en üst mertebesi olan ilahi aşk ile özüne dönerek kurtuluşa erebilmektedir.

2.2.2. Dindarlık Kavramı

Dindar kavramı sözlükte; “*din inancı güçlü, din kurallarına bağlı (kimse), mütedeyyin*” (TDK, 2005: 533) şeklinde tanımlanmaktadır. Din ve dindarlık kavramları her ne kadar birbirlerinin yerine kullanılsa da asıl itibarıyla farklı manalara gelmektedir. Dindarlık, kişinin tercih ettiği dine göre olumlu tutum ve davranışları sonucu ortaya koymuş olduğu dinî yaşam biçimini ifade etmektedir. Dolayısıyla, geniş inanç ve pratik uygulama biçimlerini kapsayan bir kavram olarak dindarlık, dinî inanç, ibadet ve uygulamaların tümünü içine almaktadır (Uysal, 2006: 46). Din, insanların yaşamını şekillendiren ilkeler sistemine, dindarlık ise bu ilkelerin bireysel veya toplumsal hayata aktarılmış haline denilmektedir (Köse ve Ayten, 2016: 111). Mircea Eliade, kutsal merkezli bir yaklaşım benimseyen ve kutsalı tecrübe ederek yaşamını anlamlandıran kimseleri *homo religious* (dindar insan) olarak tanımlamaktadır. Eliade, dindar insanların ritüeller aracılığıyla kutsal olanla ilişkilerini tazelediklerini ifade etmektedir (Kurt ve Aykıt, 2019: 22).

Dindarlık da tıpkı dinin tanımlanmasında olduğu gibi farklı şekillerde tanımlanmaya çalışılmıştır. Dindarlığın genellikle geliştirilen bazı tipler aracılığı ile tanımlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

James’e göre din kişiye özgü bireysel bir tecrübedir ve temelinde dinî duygular bulunmaktadır. Bireysel farklılıklar nedeniyle de herkesin dinî görüş, algılayış ve tecrübe edişi farklı olmaktadır. Dolayısıyla dindarlık çeşitlilik içeren bir olgudur (Ayten, 2006: 462). Dinin kişisel bir tecrübe olması sebebiyle, bireylerin sahip olduğu kişisel özelliklere

bağlı olarak her bireyin dini anlama, algılama, yorumlama ve yaşama şekli farklı olacağından, dünyadaki insan sayısınca dindarlık yaşantısı bulunduğu söylenebilir.

Dindarlık, İslam'da iman ve amel bütünlüğünün sağlanması ile ortaya çıkmaktadır. Yani, inanan bireyin inandığı dinin ilkelerini yerine getirirken şeklen değil, kalbî olarak iman etmesi ve inancına uygun bir şekilde hareket etmesi şarttır (Uysal, 1996: 118). Bu noktada inanan bir kimse birçok farklı nedenle ibadete güdülenmiş olabilmektedir. Thouless, insanı inanmaya güdüleyen etkenleri, bireysel dindarlığın kaynakları çerçevesinde dört başlıkta incelemiştir. Bunlar: toplumsal etkiler (aileden öğrenilenler, çevre baskısı ve gelenekler), deneyimler (duygusal ve ahlakî etkenler), ihtiyaçlar (güvenlik, sevmeye, sevilme ve özsaygı ihtiyacı, ölümün kaçınılmazlığı) ve entelektüel etkiler (dinin lehinde veya aleyhinde ifade bulmuş düşünceler, varoluşsal sorgulamalar) olarak sıralanmaktadır (Kayıklık, 2011: 74).

Günümüzde, modern insanın teknolojinin gelişimiyle birlikte dinden uzaklaşacağı ve böylece dinin birey ve toplum hayatından yok olacağına dair teorilerin doğrulanmadığı görülmektedir. Her ne kadar modernleşme ile birlikte dinin yaşanma biçimleri değişim ve dönüşüme uğrasa da dine olan ihtiyacın yok olmadığını aksine arttığını söylemek mümkündür. Zira günümüzde dünyanın teknolojik açıdan en gelişmiş ülkesi Amerika'da halkın %70'i kendisini dindar olarak tanımlamakta, ülkede 300 bin kilise bulunmakla birlikte her hafta kiliseye gidenlerin oranının %40 civarlarında olduğu bilinmektedir (Köse, 2015: 256). Maslow'un ihtiyaçlar piramidinin en tepesindeki kendini gerçekleştirme ideali, tüm ihtiyaçlarını tatmin etmiş ve psikolojik olarak iyi olan bireyleri ifade etmektedir. Maslow'a göre, kendini gerçekleştirmiş olan insanlar Tanrı'ya inanmasalar bile, dinlerin müntesiplerinden beklediği ideal niteliklere sahip oldukları için doğal olarak dindardırlar (Ayten, 2015: 141). Dolayısıyla Maslow, yeterli olgunluğa ulaşan bireylerin kendiliğinden dindar özellikler göstereceğini savunmaktadır. Nitekim Kımtter'in üniversiteli gençlerin benlik saygısı ve dindarlık algıları arasındaki ilişkiyi incelemek için çok boyutlu Dindarlık Ölçeği'ni kullanarak yaptığı çalışmasında, gençlerin yarısına yakınının (% 47,6) kendilerini dindar olarak nitelendirdiği görülmüştür (Kımtter, 2008: 267). Uysal'ın farklı demografik değişkenlere göre geniş bir yelpazede, farklı bireyler üzerinde yapmış olduğu araştırmasının sonucunda, günümüz insanının kendisini dindar olarak görmesine rağmen

dinî ölçülerden uzak bir dinî yaşam tarzı sürdürdüğü veya sekülerleşmiş bir din anlayışını benimsediği görülmüştür (Uysal, 2006: 169).

2.2.3. Dindarlığın Boyutları

Bilinen dünya dinleri incelendiğinde, bütün dinlerin temel hususlarda birtakım benzerlikler gösterdiği görülse de ayrıntılarda her dinin mensuplarından bazı farklı beklentileri olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bazı farklılıklarına rağmen tüm dinlerin, dindarlığın boyutları bakımından uzlaşa içinde oldukları görülmektedir (Glock, 2007: 251).

Kur'an'a göre de insanlar dinî inançları bakımından, mü'minler (Allah'a inanarak, emir ve yasaklarına riayet edenler), münafıklar (inanmadıkları halde inanmış gibi görünenler) ve kâfirler (Allah'a inanmayan inkârcılar) olarak üç farklı grupta tasnif ve tasvir edilmişlerdir (Uysal, 1996: 28).

Dine bütünsel bir bakış açısı getiren Glock ve Stark'a göre, dindarlık farklı boyutlarıyla ele alınması gereken bir olgudur. Bu bakımdan onlar tüm dünya dinlerini incelemeleri sonucunda bir takım ortak hususlar tespit etmişlerdir. Buna göre bütün dinlerde dindarlığın ideolojik (inanç), ritüelistik (ibadet), deneyimsel (tecrübe), entelektüel (bilgi) ve ilişkisel (etki) olmak üzere 5 farklı boyutu olduğunu belirtmişlerdir (Akşit vd., 2012: 91).

İnanç boyutu, Glock'a göre üç kısma ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, ilahi bir varlığa inanmak, ikincisi o varlığın amacını belirleyen ilkeleri kabul etmek, üçüncüsü ise bu ilkelerin sonucu olarak ortaya çıkan, ilahi iradenin amacının gerçekleşmesidir (Glock, 2007: 257). Her din inanç ilkeleri bağlamında bir sistem kurarak müntesiplerinden bu ilkelere iman etmelerini beklemektedir (Mehmedoğlu, 2004: 28). Dindarlığın inanç boyutu dinî yaşamın merkezî noktasını oluşturması nedeniyle en çok kabul gören türüdür. Bu boyutun en mühim yönü, inananların nihai anlama yönelik sorularına yanıt bulmasıdır (Köse ve Ayten, 2016: 113).

İbadet boyutu ise herhangi bir dine inanan bireylerin yerine getirdikleri dini ritüelleri ifade etmektedir (Mehmedoğlu, 2004: 28). Dindarlık bireylerin sosyal ilişkilerinde ve gündelik yaşamlarında son derece etkili bir olgu olmakla birlikte ibadet boyutunda eksiklikler olduğu göze çarpmaktadır. Zira diğer birçok araştırma sonuçları ile paralel biçimde Uysal'ın dindarlığın inanç, ibadet, etki ve tecrübe boyutları çerçevesinde yapmış olduğu çalışmasında; dindarlığın inanç boyutunun en yüksek puan ortalamasına sahip olarak ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu sırayı etki boyutu, tecrübe boyutu ve ibadet boyutu izlemektedir. Bu sonuçlardan anlaşılacağı gibi günümüzde dindarlık, bireysel ve toplumsal yaşamda belirleyici bir role sahip olmakla beraber, yaşanan sekülerleşmeyle birlikte dindarlık algıları değişim ve dönüşüme uğramıştır. Esasen dinde iman ve amel bir bütündür. Ancak araştırma sonuçlarına göre, inanç boyutunda dindar bir profil sergilenirken, inanmanın gereği olan ibadetlerin yerine getirilmesi boyutunda en düşük aritmetik ortalamaya sahip olunduğu görülmektedir (Uysal, 2006: 78-79). Yapıcı'nın araştırmasında, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin hem aldıkları dinî eğitim ve üstlendikleri misyon hem de dinî bilgi düzeylerinin fazlalığı gibi nedenlere bağlı olarak dinin etkisini hissetme ve ibadet etme düzeylerinin diğer fakültelele oranla çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla araştırmaların büyük bir kısmında, genellikle dinî eğitim alan bireylerin almayanlara oranla daha dindar oldukları, aldıkları dinî eğitimin günlük yaşamlarına ve sosyal ilişkilerine daha fazla yansıdığı sonucuna ulaşılmaktadır (Yapıcı, 2007: 261).

Dindarlığın tecrübe boyutu ise ifade etmesi zor nitelikler taşımaktadır. Bu boyut bireylerin genellikle ibadet esnasında kutsal ile doğrudan iletişim kurduğu süreçte hissettikleri dinî duyguları kapsamaktadır (Köse ve Ayten, 2016: 114). İşelleştirilerek gerçek manada inanılan din, bireyin duygularını harekete geçirerek anlam arayışına cevap vermektedir. Bu noktada tecrübe boyutunu diğer boyutların beslediği görülmektedir (Köylü, 2019: 19).

Dindarlığın bir diğer boyutu olan bilgi boyutu ile inanç arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. İnanılan varlığa dair bilgi edinebilmek için belli temel ilkeler veya kutsal metinler bulunmaktadır (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2018: 53) Dinler arasında önem verilen bilgi türü hakkında farklılıklar olsa da tüm dinler, mensuplarından kendilerine sunulan temel dinî bilgiler hakkında bilgi sahibi olmalarını beklemektedir (Glock, 2007: 265).

Dindarlığın etki boyutu, diğer boyutların özeti niteliğini taşımaktadır. Başka bir deyişle dindarlığın etki boyutu, tüm bu boyutların bireyin günlük yaşamı üzerine bıraktığı izleri ifade etmektedir. Bu anlamda bireyin tüm duygu, düşünce ve davranışlarında dinin etkisi görülmekte ve bu etki dine bağlılığı ölçüsünde değişmektedir. Bu noktada Allport, bireylerin dindarlığının iç güdümlü ve dış güdümlü olarak iki kaynaklı olduğunu belirtmektedir. Eğer birey inandığı dini özümseyerek samimiyetle yaşıyorsa iç kaynaklı, yeteri kadar içselleştirememesi dolayısıyla dini hedeflerine ulaşmada araç olarak kullanması söz konusu ise dış kaynaklı dindarlığa sahip demektir (Köse ve Ayten, 2016: 115). Bazı davranışlar ise her zaman dindarlık ölçüsü ve göstergesi olmayabilir (Onay, 2004: 197). Öte yandan bireylerin dindarlığının pek çok faktör tarafından etkilenmesi söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda yapılan araştırmalarda kişilerin dindarlık düzeylerinin yaş, cinsiyet, eğitim, gelir durumu, sosyal çevre gibi pek çok değişkene göre farklılaşma gösterebildiği tespit edilmektedir (Yapıcı, 2007: 243; Kıııter, 2008: 303).

2.2.4. Din, Dindarlık ve Değer İlişkisi

Din, dindarlık ve değerler birbiriyle oldukça ilişkili kavramlardır. Dinler müntesiplerine tavsiye ettiği belli değerler sistemi etrafında bir dünya görüşü belirleyerek, onları iyiye ve güzele çağırmaktadır. Dolayısıyla inandığı dinin kendisinden beklediği değerler çerçevesinde davranışlarına yön verme eğiliminde olan dindar bireyin değer kaynağını din oluşturmaktadır. Her ne kadar, toplumsal kurallar, yasaklar, birlikte yaşamının getirdiği sorumluluklar nedeniyle değerlere riayet edildiği iddia edilse de, insanı harekete geçiren asıl kaynak toplumdan ziyade aşkın bir güç olmalıdır. Bu güç, Allah inancı yani dinsel motivasyondur.

Batı'da modernizmin akabinde sekülerleşme ile birlikte toplumu geriletmediği, bilimin önünde engel teşkil ettiği gerekçisiyle bireyin ve toplumun hayatında devre dışı bırakılmaya çalışılan dinin, aslında tarihsel kırılma noktamız olan Kurtuluş savaşında cephedeki Müslümanların en büyük motivasyon kaynağı olduğu; Türklerin üç kıtaya yayılarak bir cihan devleti olmasını sağlayan itici güç kaynağı olduğu bilinen bir gerçektir (Güven, 2009: 104). İç güdümlü dindarlık yönelimlerine sahip olan bireyler inandığı şeyden manevi bir güç almış ve bu anlam biyolojik ve psikolojik olarak kendilerine tesir

etmiştir. Bu noktada dinin bireyin motivasyonunu sağlayan mistik bir araç olduğu görülmektedir.

Zira sosyal bir varlık olması dolayısıyla insan, nasıl ki uzun süre toplumdan bağımsız bir şekilde yaşayamazsa, kendisini dış faktörlerin yıkıcı etkilerinden koruyan içsel ve fizikötesi bir varlık inancı olmadan da yaşayamaz. Yani Jung'un deyimiyile “*Tanrıya bağlanmayan bir birey, dünyanın fiziksel ve ahlakî kışkırtıcılığına kendi kaynakları ile direnemez.*” (Jung, 2010: 54). Din, insanların dünya ve ahiret mutluluğunu amaçlayarak, onları belli bir yaşam tarzı ve dünya görüşü etrafında toplayan, akıl sahiplerini iyiliğe yönelten, aşkın bir varlığa bağlanmayı içeren inanç, ahlak ve değerler sistemine denilmektedir (Dam, 2019: 18). Din insanın kendisini, evreni ve yaşamı anlamlandırmasında kurtarıcı bir vazife üstlenerek, “bu dünyada niçin varım” ve “ne için çabalıyorum” gibi sorularına cevap vermektedir. Dolayısıyla kendi değer dünyasını inşa ederken en çok başvuracağı kaynak olma özelliği taşımaktadır.

Tarih boyu genellikle ezilmiş, dışlanmış, haklarından mahrum edilmiş kişi veya gruplar, kendilerine güç, dayanak, sığınma ve ümit kaynağı olması nedeniyle dine sarılmışlar ve dindarlığı daha yoğun yaşamışlardır. Çeşitli araştırmalar gösteriyor ki, kadınlar, yaşlılar, dar gelirliler gibi gruplarda dindarlık düzeyleri daha yüksektir. Bu bakımdan dinin bireyler ve bireylerin kişiliklerini inşa etme süreçleri üzerindeki etkisinin bazı faktörlere göre değişkenlik gösterdiği söylenebilir (Mehmedoğlu, 2013: 179).

Özellikle genç kuşakların yaşamında, kişiliğin inşası, geleneksel değerlerin korunması ve sürdürülmesinde dinin etkisi realitedir. Bu bağlamda aile değerlerine bağlılık, büyüklerine saygı, itaatkârlık, cinsel kontrol ve korunma, dürüstlük, çalışkanlık, yardımseverlik gibi geleneksel değerler ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu çeşitli araştırmalarda tespit edilmiştir (Hökelekli, 2006: 28-29). Örneğin, Mehmedoğlu (2007: 815) ülkemizdeki üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmada dindarlık ile değerler arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Araştırmada, gençlerin dindarlık ile iyilikseverlik, gelenek ve uyma davranışları arasında pozitif yönde bir ilişki bulunduğu ve dindarlık yönelimlerinin oldukça yüksek olduğu görülmüştür.

Kağıtçıbaşı ve Kuşdil (2000: 72) Schwartz'ın “Değer Yönelimleri Ölçeğini” kullanarak yapmış oldukları araştırmada yine değerler ve dindarlık düzeyi arasında bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dindarlığın, Geleneksellik, Uyuma, Güvenlik ve İyilikseverlik ile pozitif bir ilişki; Haz, Uyarılım, Özyönelim değerleri ile negatif bir ilişkiye sahip olduğu varsayılmış ve beklentileri doğrulanmıştır.

Aynı zamanda Kızılgöç vd. (2015: 70) tarafından İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin değer yönelimlerine dair yapılan araştırmada İmam Hatip Lisesi'nden mezun olan öğrencilerin Güç, Evrenselcilik, İyilikseverlik, Gelenek ve Uyuma değerlerine, diğer okullardan mezun olan öğrencilerden daha fazla değer verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Böylece diğer araştırmalarla paralel sonuçlar elde edilerek din ve din eğitiminin değerler ile pozitif bir ilişkisi bulunduğu görülmüştür.

İçinde bulunduğumuz çağda insanlık bilim, teknoloji gibi alanlarda gösterdiği gelişimler sonucunda geçmişe kıyasla yaşam standartlarının ve refah seviyesinin büyük ölçüde arttığı bir döneme kavuşmuştur. Ancak maddi manadaki bu gelişimler manevi anlamda insanoğlunun mutluluk ve huzurunu aynı ölçüde arttıramamıştır. Bu noktada maddenin insanı ne derece mutlu edebildiği sorusu akla gelmekte ve mananın önemi daha iyi kavranmaktadır.

Ulaşmak istediği tüm hedeflere, arzu ve isteklere kavuşmuş olmasına rağmen mutsuz olan, intihar eden birçok insan bulunmaktadır. Çünkü insanlığımızın hudutları sadece bunlardan ibaret değildir, bizler varlık bütünüdür birer parçasıyız. “Bireysel benlik” (ego) sadece maddi ihtiyaçlar peşinde koşarken, gerçek huzura ancak, “Evrensel benlik” olarak adlandırabileceğimiz ve diğer varlıklara en üstte de Allah'a açılan manevi boyuttaki benliğimizle kavuşabiliriz (Hökelekli, 2011: 24). Son dönemlerde insanlık birçok fikir akımını deneyimlemiş olmasına rağmen hiçbiri gerçek mutluluğa ulaştırmamış aksine var olan durumun daha da bozulmasına yol açmıştır. İnsanlığın ihtiyaç duyduğu huzur ve mutluluğa ulaştıracak olan aslında siyasi, ekonomik ya da teknolojik bir devrimden ziyade, manevi ve ahlakî bir devrimdir (Köylü, 2012: 209). Zira son yüzyılda birçok düşünür ve araştırmacı, yaşadığımız çağın ahlakî çöküntü ve bunalımlarından bahsederek, ahlakî değerlerin önemini vurgulamakta ve köklü değişim ve dönüşümlerin elzem olduğu konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Aksi takdirde insanın kendi eliyle kendi kıyametini

hazırladığına dikkat çekilmektedir (Hökelekli, 2011: 266). Buna rağmen ahlakî değerlerin bir uçurumdan aşağıya doğru hızla yuvarlanmasını seyredencesine kayıtsız kalınmakta, dinî değerler pasivize edilerek değersizleştirilmekte ve farklı deneyimlerin olumsuz sonuçlarına rağmen madde, haz, hız, hegemonya ve bireysellik altın çağını yaşamaktadır.

Balcı (2014: 32), modern dünyada değer algılarının zayıflamasını şu sebeplere bağlamaktadır; güven kaybı, insani ilişkilerin ve akrabalık bağlarının kopması, mahalle kültürünün zayıflaması, evliliğe karşı çıkılarak çekirdek ailenin dağılması, şiddetin artması, zengin-fakir ayrımının artması, küreselleşmenin getirdiği sorunlar, tüketim çılgınlığı, sanal âlemin oluşturduğu alışkanlıklar, bireysellik ve insanın kutsal olandan uzaklaşarak sekülerleşmesi.

Dinî-ahlakî değerlerin gözden ve gündemden düşmesinin ana sebebi, bilim ve teknoloji ile başlayan küresel sömürü, rekabet düzeni ve maddeye verdiğimiz kıymettir. Oysaki insan her şeye sahip olsa bile, yaşamın anlamına ulaşamadığı için bunalmakta ve acı çekmektedir (Hökelekli, 2011: 267). Özellikle dinî ve evrensel değerler ile inşa edilecek bir dünya, insanın sancılarına ve manevi boşluğuna iyi gelecek olan en kıymetli reçetedir. Din, sunduğu değerler ile insana arzu ettiği huzuru vadetmektedir.

2.2.5. Dinlerin Değer Yaklaşımı

“Dünyaya gelen her insan fitrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hıristiyan, Mecusi yapar.” (el-Buhâri, 2009 ; el-Buhâri E. A., 1992) hadisine göre insan doğuştan iyi ve temiz bir fitratla dünyaya gelmekte ve çevresel etki ve şartlara göre şekillenmektedir. Buna göre fitrat yanlış yönlendirildiği zaman rotasından çıkabilmektedir. Konuyla ilgili İbn Tufeyl’in ıssız bir adaya düşen bir insan yavrusunun, yaşamın kaynağı olan hakikatleri kendi kendisine keşfedebilmesini anlatan Hayy bin Yakzan isimli romanı güzel bir örnektir (Düzgün, 2016: 327). İnsanoğlu varoluşundan bu yana evreni anlamlandırma çabası içindedir. İlahi dinler bu çabayı sistematik hale getirerek insanlığa yol göstermişlerdir. Allah (c.c.) koymuş olduğu evrensel değerlerin anlaşılması ve hayata aktarılması sürecinde aracı olarak peygamberler ve kutsal kitaplar göndermiştir.

Tüm dinler ahlakî bir boyuta sahiptir ve bir değer sistemini beraberinde getirmiştir. Özellikle semavi dinlerin getirdiği ahlakî öğretiler, dinin merkezini oluşturmaktadır. İnsanlara nasıl bir karaktere sahip olmaları gerektiğini bildirmekte dolayısıyla güzel ahlakın temelini, insanın Allah ile olan ilişkisine göre değerlendirmektedir (Cevizci, 2002: 27). Tüm dünya dinlerinin öğretilerine bakıldığında farklı cümlelerle benzer ahlakî idealleri yansıttıkları ve ortak ahlakî ilkeler getirdiklerini görmek mümkündür. Örneğin, Hinduizm’de, “*birisi kendisini incitecek şeyi kesinlikle diğerine yapmasın.*” düşüncesi; Konfüçyanizm’de, “*kendine yapılmasını istemediğin şeyleri diğerlerine yapma!*”; Yahudilikte, “*kendin için nefret edilecek şeyi, diğer hemcinsin için yapma!*”; Hıristiyanlıkta, “*size nasıl davranılmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın.*” (Köylü, 2012); İslamiyet’te, “*Bir kişi kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe gerçek mümin olamaz.*” (el-Buhâri E. A., 1992 ; el-Buhâri M., 2009) şeklinde ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi neredeyse bütün dinlerde, birbirine yakın ifadelerle ortak ahlakî değerler tavsiye edilmektedir.

Değerlerle ilgili olarak İlâhi olsun veya olmasın, farklı dinlerden birçok örnek vermek mümkündür. Örneğin, Hıristiyanlıkta insan ruhunu arındırmak için Hz. İsa’yı model alma amacı taşıyan yedi değerden bahsedilir. Bunlardan üçü Teolojik değerler olan inanç, ümit ve sevgi; dördü ise ana değerler olan ihtiyat, adalet, şecaat ve itidaldir. Bu değerlerin insanda doğuştan var olduğunu ve insanın bunları geliştirmesinin gereğine inanırlar (Köylü, 2012: 139-140). Ayrıca Hıristiyanlığın Kutsal Kitaplarından “Matta”nın 5. Bölümünde Hz. İsa’nın öğrencilerine şöyle hitap ettiği yazılıdır:

“Ne mutlu yumuşak huylu olanlara! Çünkü onlar yeryüzünü miras alacaklar.

Ne mutlu doğruluğa acıkıp susayanlara! Çünkü onlar doyurulacaklar.

Ne mutlu merhametli olanlara! Çünkü onlar merhamet bulacaklar.

Ne mutlu doğruluk uğruna zulüm görenlere! Çünkü göklerin egemenliği onlarındır”

(Kutsal Kitap, 2016: 1014).

Konfüçyüs’ün ahlak felsefesine göre her insan şiddet, kibir gibi kötü huylardan uzaklaşarak, hem huy hem de davranış olarak hep iyiyi amaçlamalı, daha üstün bir insan olma çabası içinde olmalıdır. Konfüçyüs bunu “kâmil insan” olarak ifade etmektedir (Köylü, 2012: 82).

Budizm’de ise ahlakî olgunlaşmayı anlatan ve “*Dört Yüce Hakikat*” denilen kurtuluş yolu inancı vardır. Bu dört hakikat hayatın acıdan ibaret olduğunu, acıların kaynağının ise hırs ve arzular olduğunu, acıların sona ermesi için bu istekleri terk etmek ve “*Sekiz Dilimli Yol*” u takip etmek gerektiğini söyler. Sekiz dilimli yol; Doğru söz, doğru davranış, doğru kazanç, doğru çaba, doğru farkındalık, doğru düşünme, doğru anlayış ve doğru niyetten oluşmaktadır (Kurt ve Aykıt, 2019: 74-75).

Yahudilerin Tanrı ile yaptıklarına inandıkları anlaşmada yer alan “*On Emir*”in ilk dördü Tanrı’ya karşı olan sorumluluklarını içerirken, diğer altısı ise öldürmemek, zina etmemek, hırsızlık ve yalan şahitlik yapmamak, komşusuna iyi davranmak gibi ahlakî gelişimi amaçlayan maddelerden oluşmaktadır (Köylü, 2012: 103-104). Taoizm’de ise Konfüçyüs bir din adamından ziyade, bir ahlak öğretmeni gibi davranarak toplumu şekillendirmeye çabalamıştır. Ancak Konfüçyüs’ün dünyevi öğretileri ve öne sürdüğü değerler ancak ölümünden 350 sene sonra anlaşılarak kabul edilmiştir (Tarhan, 2011: 26).

İslam, insanın dolayısıyla toplumun refaha ulaşması için hem sosyal hayatta hem de insanın kendi içinde var olan kötülöklere karşı nasıl savaşıarak başarıya ulaşabileceği sorusunun cevabıdır (Uçakan, 1977: 138). Zira İslam düşüncesinde ahlak birçok dinî davranışın nihai amacını oluşturmaktadır. Bu bakımdan İslam’da dinin ayrılmaz bir parçası olan ahlakın yeri çok mühimdir (Köylü, 2012: 173). Kur’an-ı Kerim’e baktığımızda değerler etrafında inşa edilmiş bir dünya hayatının temel alındığı görölmektedir (Balcı, 2014: 59). Kur’an’ın nihai amacı ahlakî bakımdan erdemli bireyler ve dolayısıyla toplumlar meydana getirmektir. Bu amaç doğrultusunda Kur’an’da hoşgörölü olmak, şükretmek, sabırlı, iradeli, dürüst, vefalı, dengeli, ümitvar, nezaketli, itidalli olmak gibi birçok olumlu ahlakî nitelik emredilirken; zulüm, saldırganlık, hırsızlık, bozgunculuk, fuhuş, cimrilik, miskinlik, insanlarla alay etme gibi birçok olumsuz ahlakî özellik de yasaklanmaktadır (Köylü, 2012: 174-175).

Sosyal bir din olan İslam, insanlığın ihtiyaç duyduğu evrensel değerlere sahiptir. Kişiliğimizin ve kimliğimizin temelini bu değerlerle örerek arzu edilen evrensel ahlak seviyesine ulaşmak mümkündür. Nitekim bu değerleri içselleştirerek dünya vatandaşı-evrensel insan kabul edilen Yunus Emre ve Mevlana gibi Müslüman düşünürlerin varlığı bu görüşü desteklemektedir (Oktay, 2007: 142-143).

Son birkaç yüzyılda insanlık siyasi, ekonomik, teknolojik ve sosyal bakımdan gerçekleştirdiği birçok değişim, dönüşüm ve gelişmeye rağmen arzu ettiği gerçek huzur ve mutluluğa erişemediği gibi stres, depresyon, şiddet, tüketim çılgınlığı gibi birçok modern rahatsızlıkların pençesine düşmüştür. İnsanlık içinde bulunduğu manevî boşluktan, siyasi, ekonomik veya teknolojik devrimlerle değil manevî ve ahlakî bir devrim ile kurtulacaktır. Bu da ancak dinlerin tavsiye ettiği ahlakî ilkelere yönelmesi ile mümkündür. Zira tüm dinler, farklılıklarına rağmen sunmuş olduğu ortak ahlakî ilkelerle insanlığın ahlakî olgunlaşmasını sağlayabilecek potansiyele sahiptir (Köylü, 2012: 9).

2.3. Medya

İlk zamanlarda yalnızca yazılı basın olarak mesajın alıcıya gönderimi söz konusu iken, alternatif yöntemlerin artmasıyla görsel, işitsel ve yeni teknolojik iletişim araçlarını da içeren şemsiye bir kavram olarak “medya” kavramı kullanılmaya başlanılmıştır (Bulunmaz, 2015: 28). Kelime anlamı olarak ise medya, “büyük iletişim ve yayın organlarının tümü, iletişim ortamı araçları” (TDK, 2005: 1361) manasındadır.

Medya yalnızca iyi zaman geçirmek için değil, hayata dair her şeyi, düşünce ve bilgiyi, siyasi, ekonomik ve politik gelişmeleri, yani toplumsal gündemi her an aktarabilen bir kaynak olması nedeniyle hayatın bilge kişisi olarak idrak edilmektedir (Cereci, 2015: 15). Ayrıca bilindiği gibi medya, diğer üç kuvvet olan yasama, yürütme ve yargıdan sonra hükümeti denetleyen en iyi kurumsal düzenleme olduğunu ifade eden “dördüncü kuvvet” ifadesiyle anılır (O'Neill, 1998: 35). Televizyon, radyo, gazete, telefon ve bilgisayar gibi kitle iletişim araçları, her tür bilgiyi çok kısa zamanda hızlı bir biçimde yayarak, insanların bilme, eğlenme ve haber alma ihtiyaçlarını karşıladıkları için günümüz yaşamının vazgeçilmez aktörleridirler. Bir bakıma bugünkü dünya, medya tarafından yapılandırılmaktadır (Büyükbaykal, 2005: 71). Dünyanın her yerinde haber, bilgi ve eğlenceye getirdiği farklı bakış açıları ile kamuoyunun gündemini belirleyerek geniş kitleleri etkileme gücüne sahip olan medya, insanların tutum ve davranışlarını değiştirebilmektedir.

Kitle iletişim araçlarının tarihi sürecinin genellikle gazetelerle başladığı, dergi, sinema, radyo, televizyon ve son olarak internet ile devam ettiği kabul edilir (Taylan, 2011: 11). Sinemanın macerası ise ilk olarak 1895 yılında Paris'te Lumiere Kardeşler'in *Cinematographe* adını verdikleri aygıtla beyaz perde üzerinde halka yaptıkları özel bir gösteri ile başlamış ve çok kısa zamanda tüm dünyayı sarmıştır (Özön, 2010: 30).

Dünya çapında medya araçlarının kullanımları ilk olarak yazılı basın ile başlayan, daha sonra ise 1930-1950 yılları arasında radyo ile devam eden bir süreci içermektedir. Radyonun daha çok siyasi bir propaganda aracı olarak kullanılmasının ardından 1950'lerde televizyon tarih sahnesine girmiş ve teknolojinin gelişimiyle paralel olarak gelişim hızını artırmıştır. Ancak teknolojinin toplumdaki gelişmelerinin farklı olması gibi bazı sebeplerle bu araçların kullanımının her toplumda bu sıralama ile ya da aynı zamanlarda olduğu söylenemez (Kocadaş, 2005: 5).

2.3.1. Medyanın İşlevleri

Kitle iletişim araçlarının etkileri günümüzde iyiden iyiye artarak kendi ülkelerinin bile sınırlarını aşmış, özellikle televizyon ve internet devasa kitlelere aynı anda ulaşabilen bir kültür aktarıcısı haline gelmiştir (Kocadaş, 2005: 6). Örneğin bir sosyal medya vaizi veya televizyon programı yapan bir din adamı, bir dinin peygamberinin vaaz verdiği kişi sayısından çok daha fazla insana tek bir yayınla ulaşabilmektedir (Bilis, 2017: 197).

Kitle iletişim araçları, siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel fonksiyonları yerine getirmesinin yanında dinsel bir misyon da üstlendiği, haber alma, eğlendirme, boş vakit değerlendirme gibi işlevleri olduğu bilinmektedir (Taylan, 2011: 11). Aynı zamanda büyük kitlelere bilgi ve haberi ulaştıran bir iletişim ve eğitim aracı olmanın yanında, üretilen kültürleri insanların oturma odalarına kadar taşıma işlevine sahip olan etkili bir yapıdır (Arslan, 2011b: 6). Bu bakımdan medya, toplumları ortak değerler etrafında birleştirme özelliği ile toplumun sürekliliğini sağlama, toplumsallaşmaya katkıda bulunma, eğlendirme ve toplumu harekete geçirme gibi fonksiyonları bir arada bünyesinde bulundurmaktadır (Güneş, 2018: 206).

Eğer televizyon hiç olmasaydı, radyonun tıpkı bir tutkal gibi toplumu bir arada tutma rolü devam edebilirdi Ancak televizyon yarım yüzyıldır “görüntülü radyo” olarak ilgimizi çekmekte ve adeta hayatlarımızı yönetmektedir (Monaco, 2004: 439). Bireylerin fikirlerine etki ederek toplumda ortak bir bilinç uyandırmak ve bu bilinci gelecek nesillere aktarmak kitle iletişim araçlarının temel fonksiyonlarından. Bu nedenle bugün genç neslin eğitim sürecinde aile, okul kadar kitle iletişim araçlarının da etkisi büyüktür (Taylan, 2011: 14-15).

Ancak iletişimden ziyade bir iletim aracı olarak işlev görmesi sebebiyle insanlar medyayı, vakit geçirme ve eğlence aracı olarak düşünmektedirler. Hâlbuki medya, insanları yönlendirme, sorumluluklar ve risklerle ilgili uyarıda bulunma, haber verme ve eğitim gibi çok çeşitli fonksiyonlara da sahiptir (Cereci, 2015: 17).

2.3.2. Medyanın İnsan ve Toplum Üzerine Etkileri

1896 yılında Türkiye’deki ilk sinema gösterimini çocukluk anlarından hatırladıkları kadarıyla Gazeteci yazar Ercüment Ekrem Talu şöyle aktarıyor; “..Karşımızda bir, bir buçuk metre karelik beyaz bir perde duruyordu. Derken salon zindan gibi karardı. Avrupa’nın bir yerinde bacasından fosur fosur dumanlar çıkan bir lokomotif üstümüze doğru geliyordu. Trenin perdeden fırlayıp seyirciyi çiğnemesinden korkanlar yerlerini terk ettiler. Salondan çıktığımızda fennin bu harikasını birbirimize izaha çalışıyorduk. Aklımız bir türlü ermiyordu...” (Özön, 2010: 36-37). Yazarın resmettiği olay, ülkemizde görsel medyanın insan üzerindeki etkisine dair verilebilecek ilk örneklerdendir. Beyaz perde ile başlayan görselin yapay sunumu, günümüze gelinceye dek teknolojinin gelişmesiyle paralel olarak gelişim göstermiş, insan ve toplum üzerindeki etkisini de aynı ölçüde artırmıştır.

Yapılan araştırmalar gösteriyor ki, günümüzün görsel medya araçlarının, özellikle de televizyonun insanlar üzerinde kısa ve uzun vadeli etkileri bulunmaktadır. Kullanım yoğunluğuna göre, bireylerin anlık olarak duygu değişimlerine neden olabildiği gibi, uzun vadede hayatlarına yön verecek düzeyde de bakış açılarını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla bu araçların bireylerin dış dünya ile kurdukları ilişkileri belirlemede mühim bir rolü olduğunu söylemek mümkündür (Furat, 2009: 38).

Medyanın insanlar üzerindeki etkilerine dair araştırmalarda genellikle şu konulara cevaplar aranılmıştır; yeni siyasi ideolojilere inandırma ve bir partiye oy verme, ürün ve mal satın aldırma, önyargıları artırma ya da azaltma, suç, şiddet ve saldırganlığı artırma ya da azaltma. Böylece bireylerin dünya görüşlerine, düşünce ve davranışlarına etki etmede medyanın nasıl kullanıldığı sorgulanmaktadır (Taylan, 2011: 18). Sonuçta medyanın en önemli silahlarının, bilgi ve haberi oldukça kısa zamanda çok geniş kitlelere yayabilmesi ve bireyleri tek yönlü olarak etkilemesi olduğu görölmektedir (Aydın, 2005: 145).

Bilindiği gibi medya toplumun tüm alanlarına nüfuz ederek, hem çocuklardan yaşlılara kadar her yaş grubundaki bireyi, hem de siyaset, aile, ekonomi, kültür ve din gibi birçok alanı etkilemektedir. Dördüncü kuvvet olarak anılan medya, teknolojik gelişmelere paralel bir şekilde gücüne güç katarak, gizil ve tehlikeli sayılabilecek bir biçimde toplumu şekillendirme çabası ile birinci kuvvet olmaya doğru yükselmektedir (Güneş, 2018: 204). Medyada salt izleyici ya da okuyucu sayısını artırmak amacıyla tehlikeli bir biçimde girişilen stratejilerin en belirgin örneklerinden biri, hatırlanacağı gibi 1996 yılında yaşanılan “Kardak Krizi” dir. Yunanistan ve Türkiye arasında çıkan gerilime, özel bir televizyon kanalının savaş ve seferberlik çığlıkları yükselterek toplumu ayaklandırma çabaları nedeniyle, Yunanistan medyası benzer cevaplara girişmiş ve sonuçta savaştan kıl payı dönölmüştür (Bourdieu, 1997: 14). Dolayısıyla medyanın bilgiyi gerçeğe en uygun şekilde kamuoyuyla paylaşmasının gereği, aksi takdirde toplumu uğratabileceği felaketlerin boyutunun korkunç olabileceği görölmüştür.

Medyanın insanı ve toplumu nasıl bu denli etkisi altına aldığıyla ilgili 1960-1970’li yıllarda bazı kuramlar ortaya atılmıştır. Bunlardan birkaçı; gündem belirleme, çerçeveleme, bağımlılık, suskunluk sarmalı ve yetiştirme kuramıdır. “*Gündem Belirleme Kuramı*”nın iddiasına göre medya, insanlara ne düşünceceklerini değil, ne hakkında düşünceceklerini iletir. Dolayısıyla neyin önemli olduğuna karar vererek gündem konusunu belirlemektedir. “*Çerçeveleme Kuramı*” insanlara karşılaştıkları şeyle ilgili ne şekilde düşünmeleri gerektiğini söyler. Konunun istenilen biçimde algılanmasını sağlamak amacı ile bazı yönlerinin ön plana çıkarılarak sunulmasıdır. Tıpkı bir sanatçının tablosunu sunarken çerçevenin tabloya bakan kişi üzerindeki etkisini hesaplaması gibi, medya da kullandığı materyallerin izleyici üzerindeki etkisini hesaplayarak içeriklerini sunar. Hedef kitlenin algılarını istenilen yönde değiştirmek, geliştirmek veya etkilemek için özellikle

seçilmiş sözcükler, cümleler, objeler vb. kullanılır. “Bağımlılık Kuramı”na göre, modern toplumlarda gitgide karmaşık hale gelen yapı sebebiyle insanların toplumsal sistemle temas kurabildikleri noktalar azalır ve yaşamdaki yönlerini bulabilmek için kitle iletişim araçlarına olan ihtiyaçları artar. Böylece çevrelerinde olup bitenden haberdar olmak, bilgilenmek isteyen insanlar medyaya bağımlı hale gelmektedir (Özçetin, 2018: 117-123). “Suskunluk Sarmalı” ise bireyin, toplumun genel düşüncelerine aykırı olduğu için dışlanma korkusu yaşaması nedeniyle kendi düşüncelerini ifade etmekten kaçınmasıdır. Kişi, medyadaki görüşleri beğenmese de hâkim görüş olduğu düşüncesiyle kendini güvende hissetmek ve dışlanmamak için susar (Yaylagül, 2006: 71). “Yetiştirme Kuramı” günlük yaşamımızın bir parçası haline gelen televizyonun simgesel dünyası karşısında uzunca vakit geçirenlerin dünyayı anlamlandırması üzerinde bazı uzun dönemli etkileri bulunduğunu iddia eder. Televizyonda çarpıtılarak yansıtılan dünya ile gerçek yaşam farklıdır. Televizyon temsili olduğu için doğası gereği gerçeği olduğu gibi, aslına sadık kalarak yansitmaktan uzaktır. Dolayısıyla televizyona ne denli maruz kalınırsa, gerçek dünya o denli televizyon dünyasının parametreleri ile anlaşılmaktadır (Mutlu, 2005: 123-124). Zira Lasswell’in “hipodermik iğne” kuramı da, kitle iletişim araçlarının iletmek istedikleri mesajları insanların beynine göndermekte kullandığı yöntemlerin, tıpkı şırıngadan deri altına ilaç verilmesi gibi etkili olduğu iddiasındadır (Taylan, 2011: 23).

Bilindiği gibi medyanın etki ettiği konuların çok çeşitli olması nedeniyle kapsadığı alan oldukça geniştir. Bizim çalışmamızda, konumuzla alakası bakımından önemli görülen başlıklar ele alınarak açıklanmaya çalışılacaktır.

2.3.3. Din ve Dindarlık Algısının İnşasında Medya Etkisi

İnsanoğlunun varoluşundan bu yana zihnini meşgul eden, yaşama biçimlerine, inanç ve davranışlarına etki eden bir olgu olan din ile insanların iletişimini sağlamak yanında, kamuoyunun gündemini belirleyerek, bireylerin tutum ve davranışlarına yön vermede son derece etkili olan medya arasında bir ilişki mevcuttur. İnsan yaşamının odağında bulunan bu kavramlar birbirlerini etkilemekte ve beslemektedirler. Medyadan yansıyan dini içerikler, geniş kitlelerin din algısına yön verebilmektedir. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki, insanlar dinî bilgiyi büyük oranda medyadan almaktadır. Dolayısıyla medya bireylerin dini öğrenme biçiminde birincil kaynak olarak karşımıza

çıkılmaktadır. TÜİK'in 2007'de yapmış olduğu bir araştırmaya göre, tüm programlar içinde dinî yayınların yeri yüzde 3.5'tur (TÜİK, Radyo ve Televizyon Kurum İstatistikleri 2007: 10-12'den akt. Çamdereli, 2018: 31). İlk dinî yayın ise TRT'de, 1974 Kıbrıs barış harekâtı şehitleri için yapılan Ankara Maltepe Cami'nden canlı olarak verilen mevlit yayınıdır (Çamdereli, 2018: 32).

Medya, özelde insan genelde toplum üzerindeki önemli etkileri, duygu, düşünce ve davranışları yönlendirebilme gücü nedeniyle üzerinde hassasiyetle durulması gereken mühim bir konudur (Bostancı ve Akıneraner, 2016: 174). Zira medya, özellikle teknolojinin gelişmesiyle geleneksel medyanın yanında yeni medya denilen Facebook, Youtube, Twitter, Instagram gibi sosyal medya mecralarının da artmasıyla toplum üzerindeki etkisini ve bağımlılığını gitgide arttırmaktadır. Böylece her geçen gün günlük yaşamımızın vazgeçilmezleri arasındaki yerini sağlamlaştırmaktadır. Ancak son zamanlarda medyanın iletişim ve bilgi aktarımı yanında toplumun algısını belli yönlere kanalize etme çabası ilgi çekicidir. Bu çaba, olanı değil, medyanın olmasını istediği şeyi aktarma, kendi çıkarları doğrultusunda yapılan yayınlar veya algı operasyonları olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Asıl itibariyle görsel sanatların kaçınılmaz özelliklerinden biri, bir dünya görüşünü benimseyerek yansıtması ve büyük kitlelere aynı anda görsel olarak kolaylıkla ulaşabilmesi yönüyle etki alanının boyutlarıdır (Koç, 2015: 575). İnsanları yönlendirme ve harekete geçirme fonksiyonları nedeniyle "dördüncü kuvvet" olarak anılan medyanın etkilediği alanlardan biri de dindir. Dinî bilgisi eksik insanların, olumsuz olarak fazlaca etkilendiği içerikler nedeniyle dinî yaşam biçimleri değişim ve dönüşüme uğramaktadır.

Medya her alan ve konuda olduğu gibi içeriğinde dine de yer vererek onu yansıtmaktadır. Ancak bu yansıtma lunaparktaki eğlence amaçlı aynalar gibi uzatma, kısaltma, şişirme, inceltme, yamultma veya dalgalandırma gibi işlemlerden geçerek yanıltıcı bir hal alır. Dolayısıyla tüm diğer içeriklerde olduğu gibi medyanın kendi aynasından yansıyan din de gerçek değil medyatiktir (Çamdereli, 2018: 115).

Ülkemizde de medyanın kapsama altında bulunan sinema televizyon, gazete, radyo ve internette dinî konularda hatalı yaklaşımlar görülebilmektedir. Hâlbuki büyük oranda

İslam dinine mensup bireylerin yaşadığı bir toplumda temel değerlerin kurucusu olan dine dair bilgi sahibi olmak ve bu konularda aktarım yaparken hata yapmamaya özen göstermek ve dinin özüne saygı göstererek hassasiyet göstermek medya için bir gerekliliktir (Özkır, 2014: 16). Zira Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaptırmış olduğu bir araştırmaya göre deneklerin %24,6'sı dinî bilgi kaynağı olarak medyayı göstermiştir. Ayrıca dinî içerikli radyo veya TV programlarını takip edenlerin oranının %48,8'lere ulaşması medyanın üstlendiği misyonu açıkça ortaya koymaktadır (Güneş, 2018: 209).

Yazılı basında, özellikle Ramazan ayında dinî görüşe yakın veya uzak birçok gazetede dinî içerikli yazılar ve promosyon olarak verilen dinî kitaplar zirveye ulaşmaktadır (Çamdereli, 2018: 26). Ancak medya çalışanlarının en az asgari düzeyde olması gereken dinî bilgi eksiklikleri, geçmişte hatalı bilgiler verilmesine neden olmuş, bugün de bu durum hala devam etmektedir. Örneğin, kamuoyunda alay konusu olan “Hac bu yıl yine kurbana denk geldi” (“Milliyet”, 2013), başlıklı meşhur haberde, İslam dininde zaten aynı anda yapılan bu ibadetler için şaşkınlık ifade eden tabirlerle yapılmış olan haberler, medyanın dinî meselelere olan ilgi ve uzaklığını açıkça ortaya koymaktadır (Özkır, 2014: 18). Yine “Beş Vakit” isimli filmde sabah namazının güneş doğduktan sonra kıldırılması ya da Ramazan'da beyaz şarap içeren yemek tarifi verilmesi, kadın sahabinin erkek olarak sunulması gibi örnekler, medyanın din konusundaki yetersizliğini göstermesi yönüyle ilgi çekicidir (Güneş, 2018: 211). Bu tür hatalar, toplumun aynası konumunda olan medyanın içinden çıktığı toplumun dinî ve kültürel değerlerine yabancı olması anlamına geleceğinden, önem arz etmektedir. Zira toplumun din algısına etki eden önemli bir kaynak olması yönüyle medyadan beklenen hassasiyet göz ardı edilmektedir.

2.3.4. Din, Dindarlık ve Din Adamı Olgularının Medyada Kullanımı

Medyanın etkisinin yüksek oranda hissedildiği günümüzde, bizim çalışmamızın problem alanlarından biri de, medyada din, dindarlık ve değerlerin kullanımı ve medyanın en etkili kanalı olan televizyonda dinin temsili sorunudur. Özellikle sinema filmlerinde kendini gösteren din ve din adamlarının temsilde sergilenen tutum ve verilen mesajlar nedeniyle Türk toplumu geçmişte sıkıntılı zamanlardan geçmiştir. Çağdaşlık adı altında dinin topyekûn hayatımızdan çıkarılması amacıyla yapılan karalamalar ve yasaklar belli bir

dönemin gerçekleridir. O dönemlerden günümüze uzanan din ve din adamı temsilleri medyada farklı bilinçaltı mesajlarla yer almıştır.

Özellikle din adamlarının medyadaki problemleri Yenen (2018: 289), dönem, yönetmen ve bakış açılarına göre üç kategoriye ayırmaktadır. Bunlardan ilki, 1922-1960 yılları içinde Kurtuluş Savaşı ile ilgili filmlerde gösterilmiş olan “dışlanmış din adamı” tiplemesi, ikincisi 1960-2000 yılları içinde geleneksel dindarlıkta yozlaşmış din adamı rolüyle “daraltılmış din adamı” tiplemesi ve 2000 sonrasında hayatımızın bir parçası olarak “kabullenilmiş din adamı” portresidir.

Medya bağlamında tarihsel olarak duruma bakıldığında, gerek basında gerekse sinema ve dizilerde ortaya konan aşağılayıcı, tiksindirici, dolandırıcı dindar tiplemelerin zihinlerde olumsuz çağrışım ve önyargılara sebep olduğu görülmektedir (Özkır, 2014: 16). Örneğin, Halit Refiğ’in yönetmenliğinde çekilen 1987 yapımı “Teyzem” filminde, dindarlığı ve namaz takkesi ile boy gösteren emekli astsubay karakteri, üvey kızına şiddet ve cinsel taciz uygulamaktadır. Bu sahneler ile seyircide, tüm dindar, takkeli kişilerin potansiyel birer ırz düşmanı olduğu fikri uyandırılarak, gizlice güdülenmelerine sebep olunmuştur. Aynı yönetmenin 1973’te Halide Edip Adıvar’ın romanından uyarılma olan ve daha önce iki kez çekilen Vurun Kahpeye filmi daha mutedil bir yaklaşımla yeniden çekilerek beyaz perdeye aktarılsa da, gelişimin önündeki engelin din olduğu mesajını vermiştir. Böylece 1970’li yıllar boyunca filmlerde dindar karakterler, yobazlık, sinsilik, gizli bir şehvetperestlik ve üçkâğıtçılık gibi imajlarla yer almışlardır (Güven, 2009: 107). Bunun yanında filmde yer alan dindar karakterin görünümü; sakallı, cübbeli ve sarıklı bir din adamını andırırken, ahlakî karakteri; yalancı ve düşmanla işbirliği yapan hain biri olarak lanse edilmiştir (Güneş, 2018: 212).

1990’lı yıllara gelindiğinde, bazı filmlerde nispeten daha olumlu bir din görevlisi imajı çizilmiştir. Bunlardan bazıları Yücel Çakmaklı’nın yönetmenliğindeki “*Minyeli Abdullah*”, Mesut Uçakan’ın “*Yalnız Değilsiniz*” ve Metin Çamurcu’nun “*Bize Nasıl Kıydınız*” adlı filmleridir. 2000’li yıllarda ise “*The İmam*” (2005), “*Adem’in Trenleri*” (2007), “*Takva*” gibi filmlerle olumsuz din adamı algısının değişerek, yerini anlamaya çalışan bir yaklaşıma bıraktığını görmekteyiz (Güven, 2009: 108-109). Örneğin, Yücel Aksu yönetmenliğinde çekilen 2006 yapımı “*Dondurmam Gaymak*” filminde köy imamı

rolünün sıra dışı tasvir ediliş biçimi ile Türk sinemasının yaklaşık yüz yıllık tarihinde sessiz sedasız bir milat yaşanmıştır. Önceki olumsuz din görevlisi rollerinin aksine sevecen, hoşgörülü ve görev bilinci ile hareket eden olumlu bir karakter karşımıza çıkmıştır (Güven, 2009: 104-105). Ancak filmde normal sınırlara yakın bir din görevlisi imajı çizilmiş olsa da, “komik hoca” karakteri pedagojik bakımdan uygun olmayan davranışlar sergilemesi sebebiyle meslek etiğiyle uygunluk göstermemektedir. “*Yüz Bin Kibrit/ Memlekette Demokrasi Var*” isimli 2010 yapımı filmde imam karakteri ise mesleki kimliğine ve toplumun kanaat önderliği kimliğine yakışmayacak biçimde dinî ve ahlakî değerlerle bağdaşmayan kumar, rüşvet gibi davranışlarla olumsuz din adamı ve dindar algısına sebep olabilmektedir (Koç, 2015: 597-598). Din ve din adamının medyadaki temsillerinin büyük ölçüde içinde bulunulan zamanın siyasi durumu ve iktidar temelinde şekillense de (Yenen, 2018: 302), toplumun sosyo- kültürel durumu, eğitim düzeyi gibi etkenlerin varlığı da bilinmektedir. Asıl itibarıyla anlatmak istediğimiz, kasıtlı ya da kasıtsız olarak sergilenen bu tutum ve davranışların gerçeğe uygunluğu yönüyle problemlili oluşu ve toplumun zihin dünyasında bıraktığı izlerdir.

Tam tersine, dindarların aşırı şekilde abartılarak, karizmatik bir karaktere büründürülmesi de aynı ölçüde problemlili bir durumdur. Nitekim Bilis’in (2017) çalışmasına göre, bazı medyatik ilahiyatçılara, yapmış oldukları programlarda kendilerine soru soran izleyicilerin, sorudan evvel abartılı övgülerde, teşekkür ve dualarda bulunmaları söz konusudur. Bu durum, televizyonun altın bir inekten çok daha cazip bir put olduğu görüşünde olan Postman’ın, (2017: 152) ekranda somut bir biçimde görülen vaizin karizmatik bir karaktere büründürülerek putlaştırılması ve Allah’tan uzaklaşılmasına neden olduğu görüşünü kısmen destekler gibi gözükmektedir. Bilis’e (2017: 208) göre, modern dönemde dinî değerler bazı medyatik ilahiyatçıların yapmış oldukları tarzda programlar aracılığı ile temsil edilmeye çalışılsa da, televizyonun belirlediği din kavramı kalıpları ölçüsünde gerçekleşmektedir. Bu durum temsil edilmeye çalışılan dinin özünü değersizleştirmektedir.

Türk toplumu bugüne dek geçtiği tüm gelişim aşamalarındaki en büyük itici gücünü dinden almıştır. Bu gücü yitirdiği taktirde en büyük motivasyon kaynağını da yitireceği bir gerçektir (Güven, 2009: 109).

2.3.5. Sinema ve Din

Sinemanın göze ve kulağa aynı anda hitap ederek, görsel ve sözel öğeleri bir arada kullanabilme özelliği, en genç sanat dalı olmasına rağmen onu diğer sanatlar içinde kitleleri en fazla etkisi altına alan sanat dalı yapmaktadır. Dolayısıyla böylesi etkin bir olgunun din ile etkileşim halinde olması da doğaldır (Aktay, 2021: 268).

Sinemada din ve dinî öğelerin nasıl ve ne amaçla kullanıldığına dair Aktay'ın (2021: 267) yapmış olduğu çalışmada, din olgusunun farklı zamanlarda ve farklı biçimlerde sinemada kullanıldığı, özellikle Muhsin Ertuğrul'un filmlerinde dinin çağ dışı, gelişim ve modernleşmeye engel bir etken olarak sunulduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bazı filmlerde yer alan örf ve adetlerin sanki İslam dinine ait emir ve yasaklarımışçasına yansıtıldığı, dolayısıyla bu durumun dine karşı olumsuz bir bakış açısına sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'de sinema ve din etkileşimine göz atıldığında, geldiği ilk günden bu yana sinema ve içeriklerinin eleştirilerin odağında olduğu görülmektedir. Sinema alanında, 1950'lerde çok partili hayata geçiş dönemine dek, ülkenin tiyatro ve sinema alanındaki yegâne yönetmeni Muhsin Ertuğrul'un (1892-1979) filmleriyle başlayan, dine, din adamlarına ve dindarlara yönelik saldırgan ve kötüleyici üslup, zamanla kemikleşerek bu sanat alanlarına yerleşmiştir. Ertuğrul'un 1938'de "*Aynaroz Kadısı*" filmi ile oluşturduğu rüşvetçi, şehvet düşkün, haklının değil güçlünün yanında duran olumsuz din adamı şablonu, "*Bir Kavuk Devrildi*" ve Lütfi Akad yönetmenliğindeki "*Vurun Kahpeye*" (1949) filmleri ile daha da belirgin hale gelmiştir (Güven, 2009: 105-106).

Bir süre sonra, insanların köklerine yabancılaşması sanat yoluyla gerçekleşiyse, bunun üstesinden de ancak sanatla gelinebilir düşüncesiyle beyaz perdeye dinî filmler taşıyan bir akım başlamıştır. Kırsaldan şehre göçün hız kazandığı 1970'li yıllarda değersiz ticari filmlere tepki olarak başlayan bu akım, "Beyaz Sinema" veya "Milli Sinema" olarak da anılmaktadır (Dönmez Colin, 2006: 50-51). Akımın öncü yönetmeni Yücel Çakmaklı'nın "*Birleşen Yollar*" adlı dinî ve ahlakî değerleri içeren filmi ile sinematografik olarak din üzerindeki olumsuz imaj bir nebze aşılabılmıştır (Çamdereli, 2018: 43). Şule Yüksel Şenler'in Huzur Sokağı adlı romanından uyarlanmış olan, dinî değerlerin ön plana

çaktığı filmde zengin sosyete kızı Feyza ile muhafazakâr Bilal'in aşk hikâyesi anlatılmaktadır. Filmde Feyza, gerçek huzuru İslam dini ve değerlerinin öğütlediği yaşam tarzında bulmaktadır (Velioğlu, 2016: 211-212).

Ülkemizdeki Milli sinema akımı yönetmenlerinin söylemleri, sinemayı sanatsal bir faaliyetten çok bir “mesaj iletme aracı” olarak gördükleri yönündedir. Bu araç, Milli Kültür'ün sinema diliyle aktarılmasını ifade etmektedir (Lüleci, 2014: 36). Nitekim Yılmaz (2018: 163), çalışmasında, o dönemin yapımcı ve yönetmenlerinin yaptığı filmlerle, doğru bir din ve dindar imajı ortaya koymayı amaçladıklarını ve İslam'ı tebliğ sorumluluğu hissettiklerini bulgulamıştır. Elbette din, milli kültür içinde en çok vurgulanan öge olarak dikkati çekmektedir. Milli Sinema akımı yönetmenlerinden Mesut Uçakan (1977: 160-161) da, sinema ve sanatla ilgili olarak tebliğin sorumluluğunun önemine dikkat çekmektedir. Ona göre sanat, insan ve tabiatın yaratılış gayesini araştıran, yaratılanların büyüleyici güzelliğinden yola çıkarak yaratının güzelliğine yönelen, insanın derinliklerindeki sonsuz hayata dair isteği ortaya çıkarmaya yönelik yüce bir uğraştır. Sinema da bu çerçevede bir sanat dalı olarak, büyük ve kutsal bir görev olan tebliğ sorumluluğunu gütmelidir.

Sinema tarihine göz attığımızda bu sorumluluk dolayısıyla yapılmış birçok film görmek mümkündür. Örneğin, Hz. İsa 200, Hz. Musa 70, Buddha ise 40 adet filme konu olmuştur. Hz. Muhammed (s.a.v.) ile ilgili *Çağrı* ve birkaç yapım dışında film yapılmamıştır. Ciddi bütçelerle çekilmesine rağmen Hz. İsa'nın hayatına yönelik filmleri sıkıcı bulan Hristiyan gençliğinin ilgisini çekmek için yönetmen ve senaristler filmlere alt metinler yerleştirmektedirler. Alt metin, bir sinema film oluşturulurken hikâyenin açıkça anlattıklarının dışında vermek istediği asıl mesaj, kastettiği asıl hikâyeye denilmektedir (Yorulmaz, 2016: 7). Böylece toplumun din ve değer algıları üzerinde etkili olmayı amaçlamaktadırlar.

Bugün gelinen noktada dinin yaşamın yadsınamaz bir gerçeği olduğu ve belli sahnelere sıkıştırılan dinî öğelerin aslında yaşamın her alanında var olduğu anlaşılmıştır. Böylece eskiden yalnızca cenaze törenlerinde, camide cübbesiyle görünen ve genellikle olumsuz bir bakış açısıyla yansıtılan dindar tipler yerini daha gerçekçi ve insani temsillere bırakmıştır. *İftarlık Gazoz* (2016) filmi bu fikri destekleyen önemli örneklerden biridir. Dolayısıyla din, din adamları ve dinî filmler farklı başlıklar altında

ötekileştirilmeksizin ele alınmıştır. Din ve dindarlığa karşı aşağılayıcı, kötü niyetli saldırıların azalarak, toplumun her kesimine hitap eden bir üslup kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Yılmaz, 2018: 156).

Yine de medyada, özellikle televizyonda, din, din adamı, dindarlık ve değerlere yönelik hataların yıllar sonra bile tekrar ediliyor oluşu, medyanın din bilgisi konusundaki eksikliğini tamamlama ve toplumun inanç ve değerlerini anlamaya yönelik çabasının yetersiz kaldığını göstermektedir. Dolayısıyla problemin ne denli köklü olduğu anlaşılmaktadır (Özkır, 2014: 27).

2.3.6. Medyanın Büyülü Kutusu Televizyon

Eskiden “*televizyon kültürü şekillendirir mi yoksa sadece yansıtır mı*” sorusu tartışılırken şimdi televizyon kültürümüz haline gelmiş ve bu soruyu ortadan kaldırmıştır (Postman, 2017: 102).

Medyanın büyülü kutusu olarak adlandırabileceğimiz televizyon, 19. ve 20. yüzyılın getirdiği teknolojik gelişmelerle birlikte insan hayatına girmiş ve ilk yayın 1928 yılında Amerika’da gerçekleşmiştir. Türkiye’de ise ilk televizyon yayını 31 Ocak 1968 ‘de Ankara’da başlamış ve bu tarihten itibaren televizyon evlerin başköşesindeki yerini almış, ev içi düzen onu seyredebilecek şekilde dizayn edilmiştir (Zavalsız ve Dağcı, 2019: 185). Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’nun 2018 yılında yapmış olduğu televizyon izleme eğilimleri araştırmasında, Türkiye’de günlük ortalama 3 saat 34 dakika televizyon seyredildiği sonucuna ulaşılmıştır. Hafta sonlarında ise televizyon izleme sürelerinde artış görülmektedir. RTÜK’ün yıllar içinde aynı adla yapmış olduğu araştırmaların verilerine bakıldığında ise, günlük ortalama televizyon izleme süresi 2006 yılında; 5 saat 8 dakika, 2009’da; 4 saat 23 dakika, 2012’de; 3 saat 54 dakika, 2018’de; 3 saat 34 dakika olarak bulgulanmıştır (RTÜK, 2018: 25-26).

RTÜK’ün 2020 yılında yapmış olduğu bir araştırmanın bulguları ankete katılanların %49,8’inin gün içinde 3 saatten az, %45,5’inin ise 3 saatten fazla televizyon seyrettiğini göstermektedir. Görüldüğü gibi 2006 yılından günümüze dek televizyon izleme sürelerinde bir azalma söz konusudur (RTÜK, 2020: 24). Azalmanın nedeni, teknolojinin gelişmesiyle

birlikte, yaşamımıza giren yeni medya ve internet araçlarının etkisi olarak gösterilebilir. Yine de erişiminin ucuz ve kolay olması, nedeniyle televizyon, toplumun en kılcal damarlarına kadar yayılmakta, yeni medya araçlarının ve sanal mecraların varlığına rağmen popülaritesini kaybetmemektedir (Tekelioğlu, 2017: 8). Aynı zamanda Prime Time’da yayınlanan içerikler, özellikle de her hafta ilgi ve merakla takip edilen dizilerden ötürü televizyon vazgeçilmez kitle iletişim araçlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir.

Televizyon, kitle iletişim araçları içinde bireyler üzerindeki olumlu ve olumsuz olmak üzere çift yönlü etkileri nedeniyle en çok tartışma konusu olan araçtır. Özel televizyon kanallarının Türkiye’de yayına başlamasıyla birlikte, tartışmalar hız kazanmıştır. Bu tartışmaların odak noktasında ise daha çok televizyonun olumsuz etkileri bulunmaktadır. Televizyonun olumlu etkilerine dair görüşler ise daha çok, onun toplumun aynası olduğu düşüncesi etrafında toplanır (Kocadaş, 2005: 7). Televizyon, ucuz bir eğlence aracı olarak toplumun tümüne ulaşabilmesi, yalnız yaşayan yaşlıların dış dünya ile bağlantı kaynağı olması, insanların birçok alanda eğitim amaçlı kanallardan faydalanması gibi nedenlerle olumlu etkilere sahiptir. Ancak bireyler üzerinde psikolojik, sosyolojik, ahlakî vb. birçok olumsuz etkileri bulunduğu bilinmektedir.

Kamuoyunu ilgilendiren her konunun televizyonun ilgi alanı içinde olması nedeniyle televizyonun yönlendirmesine bağlı bir anlama ve kavrama biçimi gelişmiştir. Televizyonu yeni epistemolojinin kumanda merkezi olarak tanımlayan Postman, en ufak çocuktan en yoksul insana, en cahilinden en eğitimlisine kadar herkesin televizyonun belirleyiciliğinin etkisi altında olduğunu söylemektedir (Postman, 2017: 101). Televizyon, çok büyük kitleleri etkisi altına alarak adeta sakinleştirici ya da uyuşturucu işlevi görmektedir. TV ekranı karşısında adeta büyülenmişçesine oturarak kendi hayal gücü ve gerçekliğini yitiren, televizyonun kendisine sunduğu teknoütopik dünyaya dalan insanlar gerçek ile hayali ayırt etmekte zorlanmaktadır (Yengin, 1994: 15). Bu durumun başlıca sebeplerinden biri televizyondaki her söylemin üst-ideolojisini eğlence kültürünün oluşturması olduğu söylenebilir. Yani problem, televizyonun eğlendirici temalar sunmasından öte, her şeyi eğlence olarak sunmasıdır (Postman, 2017: 112). Haberler dâhil olmak üzere ekrana gelen her programın eğlence çerçevesinden sunuluyor olması, izleyicide daha az yargılama ve sorgulama meydana getirmektedir. Tamamen eğlence

odaklı olduğu için gerçeklerden uzaklaşarak televizyonun kurduğu dünyanın yanılgısına düşmek kaçınılmazdır. Televizyonun ilgi alanlarından birisi olarak din de, bu eğlence kültürünün bir parçası olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla televizyondaki tüm yayınlar gibi, dinin de belli süzgeçlerden geçmek suretiyle büyük kitlelere ulaştığını söylemek mümkündür. Örneğin, televizyonda haberler eğlence paketi şeklinde izleyiciye sunulduğundan aslında bu bir bilgi edindirme değil, eğlendirme hatta dezenformasyon yani yanıltıcı bilgidir. Bu da gerçek bilgiden yoksun olma dolayısıyla bilgilendiğini sanma illüzyonu demektir (Postman, 2017: 135).

Baudrillard'ın gerçek ve düş olan arasındaki ayrım üzerine kurduğu “Simulasyon Kuramı”na göre, “gerçek olmayan şeyin gerçekmiş gibi gösterilmesine; simüle etmek, bir program yardımıyla gerçeğin yapay biçimde yeniden üretilmesine ise; “simülasyon” adı verilmektedir (Baudrillard, 2011: 7). Günümüz medyası tüketiciye gerçeği değil, kurgulanmış bir dünya etrafında verilmek istenilen şeyi sunmaktadır. Sosyal medyanın üretiminden bu yana ise bu durumun kapsamı genişlemiş ve herkes kendi yarattığı sanal dünyada gerçekmiş gibi yaşamaya başlamıştır.

Asıl itibariyle insanlar televizyonun hakikat, bilgi ve gerçeklik tanımlarını o kadar gözü kapalı kabul ederek uyum sağlar ki, orada sunulan dünya kendisine tamamen doğal görünmektedir. Tutarsızlıklar, anlamsızlıklar insanlara tuhaf gelmemekte, dolayısıyla toplumsal kültür televizyonun epistemolojisine adapte olmaktadır (Postman, 2017: 103).

Televizyon ile izleyici arasında yakın, samimi ve içten bir ilişki kurulabilmesinin sebebi, televizyonun kendi ailesinden olmayan insanları, bireylerin kendi mahrem aile ortamının tam ortasına getirebilme özelliğidir. Böylece televizyon, kurduğu dünyaya izleyicinin doğrudan katılmasına imkân vermektedir (Mutlu, 2008: 50). Aynı zamanda günümüz insanının günlük hayatın stres ve sıkıntılarında kendisini kurtarmak için, karşısına geçerek hazır alıcı konuma düştükleri yapay bir mutluluk kaynağıdır (Hökelekli, 2011: 165). Bu kaynak, insanları gerçek dünyadan ve sosyallikten uzaklaştırarak adeta kendi dünyasına esir etmektedir. Daha küçük yaşlarda televizyonun üçüncü ebeveyn gibi işlev görmesiyle başlayan bu esaret ilişkisi bireyin tüm yaşamı boyunca devam etmektedir.

The Plug in Drug (1977) isimli kitabında Marie Winn, televizyonun “vekil ebeveyn” haline gelerek büyük ölçüde gerçek ebeveynlerin yerine otoriteyi ele aldığını, ahlakî ve etik değerlerin aktarımını üstlendiğini belirterek bu durumun aile kurumunu yok ettiğini iddia etmiştir. Ailelerin çocuklarını sakinleştirmek için bir uyuşturucu gibi kullandıkları televizyona çocuğun bağımlılık geliştirdiğini ve bu deneyimin çocuğun nörolojik gelişimini fazlasıyla etkilediğini savunmaktadır (Monaco,2004: 479). Yapılan araştırmalar, yetişkinler gibi çocukların da en önemli boş zaman değerlendirme aracının televizyon olduğunu göstermektedir. Televizyonun kolaylıkla ulaşılabilir bir kaynak olması, okuma yazma gibi özel bir gayret gerektirmemesi ve yaygın olmasını bu duruma neden olan başlıca etkenler olarak gösterilebilir (Uysal M., 2006: 122). RTÜK’ün ilköğretim çağındaki çocuklar üzerinde yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre; hafta içi, çocukların %19,5’i günde 1 saat, %27,4’ü 2 saat, %19,1’i 3 saat, %10,8’i 4 saat, %15,5’i 5 saat ve üzeri, hafta sonu ise %28,4’ü 5 saat ve üzeri televizyon izlemektedir (RTÜK, 2006). Barry Sanders (1994: 29) televizyonun çocukları hareket fırsatları ellerinden alınmış, konuşma kabiliyeti olmasına rağmen ses telleri kesilen zayıf bir varlığa dönüştürdüğünü iddia ederek, hazırcılığa alışmış olan çocukların iletişim kurmak veya hayal güçlerini çalıştırmak yerine kolayca verileni tüketerek pasivize edildiklerine dikkat çekmektedir.

Yapılan deneylerle tespit edilmiştir ki, saldırganlık, peşin hükümlü davranma, ahlakî yönelmeler vb. sosyal öğrenme ile başkalarından görüp etkilenecek aktarılır. Buna göre çocukluktan itibaren öğrenilen sosyal davranışlar, değerler ve kişilik gelişiminde radyo ve televizyon zannedildiğinden çok daha etkili bir kaynaktır (Bandura, 1982: 47).

Medyanın, özellikle televizyonun etkilediği konuların başında ise şiddet gelmektedir. Medyadaki şiddet içerikleri, insanların etkilenecek yaşamlarına en çok yansıtıldığı olgulardan biridir. Aslında toplumda var olan şiddet olayları medyaya, medyadan da topluma yansımakta, dolayısıyla bu durum birbirini besleyen bir kısır döngü gibi sürüp gitmektedir.

Şiddet, televizyonun birey ve toplum üzerindeki en önemli etki alanlarından birisidir. Konu ile ilgili yapılmış olan bazı çalışmalarda, 1967-1975 tarihleri arasında televizyondaki şiddete dair içerik analizleri incelenmiş ve her 10 programdan 8’inde şiddet

bulgusuna, 1-2'sinde ise cinayete rastlanılmıştır (Özer, 2004'den akt. Taylan, 2011: 71). Bu durumun nedenlerini açığa kavuşturmak için, şiddetle ilgili geliştirilen belli başlı teorilere göz atmakta fayda vardır. Örneğin; *Catharsis/Arınma Teorisi*, televizyondaki şiddetin aslında gerçek yaşamdaki şiddetten arındırma gibi bir işleve sahip olduğunu iddia eder. “*Saldırgan Örnekler Teorisi*”; televizyondaki şiddetin izleyeni ateşleyerek saldırıya geçirdiğini, “*Takviye Saldırganlık Teorisi*”; televizyonda görülen şiddetin gerçek yaşamda kullanılmak üzere kişiye deneyim kazandırdığı, “*Deneyisel Öğrenme Teorisi*”; şiddetin televizyonda seyredilme yoluyla öğrenildiğini iddia eder. Yapılan çalışmalarda arınma teorisine rastlanmazken, diğer teorilerin doğruluğunu kanıtlar şekilde, şiddete daha fazla şiddetle karşılık verilmesinin gereğine inanıldığı ortaya konmuştur (Yağbasan ve Kurtbaş, 2015: 29).

Bu alanda en çok ilgi gören teori, George Gerbner'in 1967 de şiddetin nedenlerine ve nasıl önlenebileceğine dair başlattığı “*Kültürel Göstergeler*” ismini taşımaktadır. Daha sonraları ise “*Yetiştirme Kuramı*” olarak anılmıştır. Özellikle televizyon-şiddet ilişkisini konu edinen proje, kitle iletişim araçlarının sosyal ve kültürel olarak insanlar üzerindeki etkilerini vurgulamıştır (Taylan, 2011: 55). “*Kültivasyon Kuramı*”, “*Ekme Kuramı*” gibi isimlerle de anılan kurama göre medya, sanılanın aksine kısa vadede değil uzun vadede insanların tutum ve davranışları üzerinde önemli etkiler bırakır. Onların toplumsal gerçekliği anlama biçimlerine yön vererek, ulaşmak istediği algıyı zihinlere eker (Özçetin, 2018: 128-129). Kuramın ilgi çekici iddialarından biri ise, televizyon şiddetine fazlasıyla maruz kalan kişilerin, şiddet içeren bir suçun mağduru olacakları yönündeki inançlarının yüksek olmasıdır. Başka bir açıdan ise televizyonda çok fazla şiddet görüntüsüne tanık olan kişi şiddeti kanıksayarak, gerçek hayatta şiddete karşı duyarsızlaşmaktadır (Taylan, 2011: 34).

Bu konudaki çalışmalarıyla bilinen Ömer Özer, yapmış olduğu araştırma ve çözümlenmelerle televizyonun ideolojik kültürel yetiştirme rolü bulunduğunu, dolayısıyla televizyon yapımlarının insanların dünyaya ve sosyal gerçekliğe dair algılarını etkilediği sonucuna ulaşmıştır (Özer, 2005b: 75). Ankara'nın Çinçin Bağları semtinde lise öğrencileri üzerinde yapılan araştırma, Gerbner ve arkadaşlarının geliştirdiği televizyonun rezonans etkisine dair önermelerini doğrular şekildedir. Öyle ki televizyondaki şiddet içerikli görüntülerin, şiddetin yoğun şekilde yaşandığı yerlerde çifte etki yaparak hem

çevre hem televizyon etkisi nedeniyle tavan etki denilen bir seviyede yaşanıldığı bulgulanmıştır. Dolayısıyla yaşanan sosyo-kültürel çevrenin etkilerinin yanında, televizyonun da insanlar üzerinde yetiştirme etkisi ve yaygın görüş haline getirme rolü bulunduğu, dünyanın tehlikeli bir yer olduğu ve insanlara güvenilmemesi gerektiği yönündeki algılara neden olduğu ortaya konulmuştur (Özer, 2005a: 157). Kısaca televizyonu çok izleyenler daha az izleyenlere göre daha çok televizyonun sosyal gerçeklik algısına sahip oldukları ve insanlara karşı güven sorunu yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Taylan, 2011: 3).

Televizyonun yetiştirme etkisi bağlamında Özer'in (2005b: 102) yapmış olduğu araştırmada seçilen beş televizyon kanalının haberleri incelendiğinde, insanlarda tehlikeli dünya algılamasına yol açacak şekilde yoğun olarak şiddet haberlerine yer verildiği gibi, şiddet konulu olmayan haberlerde de şiddet içerikleri olduğu ve bu içeriklerin oranının %30'ları geçtiği tespit edilmiştir.

Televizyonda gösterilen şiddet içerikli yayınlara sürekli olarak maruz kalmanın ciddi sonuçlarından biri de şiddetin sıradanlaşması, gerçek dünyada karşılaşılan şiddete karşı hissizleşmedir. Bir diğeri ise, "*Acımasız Dünya Sendromu*"dur. Gerbner'in "*Yetiştirme Kuramı*"nın çıkarımlarından biri olarak öne sürdüğü sendroma göre, televizyondan gelen mesajlar insanların gerçeklik algılarını olumsuz yönde etkilemekte, acımasız ve tehlikeli bir dünyada yaşanıldığına dair algı zihinlere ekilmektedir (Özçetin, 2018: 132). Böylece gerçek dünyada insanlara karşı güvensizlik ve korku yaratmasının yanında saldırgan tutum ve davranışlara da sebebiyet vererek, şiddet özendirilmiş ve teşvik edilmiş olacaktır. Dünyanın eskiye nazaran güvenilir bir yer olmaktan çıkarak, daha tehdit edici olduğunun düşünülmesi durumuna işaret eden sendrom, son dönem toplumunda görülen bir durumdur. İnsanlar bu tehdide pek de sağlıklı olmayan üç tür tepki vermektedir: Şiddeti model alarak artırma, şiddete karşı duyarsızlık ve korkarak şiddet kurbanı gibi kaçınma davranışı gösterme (Tarhan, 2011: 17).

Şiddet bağlamında düşünüldüğünde medyanın hedef kitlelerinden biri de, henüz şeyleri idrak ve ayırt etme kabiliyetleri yeterince gelişmemiş olan, çocuklardır. Ayrancı vd. (2004: 135), çocukların en çok televizyon seyrettikleri saatlerde özel kanallarda yayınlanan 80 filmi izlemişler ve sonuçta bu filmlerdeki şiddet oranını %33,1 olarak bulgulanmışlardır.

Bu oranın %13,8'i yaralama, vurma, öldürme gibi fiziksel şiddeti; % 10,9 u azarlama ve küfür gibi sözel şiddeti ve % 8,4 ise korkutma ve endişe gibi ruhsal şiddeti temsil etmektedir. Küçük bir çocuğun, her gün -kısa bir süre de olsa- çizgi film izlediğini ve izlemiş olduğu içeriklerde az da olsa şiddet unsuru içeren olaylara şahit olduğunu düşünelim. Bir yılın sonunda çocuğun karşılaşmış olduğu şiddetin toplam miktarı oldukça artacak, dolayısıyla şiddete karşı çocukta oluşan duyarsızlaşma ve kanıksama endişe verici hale gelebilecektir.

Nitekim, Yağbasan ve Kurtbaş'ın (2015: 26-27) yapmış olduğu bir araştırmada, çocuk deneklere, *“televizyonda izledikleri bir çizgi film ya da filmde şiddet kullanan kötü adamlara silahla karşılık verip onları öldüren bir çocuğun yerinde olsalardı ne hissederlerdi”* diye sorulduğunda, aldıkları cevaplar çoğunun rahatlayacağı ya da şiddete şiddetle karşılık verecekleri şeklinde olmuştur.

Kişilik oluşturma, kendini ve dünyayı tanıma döneminde olan bir gencin, 2 yaşından 18 yaşına gelene dek her gün 3 saat televizyon seyrettiği varsayıldığında yaklaşık 17.000 saatlik süre zarfında binlerce defa şiddet ve cinayet sahnesine tanık olduğunu söylemek mümkündür (Taylan, 2011: 40). Bu süre zarfında hafızalarında kalan olumsuz içeriklerin, yaşamlarında olumsuz etkilere sebep olması muhtemeldir. Nitekim şiddet içeren görüntülerin çocuklar ve gençler üzerindeki etkisine dair en çarpıcı örnek, Saddam'ın idamını taklit ederek hayatını kaybeden altı çocuktur (Karabıyık, 2014b: 50). Öyle ki, Amerikan Psikoloji Derneği tarafından, televizyondaki şiddet görüntülerine maruz kalan çocuklarda kısa sürede anti-sosyal davranışlar ve saldırganlık geliştiği gözlenmiş, dolayısıyla bunlar arasında bir nedensellik bağı bulunduğu saptanmıştır (Taylan, 2011: 45).

Bu tür veriler toplumun ruh sağlığı üzerinde televizyonun ne denli etkin bir rol oynadığının göstergeleridir. Zira ölüm, terör, sahtekârlık, ihanet vb. olumsuz durumlarla sıkça karşı karşıya kalan bir insanın karamsarlığa kapılarak dünyanın kötü bir yer olduğu sonucuna varması normaldir. Dolayısıyla olgu ve olaylardaki değişimlere paralel olarak bireylerin değerleri olduğu gibi, kendisinde var olan ahlakî değerler de bu olgu ve olayları şekillendirmektedir (Tüzer, 2015: 387). Bu nedenle yalnızca medya toplumu değil, toplum da ilgi ve tercihleri ile medyayı yönlendirme gücüne sahiptir. Zira televizyon, şiddet ve saldırganlık davranışlarında tek başına bir etken olmayıp, işsizlik, alkol, silah

elde edilmesinin kolaylığı, eğitim olanakları gibi şiddete yol açabilecek birçok faktör bulunmaktadır (Palabıyıköglü, 1997: 125).

Duruma farklı bir pencereden bakıldığında, şiddet toplumumuzun bir gerçeği olması yönüyle kaçınılmazdır. Tümüyle toplumdan ve toplumun gerçeklerinden ve olumsuz taraflarından izole bir yaşam mümkün değildir. O halde televizyonun bizlere gerçek dünyada görmediğimiz ancak başımıza gelebilecek durumlara karşı ön bilgilendirme yaparak uyarma, tedbirli, temkinli ve uyanık olunması gerektiğini hatırlatması yönüyle pozitif bir görev icra ettiği söylenebilir. Şiddetin olası sonuçlarının görülmesi kişide farkındalık yaratarak şiddete karşı caydırıcı etkilere sebep olabilmektedir. Ancak mühim olan, insan ve toplum psikolojisini olumsuz etkileyebilmesi nedeniyle, televizyonda verilen şiddetin miktarı, yaş gruplarına göre izlenme süreleri ve oranlarıdır.

Öte yandan televizyon, müzik vb. bazı yöntemler kullanarak şiddetin normalleşmesine yardımcı olmaktadır. Örneğin, bütün haber programları müzikle başlayıp yine müzikle sona ermektedir. Amaç, tıpkı sinema ya da tiyatrodaki olduğu gibi atmosfere uygun bir ruh hali oluşturmak, haberin izleyiciyi dehşete düşürmesini engelleyerek dramatize bir temsil izler gibi algı yaratmaktır. Televizyonda üst üste verilen birbiriyle alakasız haber ya da yayınları yadırgamayışımız, bir muhabirin nükleer savaş çıkacağı ile ilgili haberinden sonra “*ve şimdi reklamlar*” diye güle oynaya devam eden akışın bize sıradan gelişmiş şiddete karşı duyarsızlaştığımızın bir göstergesidir. Özellikle gençlerde, bu tarz haberlerin abartılı olduğu, fazla sağduyunun gereksizliği gibi bir epistemolojinin gelişimi giderek daha belirgin hale gelmektedir (Postman, 2017: 129-132).

Son yıllarda sinema, televizyon, internet gibi görsel medyanın her alanında ve toplumda değerlerin gitgide gözden düştüğü ve yerini olumsuz tutum ve davranışlara bıraktığı, özellikle de şiddetin arttığı gözlenmektedir. Bu bağlamda televizyonda bulunan öğeler ve içerikleri dikkat çekicidir. Zira bireylerin ruh sağlığına etki edecek düzeyde, yoğun şekilde şiddet unsurları, cinsellik, tüketim ve aile değerlerinin yozlaşmasına dair içerikler barındırmaları nedeniyle birey ve toplum üzerinde son derece etkili olan televizyon ve diziler başat aktörlerdir.

2.4. TV Dizileri

1928 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ilk televizyon yayınından bugüne, kapitalizmin yarattığı rekabet düşüncesi görsel medyayı da ele geçirmiş ve toplumun her kesimini etkisi altına alarak, geniş bir tüketim kültürü oluşturmayı başarmıştır. Günümüzde televizyon dizileri birçok kanaldan birincil olarak pazarlanan bir ürün haline gelerek postmodern yaşamın ayrılmaz bir parçası olmuştur (Zavalsız ve Dağcı, 2019: 185). Gerek televizyondan gerekse sosyal medya üzerinden takip edilebilen bu diziler hayatımızın merkezine yerleştiğinden beri dinî, ahlakî, kültürel değerlerimizi değiştirmekte ve yaşam biçimlerimizden alışkanlıklarımıza kadar birçok alanı etkisi altına almaya devam etmektedir.

Diziler günlük yaşamda seyirlik ve eğlencelik olmanın ötesinde o milletin nereden nereye geldiğini görebilmeye ve zihniyet tarihini okuyabilmeye imkân veren zengin kaynaklardır (Karabıyık, 2014b: 9). Bu bakımdan Türk dizilerinin tarihi seyrine kısaca göz atmakta fayda vardır.

Ülkemizde 1986 yılına dek tek kanaldan yayın yapılmış ve daha sonra hızla özel kanallar ortaya çıkmıştır. Böylece televizyon, dolayısıyla diziler yaşamımızın merkezine oturmuştur (Zavalsız ve Dağcı, 2019: 185). Televizyon dizilerini 1990'lara kadar TRT yapımları oluşturmuştur. Özel kanalların ortaya çıkışından sonra giderek artan bir ivme kazanmış ve Star, Show TV gibi ilk özel kanallarda yabancı yapım pembe diziler ekrana gelmiştir. Yerli yapımlar ise tıpkı sinemada olduğu gibi, seyirci merkezli seçilmiş melodramlar ve komedi dizilerinden oluşmaktadır. Örneğin, *Baba Evi* (1997), *Mahallenin Muhtarları* (1992) orta ve alt sınıfa ait hikâyelerin anlatıldığı dizilerdir (Yücel, 2011: 83).

Ülkenin siyasi ve politik seyriyle birlikte dizilerin konuları da değişmiş polisiye tarzı *Yılan Hikâyesi* (1999), ilk suç odaklı dizi *Deliyürek* (1999) ekranla buluşmuştur. 2002 yılında temalar farklılaşmış ve dram türünde çekilen *Asmalı Konak* (Yücel, 2011: 86) dizisinin finali çok sevilen futbol maçlarını bile geride bırakarak 59 dakika reklam işkencesine rağmen reytingleri altüst etmiştir (Karabıyık, 2014b: 16). 2003 yılında ise mafya-siyaset-kahramanlık üçlü temasıyla ekranlara gelen Kurtlar Vadisi dizisi büyük

yankı uyandırmış ve Polat Alemdar, Memati gibi karakterlerin ünü yurt sınırlarını aşmıştır. Ülkenin siyasi gündemine dair uzun soluklu bir dizi olarak hafızalarda kalmayı başarmıştır.

Günümüzde ise Türk dizileri tüm dünyada izlenir hale gelmiş ve sektör oldukça gelişmiştir. Ancak yalnızca izleyicisinin ilgisini çekmek amacıyla yapılan ve ahlaki değerlere riayet edilmeksizin ekranlara gelen diziler, ülkemizde olduğu kadar, izlendiği tüm ülkelerdeki bireyler üzerinde de bazı etkilere sebep olmaktadır.

2.4.1. Dizilerin İnsan, Aile ve Toplum Üzerindeki Etkileri

Ülkemizde yayınlanan televizyon programları arasında şüphesiz en çok eleştirilen tür dizilerdir. Milyonlarca insanı ekran karşısına kilitleyerek saatlerce afyon etkisi yaparcasına tüm eleştirilere rağmen, her dönem en çok seyredilen programların başında diziler gelmektedir (Zengin, 2014: 73). RTÜK'ün paylaştığı araştırma göre (2018), Türkiye'de en fazla izlenen ilk iki program türü, haberler ve yerli dizilerdir. Kanalların yayın akışları incelendiğinde *Prime time* olarak adlandırılan 18.00- 23.00 saatleri arasında, kanalların yayın akışları incelendiğinde genellikle haberler ve yerli diziler yer almaktadır (RTÜK, 2018: 54). 2020 yılında yapılan bir başka araştırmada bu oranların %83,9 ile haberler ve ardından %71,2 ile yerli diziler olduğu görülmektedir (RTÜK, 2020: 29). Aynı zamanda en çok şiddet ve olumsuz içeriğe de bu iki türde rastlanmaktadır. Mamafih, kaçırınlar ve tekrar seyretmek isteyenler için internet kanalları üzerinden dizilerin tekrarını izleyebilme olanakları da mevcuttur.

Diziler bazen bizim için bir nevi terapist işlevi görmektedir. Çünkü yaşadığımız problemler konusunda yalnızlık hissinden kurtulmamıza, başkalarının da benzer şeyler yaşadığını düşünerek rahatlamamıza neden olur. Dizideki bir karakterin problemlerle başa çıkma yöntemi bize rehberlik edebilir. Yani diziler yaşamımızın, istek, ihtiyaç ve korkularımızın, iç sesimizin sanatsal bir yansımasıdır denilebilir. Aynı zamanda diziler bazen kendimizi oradaki bir karakterle özdeşleştirmemize ve kendimizi onda bulmamıza neden olabilmektedir. Ancak bu durumun ne gibi sonuçlara neden olduğuna aldırmaksızın günlük yaşamımızın bir parçası haline gelerek ilgiyle izlenmeye devam edilmektedir. Kimseye bağlanmazken bir dizinin bağımlısı olabilmekte, hatta günlük aktivitelerimizi o dizinin yayın saatine göre planlar duruma gelebilmekteyiz (Solmuş, 2013: 11). Böylece

diziler bir eğlence aracı olmaktan çıkmakta ve bireyleri etki ve kontrolü altına alan bir olguya dönüşmektedir.

Nitekim Kırtepe'nin (2014: 197) çalışmasına göre, katılımcıların takip ettikleri dizilere bağımlı hale geldikleri ve iki saatten fazla süren diziye ayırdıkları zaman diliminde ihtiyaçlarını gidermeyi dizinin reklam arasına sıkıştırarak yeterli düzeyde yerine getiremedikleri sonucuna ulaşmıştır. Dizilerin izleyiciyi bu denli kendisine bağlamasının birçok nedeni olmakla birlikte en önemli sırrı, dizilerin bütünsel olarak kesintisiz bir hikâyeyi bölüm bölüm anlatmasıdır. Hikâyeye her bölüm en heyecanlı yerinde kesilerek, merak uyandıran çözüm ertesi bölüme bırakılmaktadır. Dolayısıyla “*kanca atma*” tekniğiyle izleyicinin bir sonraki bölüme katılması sağlanmaktadır (Mutlu, 2008: 155-156).

Aile Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Toplum aile üzerine kurulu bir yapıdır. Dolayısıyla her toplumun varlığının devamı, aile yapılarının sağlamlığı ile doğru orantılıdır. Türk toplumunun da en güçlü temel yapısı olan aile ve değerleri, günümüzde ciddi oranda medyanın en etkili silahı olan televizyon ve televizyon dizilerinin hedef tahtası durumundadır. Diziler yoluyla kirletilen aile değeri nedeniyle toplumda boşanma ve çatışmalar artmakta, aileye olan hürmet ve saygı gitgide önemini yitirmektedir. Oysaki aile başlı başına bir kültürel değerdir ve korunması elzemdir.

Anne ile bebek arasında doğumda başlayan bağlanma süreci, annenin bebeğin dış dünya ile kurduğu ilişkide köprü olması ile devam eder. Dolayısıyla aile, bebeğin ilerideki tutumları, değer yargıları ve algılarının olumlu veya olumsuz gelişiminde en önemli etken olması bakımından merkezi bir konuma sahiptir (Solmuş, 2013: 24). Zira RTÜK'ün yapmış olduğu araştırmada çocukların seyrettiği televizyon içeriklerinden sorumlu olan en mühim kurumun %45,8 ile aile olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunu %28,6 ile yayıncı, %25,6 ile devlet cevabı izlemektedir (RTÜK, 2018: 164).

Çocuklar genellikle ebeveynlerinin seçmiş olduğu yayını çok küçük yaşlardan itibaren onlarla birlikte izledikleri için, diziler her yaş grubundan izleyici kitlesine sahiptir denilebilir. Dolayısıyla dizilerdeki başrol karakterlerinden fazlasıyla etkilenen çocuklar

doğru veya yanlış fark etmeksizin onların her hareketini taklit etmek isterler (Karabıyık, 2014b: 152). Albert Bandura'nın “*Sosyal Öğrenme Kuramı*”na göre bireyler, özellikle de çocuklar, nasihatten ziyade, çevrelerinde gerçekleşen olumlu veya olumsuz davranışları rol model olarak öğrenmektedirler. Bu kuramı destekler şekilde özellikle çocuklar ve gençler, çizgi film, dizi ya da film yıldızlarına benzeme arzusu nedeniyle onlar gibi giyinmekte, konuşmakta ve benzer davranışlar sergilemektedirler (Yorulmaz, 2013: 128).

Neden televizyon izlersiniz sorusunu öğrencilerin %59,6'sı “*sevdiğim programları izlemek için*”, %51,6'sı “*canım sıkıldığı için*”, %38,3'ü “*eğlenmek ve bilgi edinmek için*” şeklinde cevaplamışlardır. Cevaplara göre, Türkiye’de çocukların televizyona bakış açısı, boş zaman aktivitesi olarak değerlendirildiği yönündedir (RTÜK, 2016: 17). Yetişkinlere nazaran yeteri kadar eleştirel bir zekâya sahip olmamaları nedeniyle çocuklar, televizyon içerikleri konusundaki en hassas hedef kitledir. Zaman içinde hissettirmeksizin çocukların iç dünyasına girerek belli değer, inanç, fikir, tutum ve davranışları empoze etmesi bakımından televizyon dizilerinin rolü oldukça önemlidir (Aydın, 2005: 145-146). Gelişme çağındaki çocuklar başta olmak üzere her yaş grubundan insanın televizyonda en çok etkilendiği öge, gerçek ile hayalin karıştırılmasına neden olması bakımından dizi içerikleridir denilebilir.

Televizyon dizilerinde kurgu ile gerçek yaşam arasındaki çizgi gitgide belirsiz ve kestirilemez hale gelmektedir. Dolayısıyla kurgunun gerçek yaşama taşındığını gösteren birçok örnekle karşılaşmaktayız. Özellikle çocukların, kurgu ve gerçeklik arasındaki sınırları ayırt etmekte zorlandıkları, ekranda izledikleri kurguyu çoğu kez sosyal yaşamlarına taşıma eğiliminde oldukları belirlenmiştir (Göker, 2015: 263). Mersin’de izlediği çizgi filmde etkilenerek kendisini çizgi filmdeki karakterin yerine koyarak uçmak için camdan atlayan çocuk, televizyonda gördüğü dünyayı hayal ve gerçek olarak ayırt edememiştir. Özdeşim kurduğu karakteri taklit eden çocuk, görsel medyanın büyüüne kapılarak televizyonun etki gücünü gözler önüne sermiş ve durumun ciddiyetinin farkına varılmasını sağlamıştır (Güneş, 2018: 206).

Günümüz dizilerinde, aynı mekânı paylaşmaktan öteye gitmeyen ilişkiler, aile dizisi olarak ekranlara gelmekte ve topluma olumsuz örnek teşkil etmektedir. Dizilerde bireysellik o denli baskın ki, aynı ailenin bireylerinin aynı kişiye âşık olması ve nefretle

çatışması ile ilgili temalar sıkça kullanılmaktadır (Karabıyık, 2014b: 198). Bazı dizilerde aile içi mahrem ilişkiler, ihanet, cinsellik ve cinsel tercihler, alkol, uyuşturucu vb. olumsuzluklar, olması gereken doğal durumlarınışçasına özendirilerek sunulmaktadır (Hökelekli, 2011: 165). Aile dizisi adı altında akla gelen her şey, sınır tanımadan espri malzemesi olarak kullanılmakta, küfür, hakaret ve kadına şiddet gibi içerikler bol kahkaha ile izlenme rekorları kırarken, reyting uğruna neleri yıktığına, hangi olumsuz etkilere sebep olduğuna aldırış edilmemekte veya göz ardı edilmektedir (Karabıyık, 2014b: 129).

Örneğin, 2010 yılında ekranlara gelen ve fazlasıyla şiddet içerdiği halde aile dizisi kategorisindeki, “*Öyle Bir Geçer Zaman Ki*” dizisinde baba rolündeki Ali Kaptan’ın nefret uyandıran kötü babalığı insanı tüm babalardan nefret ettirecek kadar olumsuz bir etkiye sahipti (Karabıyık, 2014a: 14). Zira sarışın, ecnebi bir kadın için mutlu yuvasını terk eden baba tipolojisi, aile kurumunu en tepesinden sarsan ve izleyicinin en büyük korkularından birini tetikleyen psikolojik bir durumdu (Tekelioğlu, 2017: 219). Erkan Petekkaya’nın oynadığı Ali Kaptan rolü için söylediği, “*Dizide öyle kötü bir adamım ki, o psikolojiye girdim. Yüzüm daha sete giderken asılıyor, hatta özel hayatımda bile asık suratlı bir adam oldum*” sözleri, rolden ne denli etkilendiğini göstermesi bakımından oldukça ilgi çekicidir. Bu noktada akıllara, “Oyuncu oynadığı karakterin kötü tabiatının farkında olsa da, seyirci bu denli kötü bir karakteri severek seyrettiğinin farkında mıdır?” sorusu gelmektedir (Karabıyık, 2014a: 19-20). Dizi o dönemde tek rakibi yine kendisi olarak seyredilmekteydi. Zira her bölümde izleyiciyi daha çok üzerek daha derinden yaralayacak klişeleri ile çıtayı daha yukarılara taşımaktaydı. Bu durum izleyiciye bir tür azap verse de merak duygusu galip geliyor olmalıydı ki oldukça yüksek izlenme payına sahipti (Tekelioğlu, 2017: 221). Bireylerin bilinçaltına depolanan bu görüntülerin uzun vadede ruhsal ve bedensel olarak nelere sebebiyet verebileceği tartışma konusudur.

Zavalsız ve Dağcı’nın (2019: 198) yapmış olduğu araştırmada, Türk televizyon kanallarında yayınlanan dizilerin Türk aile yapısına, dinî ve kültürel değerlerine uygun olup olmadığı, bu sanal hikâyelerin toplumu nereye götürdüğü, değişen değerler ve izleyicinin teslimiyeti irdelenmiştir. Araştırma verilerine göre, katılımcıların sadece %12’si kendisi ya da ailesini bulduğu için dizi izlemektedir. Buna göre yayınlanan dizilerin Türk aile yapısını yansıtmadığı sonucuna varılabilir. Ayrıca günümüz dizilerinin birçoğunda yalı ve holding sahibi kişilerin lüks yaşamları konu edilmektedir. Kadınların %31’i dizide

gördüğü ev ve eşyaları beğendiğini, kendisinin de onlara sahip olma arzusunu dile getirdiği görülmüştür. Araştırmada %23 oranında kişinin kendilerini dizilerdeki oyuncuların yerine koyarak izledikleri saptanmıştır. İzlediklerinden etkilenen insanlar lüks yaşama özenti duymakta ve kendilerini yoksun hissetmektedirler.

Tüketim

Televizyonda gün içindeki izlenme oranlarının yoğunlaşarak doruk noktaya varması sebebiyle, en çok reklam verilerek medya endüstrisinin gelişimini sağlayan zaman aralığı “*Prime Time*” veya ana yayım kuşağı olarak bilinen 20.00-23.00 saatleri arasındadır (Avcı, 2011: 15). Reklam gelirlerini yükseltmesi nedeniyle bu saatler sektör için son derece değerlidir. Diziler genellikle bu saatler arasında ekranlara gelmektedir. Dizi başlamadan evvel aynı kanalın haber bülteninde dizinin başlayacak olan bölümü hakkında bilgi verilerek hatırlatılmaktadır. Böylece izleyicinin ilgisi çekilerek dizide kullanılan kostüm, eşya veya mekânların reklamı için zemin hazırlanmakta, dolayısıyla tüketimin artırılması hedeflenmektedir.

Günümüz dizilerinde kullanılan objeler ile kimlikler oluşturulmakta, bireyin toplumdaki statüsü bu ürünleri tüketmesiyle ölçülmektedir. Böylece dizideki karakterler ile özdeşleşen ürünler piyasada yerini alarak tüketimin artmasına sebep olmaktadır. Dizi ve filmlerde kullanılan ürünler başkalarına karşı bir imaj ve mesaj malzemesi olarak gündelik hayatta var olmaktadır. Mağazaların vitrinlerinde dizi karakterinin ismiyle yan yana yer alan ürünler bireyleri tüketime davet etmektedir (Kula, 2012: 528). Örneğin, *Asmalı Konak* dizisi ile dizi turizmi başlamış ve dizi karakterlerinin kullandığı eşarp, sürme, fular vs. karakterlerin isimleri ile satılmaya başlanmış ve Ürgüp’e çokça turist çekebilmiştir (Karabıyık, 2014b: 16). Özellikle başrol karakterlerinin veya fenomenlerin giyim kuşam, tarz, davranış ve tutumlarının, izleyici veya takipçileri tarafından örnek alınması yoluyla, o karaktere benzeme istek ve çabası, üretilen suni ihtiyaçların bilinçsizce tüketimine ve israfa neden olmaktadır.

Günümüz modern dünyasının belki de en önemli şeyi sahip olmaktır. Tükettiği şeyler kendisini tatmin etmediğinde daha fazla tüketime mecbur kalan insan, öylesine sonu gelmez bir çarkın içine girer ki sahip olduğu ve tükettikleri dışında bir hiç olduğu

düşüncesine kapılır (Fromm, 1990: 51). Tarım, sanayi, bilgi toplumundan sonra gelinen nokta şüphesiz tüketim toplumdur. Tüketimin artık ihtiyaç olmaktan çıkarak insanın istek ve arzularına evrilmesi, gelecek nesillerin kaynaklarının tüketilmesi paradoksuna rağmen kapitalizm ve postmodernizm öncülüğünde devam etmektedir. Medya ve popüler kültür, kitleleri tüketici konuma taşıma görevini layıkıyla yerine getirerek, tüketim kültürünü yaşamımızın merkezine konumlandırmaktadır. Böylece küreselleşmenin de yardımıyla postmodernizme tüm dünyada güç kazandırılması amaçlanmaktadır (Hatipler, 2017: 32).

Tüketim kültürünün yaşamımızın her alanını kuşattığı bir dönemde yaşamaktayız. Elimizdeki gazete ya da dergide, sokaktaki billboardlarda, televizyonda, internet sayfalarında yoğun bir şekilde maruz kaldığımız ve bize sürekli olarak bir şeyler almamızı emreden reklam bombardımanı, yaşamımızın doğal bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla artık yaşamak için tüketen insanlar yerine, tüketmek için yaşayan insanların var olduğu bir dünyadan söz etmek mümkündür (Çopur, 2010). Aslında ihtiyacımız olmayan ürünleri ihtiyaç gibi gösteren medyanın, bu tüketim yönelimine etkisi çok fazladır. Popüler kültür, televizyon ekranlarından olduğu kadar sokakta, okulda, işyerinde, kısacası her tür sosyal ortam aracılığıyla, azla yetinmeyerek hep daha fazla tüketmeyi insanlara aşılacaktır (Göcen, 2014: 136). Dolayısıyla tüketim bir ihtiyaç olmaktan çıkarak keyfiyet halini almış ve sosyal statüyü belirler bir konuma evrilmiştir. Televizyon ve diziler yoluyla oluşturularak yaygınlaşan ve büyük bir pazar haline alan tüketim çılgınlığı nedeniyle insanların din ve değer anlayışları farklılaşmaktadır. Din ve değerlerin öngördüğü tutum ve davranışlar değişim ve dönüşüme uğrayarak özelden insanı genelde ise toplumu olumsuz yönde etkilemektedir.

Kısaca kapitalist, sosyalist vb. fark etmeksizin günümüzün toplumsal yapılanmaları daha fazla kazanç, hırs ve açgözlülük gibi yanlış temeller üstüne kuruludur. Tüm bunların sonucunda insanlık son derece mutsuz ve bunalım içine girmektedir (Fromm, 1990: 8). Fromm, maddeye tapınan insanın, manayı kaybetmesiyle, metafizik, mistik ve ruhani olana büyük bir özlem içinde olduğunu anlatmaya çalışmakta, hasta bir toplum düzeninin portresini çizmektedir. Günümüzde tüm zamanlardan daha fazla insanlığı meşgul eden tüketim olgusu, her bireyin tüketici, en önemli işlevinin de tüketmek olması üzerine kurgulanan ve yalnızca nesnelere değil fikir ve mananın da nesne gibi tüketimini içeren bir olgudur. Hâlbuki maddeye tapmak, maneviyattan uzak kalmak insanın tabiatına

aykırıdır. Hadisi Şerif'te “*İnsanoğlunun iki vadi dolusu altını da olsa üçüncüsünü ister, onun gözünü ancak toprak doyurur*” buyrulmaktadır (el-Buhâri E. A., 1992; el-Buhâri M. , 2009). “*Kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur*” (Bkz. Ra'd 13:28) ayetinde, insanın maneviyata olan ihtiyacı net bir biçimde hatırlatılmaktadır.

Şiddet

Prime-time'da yayınlanan diziler üzerine yapılan içerik çözümlmelerine göre; dizilerde karakterler, ilişkiler ve fiiller yönünden kurulan dünya ile bunların gerçek dünyadaki karşılıkları oransal olarak uyuşmamaktadır. Örneğin; dizilerde gerçek yaşama göre çok daha fazla şiddet içeriği bulunduğu görülse de (Mutlu, 2005: 125), medya endüstrisinin maddi çıkarları sebebiyle izleyicinin en fazla dikkatini cezbeden konular olan şiddet, cinsellik ve komedi yoğun biçimde ekranlarda yer almaktadır (Çöloğlu, 2011: 96). Ancak, gerçekleri çarpıtarak olduğundan daha farklı gösterebilme gücüne sahip olan televizyon ve dizilerin etkilerine dair yapılan içerik analizleri ve kanaat-davranış araştırmaları, televizyonda aktarılan mesajların, aile, iş, eğitim vb. toplumun birçok alanını deformasyona uğratarak şiddeti tahrik ettiğini ve suç oranlarını artırdığını göstermektedir (Arslan, 2011b: 2). Yapılan araştırmalarda, televizyondaki şiddetin seyircide yol açtığı olumsuz etkiler sonucu, bireylerde agresif tutum ve davranışlar sergileme, şiddete karşı duyarsızlaşma ve korkuya rastlanmıştır (Çöloğlu, 2011: 98).

Fiziksel, sözel, ekonomik, cinsel vb. çeşitli şekillerde gerçekleşebilen saldırganlık davranışı, genellikle çocuklukta öğrenilmeye başlanır. Eşine şiddet uygulayan bir baba çocuğuna rol model olur ve annelerinde işe yarayan davranışın eşlerinde de işe yarayacağı düşüncesiyle, onaylanmış bir davranış olarak erkek çocuklarının bilinçaltına kodlanmaktadır. Böylece nesilden nesile aktarımı gerçekleşir (Solmuş, 2013: 83-84). Bu noktada en büyük sorumluluk ise aile ve medyaya düşmektedir. Zira günümüzde şiddet problemi her geçen gün daha da derinleşmektedir.

Türkiye'de 1975 ve öncesinde yaşanan suç oranları ile günümüz oranları karşılaştırıldığında, arada çok ciddi bir fark bulunduğu görülür (Ekinci, 2018: 40). Şiddet içerikli yapımlarda gözlenen artış, 1990'larda özel TV kanallarının yayın hayatına başlamasıyla doğru orantılıdır (Güneş, 2018: 205). Şiddet içerikli yayınların hayatımıza

girmesinden bu yana, şiddet oranlarının gittikçe yükselen bir seyir izlediğini, gerçek yaşamda şiddetle daha fazla karşılaşıldığını ve neredeyse her gün birkaç cinayet haberinin gündeme geldiğini görmekteyiz.

Toplumda şiddet ve şiddet eğilimlerinin gitgide artmasının birçok farklı sebebi bulunmakla birlikte, duruma televizyon dizileri ve şiddet ilişkisi bağlamında bakıldığında, şöyle bir çıkarım yapmak mümkündür: Televizyon hem izleyici ile gerçek arasında, hem de gerçek ile kurmaca arasında aracılık ettiği için kafalarımızın karışmasına neden olmaktadır. İki veya üç saat süren bir dizi ya da film boyunca o filmin yarattığı dünyada yaşarız. Böylece kurmaca olan ile olmayan arasında ayırım yapmak gittikçe güçleşmektedir (Monaco, 2004: 476). Özellikle de zihinsel yeterliliğe henüz ulaşmamış olan çocuk ve gençlerin psikolojisini olumsuz etkileyerek suça karşı duyarsızlaşma, suçlu ile özdeşleşme, yanlış taklit gibi ciddi problemlere zemin hazırlanmaktadır (Güneş, 2018: 205). En nihayetinde, özellikle suçu ve suçluyu överek, şiddeti normalleştiren, suçluyu izleyicilerine bir kahraman gibi sunan yapımlar, suça ve kötü alışkanlıklara özentiliği duyulmasına sebep olmaktadır (Ekinci, 2018: 43). Örneğin, özel bir yurttaki kalan 8-12 yaş aralığındaki çocukların “*Kurtlar Vadisi*” dizisindeki gibi bir grup kurarak, yurttaki diğer öğrencilerden zorla haraç toplamak istedikleri, vermeyenleri ise dövdükleri rapor edilmiştir (Bahadır, 2005: 55). Daha vahim bir örnekte ise, Irak’ta ilgiyle izlenen “*Kurtlar Vadisi*” dizisinden etkilenerek “*Polat Alemdar*” karakterini taklit eden çocuk, “*ben Polat’ım*” diyerek babasını kalbinden vurarak öldürmüştür (“Yenişafak”, 2010). Ayrıca, 2012 tarihli The Jordan Times gazetesinde, Ürdün’de bir taksiciyi öldüren iki gencin polise verdikleri ifadede, “*Kurtlar Vadisi*” dizisindeki “*Polat Alemdar*” karakterinden etkilendikleri için cinayeti işledikleri haberi yer almıştır. Oldukça tepki çeken durum halkın ayaklanmasına neden olmuş ve öfkeli kalabalığı ancak ordu durdurabilmiştir (“Ahaber”, 2012).

Dizilerde adeta bir yaşam biçimi olarak sunulan şiddet sahneleri, cinayetler nedeniyle insanların öldürmekle ilgili kontrol duygusu gevşemektedir. Şiddet meşru bir sorun çözme yolu olarak benimsenerek taklit edilmektedir (Hökelekli, 2011: 171). Örneğin, Dubai’de yayın yapan El-Arabiya kanalının haberinde, Orta Doğu’da izlenme rekorları kıran “*Gümüş*”, “*Kurtlar Vadisi*” gibi Türk dizilerinin aile yapılarını bozduğu, cinayet ve boşanma gibi sorunlara sebep olduğu iddiası yer almıştır. Habere göre Yemenli bir adam “*Kurtlar Vadisi*” dizisinden etkilenerek beş kişiyi öldürmüştür. Ayrıca Yemenli

kadınlar eşlerini bu dizilerdeki erkekler gibi romantik ve şık olmamakla suçlamaktadır (“Hürriyet”, 2012). “*Kurtlar Vadisi*” dizisi 30 ülkede yayınlanmış, özellikle Ortadoğu’da büyük ilgi uyandırmıştır. “*Polat Alemdar*” karakteri ile kendilerini özdeşleştiren kişilerce işlenen suçların çoğalmasa, dizinin yayınlandığı ülkelerde şiddet ve suç olaylarında artışa neden olduğu iddialarını güçlendirir niteliktedir (İpek, 2020: 132).

Gerçek yaşam ile kurgu arasında gidip gelen bir anlatım üslubuna sahip olan “*Kurtlar Vadisi*” dizisi ülkemizin aslında bildiğimiz kişilerce değil, gizli güçler tarafından yönetildiği fikrini oluşturmuştur. Dolayısıyla toplumda ciddi bir güven bunalımına sebep olmuştur (Karabıyık, 2014b: 47). Zira bu tarz diziler toplumsal adaletin devlet ve yasalar eliyle değil ancak suç örgütleri aracılığı ile ya da bireysel olarak çözülebileceğine dair anlayışı zihinlere ekmektedir. Şiddeti olumlayan ve gerekçelendiren bu yapımlar, otorite boşluklarını doldurarak adalet dağıttıkları düşüncesi ile mafyavari yapılanmaları toplum nezdinde sempatik hale getirmektedir (İpek, 2020: 133). Böylece daha ilkokul sıralarındaki çocuklarda bile çeteleşme, şiddet vb. durumların geliştiğini, televizyonda seyredilen ve sevip benimsenen karakterden etkilenilen ölçüde davranış değişikliği geliştirildiğini görmekteyiz.

Nitekim “*Kurtlar Vadisi*” dizisi karakterlerinden “*Süleyman Çakır*”, rol gereği öldüğünde Türkiye’de ilk kez sanal bir karakter için gazetelerde taziye ilanlarına yer verilerek, gıyabında cenaze namazı kılınmış ve mevlit okutulmuştur. 17. ölüm yıldönümünde *Çakır*, günümüzde hâlâ anılmaya devam edilmektedir (“Milliyet”, 2021). Dizinin kahramanları izleyenler tarafından öylesine sevilip benimsenmişlerdir ki, bir yakınlarını kaybetmişçesine etkilenmişlerdir. Öyle ki, gazete ve internet haberlerinde şiddet içerikli dizilerden etkilendiği gerekçesiyle suça karışmış olan birçok örnek görmek mümkündür.

Medya, dizi, şiddet bağlamında alan yazında çokça akademik makale ve tez çalışması bulunmaktadır. Örneğin H. Yılmaz’ın (2020: 127) araştırmasında, ortaokul çağındaki çocukların, izledikleri dizilerde geçen şiddetten etkilenme oranı %33,7 olarak tespit etmiştir. Nitekim Taylan (2011: 155), yetiştirme etkisine yönelik ortaöğretim öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmasında, yoğun şiddet içeren bir dizi olan “*Kurtlar Vadisi*” dizisini seyredenlerin suç korkusunun, seyretmeyenlere göre çok daha

fazla olduğunu ve dünyayı daha tehlikeli ve acımasız bulduklarını bulgulamıştır. Yine RTÜK'ün 2020 yılında yapmış olduğu araştırmada bireylerin, günümüzde insanlara güvenilemeyeceği düşüncesine %83 oranında, tehlikeli bir dünyada yaşadığımız düşüncesine ise %90 oranında katıldıkları görülmektedir (RTÜK, 2020: 26). Farklı bir araştırmanın sonuçları ise, televizyonu çok seyredenlerin az seyredenlere göre daha fazla, günümüzde insanlara güvenilemeyeceği görüşünde olduğunu göstermektedir (Özer, 2005b: 103). Ayrıca, aşkı biricik varoluş sebebi olarak zihinlere işleyen bazı dizilerdeki karakterlerden etkilenen kimlik arayışı içindeki genç izleyici kitlesi, aşk için her şeyi yapabilecek hale gelebilmektedir. Dolayısıyla gerçek yaşamda aşk uğruna cinayet, intihar ve şiddet gibi olaylarla karşılaşabilmekteyiz (Karabıyık, 2014b: 166). Dizilerde yer alan şiddetin olumsuz sonuçlarından biri de, cinayet ve savaş sahnelerinin bir simülasyon olarak gerçeklik algısı yaratmasıdır. Gerçek dünyada benzer bir şeyle karşılaşan kişi durumu kanıksamakta ve tepkisiz kalabilmektedir (Zavalsız ve Dağcı, 2019: 198).

Şiddetin olumlu sonuçları olduğunu savunan Lorenz'e göre ise, agresiflik kişiye enerji verdiği için canlı tutma, odaklanabilme ve güçlü hissedebilmeyi sağlar. Yani şiddetin haz verici bir yanı bulunmaktadır (Çöloğlu, 2011: 102). Şiddetle ilgili genel bulgulara bakıldığında ağırlıklı olarak olumsuz etkileri bulunduğu ve şiddete alışan, onu kanıksayan seyirciyi etkilemek adına şiddetin dozunun gitgide artırıldığı görülmektedir (Karabıyık, 2014b: 162).

Cinsellik

Medya ve televizyon dizilerinin birey ve toplumu en fazla etkilediği konulardan biri de cinselliktir. Medya içeriklerinin yansıttığı cinsellikten en çok etkilenen ise çocuk ve gençlerdir. Nitekim Bahadır(2005)'in araştırmasında, ebeveynlerin, çocukların TV'de gördükleri cinsel içerikli yayınlarla ilgili sorularına yanıt bulamamaktan rahatsızlık duydukları ve özellikle kız çocuklarının dizilerdeki müstehcenlikleriyle bilinen oyuncuların kılık kıyafet ve tavırlarını rol model aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular, özellikle Türk dizilerinin çocuklar üzerinde ciddi etkisi olduğunu göstermektedir (Bahadır, 2005: 48). Ancak birçok aile, çocuk eğitimi ile ilgili yeterince tecrübe sahibi olmamaları nedeniyle çocuklarını ya ekran başında kendi haline bırakmakta ya da ruhsal olarak verdiği zararı önemsemeyen çocukla birlikte dizi film seyretmektedir (Ekinci, 2018: 23).

Bu noktada dizilerden yansıyan içeriklerle ilgili diğer bir sorun ise, ibret olduğunu sandığımız sahnelerin aslında örnek olmasıdır. Yasak şeyler idealleştirilerek, “*bu beden senin dilediğin gibi kullanmakta özgürsün, hayatın tadını çıkar*” dercesine, ahlak dışı davranış ve ilişkileri normalleştirme çabası söz konusudur (Karabıyık, 2014b: 66). Oysaki bu anlayışın, henüz küçük yaşlarda cinsel içerikli yayınlarla tanışan bireylerin ruh dünyalarında, ileride dinî-ahlakî değerler bakımından tamir edilmesi zor tahribatlara neden olduğu açıktır (Bahadır, 2005: 47). Örneğin, “*Binbir Gece*” isimli dizide çocuğu lösemi hastası olan bir annenin tedavi için ihtiyacı olan parayı vermek karşılığında patronunun kendisine ahlaksız bir teklifte bulunması basın tarafından gündem olmuş böyle bir teklifi bir annenin kabul etmesi fedakârlık olarak sunulmuş baş tacı edilmiştir. Ancak kimse patronun çalışanına yapmış olduğu ahlaksız teklifi sorgulamamış, paranın her şeyi satın alabileceğinin altı çizilmiştir. Toplumun ahlak anlayışına ve değerlerimize büyük bir darbe indiren, kadını ve anneliği ayaklar altına alarak aşağılayan dizi reyting rekorları kırarak seyredilse de, dizinin çocuklar üzerindeki etkisi birkaç gün sonra Adana’da bir okulda kendini göstermiştir. Beşinci sınıfa giden bir erkek öğrenci sınıftaki kız arkadaşına “*300 bin dolara bir gece*” diyerek dizide duymuş olduğu sözleri tekrarlayarak adeta bilinçaltını dışa vurmuştur (Karabıyık, 2014b: 25-27).

Örneğin, “*Aşk-ı Memnu*” dizisinin Bihter’i yalnızca kocasını aldatarak zina yapan bir kadın değil, aynı zamanda şuh kıyafetlerle cinsel arzularını saklamayan fettan, sinsî, bir kadın olarak toplumdaki ahlakî erdemlerin birçoğunu hiçe sayan bir karakter modeliydi (Tekelioğlu, 2017: 152). Ancak diziler yoluyla normalleştirilen bu kimlikler nedeniyle toplumun dinî-ahlakî değerleri de dönüşmektedir. Cinsellik özgürlüğün, makyaj ve estetik güzelliğin, dekolte ise çekiciliğin baş şartı olarak insan hayatında konumlandırılarak genç kızların olmazsa olmazları değişim göstermektedir.

Duruma yalnızca çocuğun cinsel eğitim süreci ile değil maruz kalınan cinsel istismarlar boyutundan bakıldığında, çok daha vahim bir tablo göze çarpmaktadır. Öyle ki çocukların ufak yaşlarda cinsel istismara maruz kalmasıyla ilgili haberlerin basında sıkça yer aldığı bir dönemde yaşamaktayız. Bu olayların basına yansımaya boyutu tahayyül edildiğinde ne denli ciddî bir sosyal-ahlakî çürümenin içinde bulunduğu ortadadır.

Cinsellik çok güçlü bir güdü olması nedeniyle bastırılması en zor isteklerden birisidir. Bu nedendir ki, tarih boyunca en çok mücadele edilen insanî tutku cinsellik olmuştur (Fromm, 1990: 118). İnsanın doğuştan getirdiği güdülerden birisi olması nedeniyle bireyde kolayca ilgi uyandırmaktadır. Bu nedenle gerek dizilerde gerekse gerçek yaşamda mahremiyet sınırlarını ihlal ve ihmal etmemek, cinsel farkındalık oluşturmak, küçük yaşlardan itibaren çocuklara iffet ve hayâ duygusu aşılacak, cinsel kontrolü sağlamak adına faydalı olacaktır.

Bireylerde iffet duygusunun gelişmesinin ana nedeni cinsel ahlaka verilen büyük önemdir. Her yaş grubundan insanda görülebilen utangaçlık ve çekingenlik duygularının altında iffet duygusu yer almaktadır. Cinsel hayatta başıboşluk, cinsel sapkınlık gibi durumlarda bu duygunun kaybolduğu görülmektedir (Güngör, 2008: 39). İslam dininde evlilik dışı cinsel ilişki şu ayetle yasaklanmıştır. “*Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur*” (Bkz. İsrâ 17:32).

2.4.2. Televizyon Dizilerinin Değer Algularının Yozlaşmasına Etkisi

Bilgi, ulaşım ve iletişim gibi alanlarda bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte dünya ülkeleri arasındaki sınırlar kalkmış, refah düzeyi yükselmiş ve küreselleşmeyle birlikte tüm dünyada olumlu etkiler beklenilmiştir. Ancak umulanın aksine gayri ahlakî davranışlar, cinsel sapkınlıklar, şiddet, cinayet ve psikolojik sağlık sorunları artarak tüm dünyada ahlakî bir kriz içine girilmiştir (Köylü, 2012: 203). Dünyanın bugünkü portresi; bir yanda lüks yaşamlar devam ederken, bir tarafı açlık ve sefalet içinde yaşayan insanlar, her geçen gün artan şiddet, cinayet ve cinsel istismar haberleri şeklindedir. Tüm bunlar yaşadığımız dünyada daha önce görülmemiş ahlakî bir kaosa doğru sürüklenildiğinin göstergeleridir. Medya ve dizilerin bu ahlakî kaosa etkileri yadsınamaz. Zira bulunduğumuz çağın değer erozyonunun başat aktörlerinden birisi televizyonun gözbebeği dizileridir.

Günümüzde kitle kültürü ve bu kültürün taşıdığı değerler, iletilen mesajın kişisel veya toplumsal fayda ya da zararına bakılmaksızın, sırf insanların dikkatini çekmeye odaklı çalışan pazarlama bölümleri tarafından oluşturulmaktadır (Hökelekli, 2011: 165). Bu sebeple ahlakî değerlere gereken önem ve hassasiyet gösterilmeksizin, diziler piyasaya

sürülmekte ve bilinçsizce tüketilmektedir. Asıl itibariyle bu değerleri ön plana çıkaran dizi ve yapımların varlığı bilinse de daha çok kâr amaçlı hareket edildiği gözlenmektedir. Dikmen'in (2021: 110-111) medya profesyonellerinin görüşlerini alarak ortaya koyduğu çalışmanın sonuçlarına göre, medya çalışanları üzerlerinde toplumsal bir sorumluluk hissetmektedir. Ancak ülke şartları, ekonomi, siyaset ve patron odaklı işleyiş gibi etkenler dolayısıyla özgün ve bağımsız içerikler üretmek konusunda sınırlara takılmaktadırlar. Ayrıca etik ilke ve kodların göreceliliği, üretimi etkileyen en büyük etkenlerdendir. Dolayısıyla medya çalışanları da ideal ahlak ilkelerinden yana olsalar da daha çok ilgi çeken içeriklere yönelerek, çıkar odaklı bir düzlemde hareket etmektedirler. Sonuç itibariyle din ve değerleri hiçe sayarak ekrana gelen yapımlar her geçen gün artmaktadır.

Medyanın diziler aracılığıyla toplumu uğrattığı dejenerasyona aldırış edilmeksizin, dinî-ahlakî değerlerimize uygun olmayan yapımlar hem reyting rekorları kırarak, hem de çokça şikâyet alarak izlenilmeye devam etmektedir. Zira RTÜK'ün 2018'de yapmış olduğu televizyon izleme eğilimleri araştırmasına göre; 2018 Ocak-Eylül ayları arasında RTÜK İletişim Merkezi'ne gelen bildirimlerde %43.8 ile diziler, ilk sırada şikâyet alan tür olmuştur. Dizilerde izleyiciyi rahatsız eden ve en çok eleştirilen konular ise; çocuk ve gençlerde olumsuz örnek oluşturma (%62), genel ahlak ve aile yapısına aykırılık (%48.8), argo ve küfür (%40,5), kadınlara yönelik istismar (%34,7) olduğu sonucuna ulaşılmıştır (RTÜK, 2018: 62). Kaygı ve eleştirilere rağmen televizyon dizilerinin izleme oranlarının artmasındaki sebeplerden birisi, dinî inançların etkisinin azalarak dinî değerlerin zayıflaması ile oluşan boşluğu doldurmasıdır. Modern çağın insanı köksüzleştirmesine karşılık televizyon sanal bir sığınak olmuştur (Mutlu, 2005, s. 90). Örneğin, birçok izleyici, dizideki karakter ile empati kurarak "*aynı beni anlatıyor*" düşüncesine kapılmaktadır. Benim gibi şeyler yaşayan başkaları da varmış diyerek yalnız olmadığını hissetmekte veya iyi ki benim başıma gelmedi diye haline şükretmektedir (Emre, 2020: 21). Aynı zamanda televizyon en az çaba ile boş vaktimizi doldurabildiğimiz en kolay eğlence şeklidir. İnsanı yalnızlıktan kurtararak sıkıntılarından uzaklaştırır. Bu nedenle insan bazen tüm farkındalığına rağmen sırf eğlence ihtiyacını karşılamak için ya da merak duygusuna yenik düşerek izlemeye devam etmektedir. Oysaki televizyon aynı zamanda en başta gelen öğrenme kaynaklarından birisidir.

Kanadalı psikolog Albert Bandura insanların üç farklı şekilde öğrendiğini ifade etmiştir. Bunlar dolaysız, simgesel ve gözlemsel öğrenmedir (Mutlu, 2012: 62). İnsanlar sosyal hayatta veya televizyonda gördüklerini taklit ederek kolaylıkla hafızalarına kodlamakta ve olumlu olarak gördüğü tutum ve davranışları tekrar etmektedirler. Bu, televizyonun öğretme yöntemlerinden birisidir. Örneğin, dizilerdeki ünlüler gerek giyim tarzı, gerek tutum davranış gerekse inanç ve değerler olarak toplumun örnek aldığı bireylerdir. Yaşamımızdaki birçok gündemi belirleyerek nasıl giyinileceğini, nasıl başarılı olunacağını ve nasıl para harcanılacağını göstermektedir. Bireylerin kendilerini onlar üzerinden kurgulayarak yaşam biçimlerine, giyim kuşamlarına veya dindarlıklarına özentî duymaları sağlanır. Bu bakımdan adeta çağımızın kutsal peygamberleri gibi olduklarını söylemek abartılı olmayacaktır. Çünkü neredeyse onların yaptığını yapmak vacip, söylemleri ise vaaz niteliğindedir (Çamdereli, 2018: 22). Özellikle genç kuşaklar, kimlik bocalaması içindeyken aradığı üstün rol modeli, popüler kültürün besleyerek ön plana çıkardığı ünlü insanlarda bulur. Onların renkli görünen yaşamlarına hayranlık duyarlar (Hökelekli, 2011: 172). Nitekim İstanbul’da bulunan 5 lisedeki 1020 öğrenci üzerinde uygulanan ankette her üç gençten ikisinin yerli dizilerdeki karakterlerin fizikî ve ahlakî özelliklerini modelledikleri sonucuna varılmıştır. Ankette “*Dizilerdeki karakterlerin yerinde olmak ya da onlara benzemek ister miydiniz?*” sorusuna %72 oranında olumlu yanıt alınmıştır (Erjem ve Çağlayandereli, 2006: 15,24).

Kuşkusuz, dizilerin tüm dünyada ulaştığı insan sayısı düşünüldüğünde, etki boyutu daha iyi tahayyül edilecektir. Örneğin, 1970’lerin sonunda, *Bonanza* isimindeki Amerikan dizisi, uluslararası bir başarı elde ederek 90 ülkede yayınlanarak her hafta 400 milyon izleyiciye ulaşmıştır. Toplamda 143 trilyondan fazla izleyici, dizide yer alan fenomen ailenin değerlerine maruz kalmıştır. 1980’lerde Türkiye’de de gösterime giren *Dallas* dizisi dünya çapında izlenerek benzer rakamlara ulaşmıştır. Bu durumun en net sonucu, yüksek oranda kültürel etkidir (Monaco, 2004: 474). Uzun süre devam etse bile dizilerin aslında tek bir motto cümlesi vardır ve senaryo o cümle etrafında dönmektedir. İşte o alt tema fark edilmeden adeta anestezi uygularcasına izleyicinin bilinçaltı dezenformasyonunu gerçekleştirmektedir (Karabıyık, 2014b: 66). İzleyicisini hipnoz edercesine kendisine bağlayan diziler nedeniyle temel değerler değişmeye başlamaktadır. Değerlerin değişmesi demek insanların ve toplumların kişilik, kimlik ve karakterindeki değişim demektir. Çünkü insan olgulara yüklediği değer yargılarına göre bir bakış açısı ortaya koyar ve zaman içinde

bu durum ahlak halini alır. Dolayısıyla değer yargılarının değişmesi ahlak yapısının da değişmesi anlamına gelmektedir (Oktay, 2007: 134). Böylelikle yüksek oranda televizyonun kişiliği belirleyici etkisi altına girmiş olan bireylerin kişilikleri değişmeye, toplumsal değerlere dair algılar ise yozlaşmaya başlar.

Öte yandan dizi ve filmlerin çoğunda mutlu veya kederli anların olmazsa olmaz öğeleri olarak içki, sigara, hatta uyuşturucu kullanılmaktadır. Böylece zararlı alışkanlıklar eğlenceli veya sıkıntılı anlara eşlik etmesi yönüyle insanların zihinlerine kodlanmaktadır. Dolayısıyla gerekli koşullar oluştuğunda herhangi bir dinî- ahlakî kaygı hissedilmeksizin öğrenilen biçimde uygulanabilmektedir (Bahadır, 2005: 57). Aslında ahlaka aykırı tutum ve davranışlar insan çeşitliliği nedeniyle eskiden beri yaşamın bir parçası olarak hep var olmuştur. Ancak bu davranışlar çoğunlukla toplum tarafından kınanan, ayıplanan ve dışlanan davranışlar olduğu için insanlar yapmaya çekinmişlerdir. Ancak günümüzde, bireylerin özgür tercihleri olarak nitelendirilerek, dizilerin de onaylamasıyla kanıksanan bu tutum ve davranışlar, değer algılarını giderek yozlaştırmaktadır.

Oysaki Amerika'daki birçok dizide FBI ajanı karakterleri yoluyla halka korkmayın ben buradayım ve suçlulara karşı sizi korurum diye güven aşılırken bir taraftan da ahlak inşasına çabalanmaktadır. Ancak Türk aile dizilerinde gayri-ahlakî davranışlar gerekçelendirilerek adeta ahlak suikastlığı yapılmaktadır (Karabıyık, 2014b: 193). Bu durum toplumsal ahlak bakımından son derece tehlikelidir. Zira ülkemizde dinî, ahlakî, millî birçok değerimize zarar verdiği düşüncesiyle birçok dizi eskiden beri şikâyet almaktadır. Örneğin, 1975 yılında TRT'nin tek kanal olduğu dönemde romandan televizyona uyarlanan “*Aşkî Memnu*” dizisi, siyasî kaygılar taşıdığı gerekçesiyle tepkiler almıştı. Romanın 2008 Türkiye'sine uyarlanmış hali ise daha çok aile yapısı ve genel ahlaka aykırılığı nedeniyle eleştirilmiştir (Sivas, 2011: 203-204). Ayrıca, “*Muhteşem Yüzyıl*” adlı dizi yayına girdikten sonra hem reytinglerde ilk sıraya oturmuş hem de iki yüz binin üzerinde şikâyet alarak rekor kırmıştır. Bunun üzerine RTÜK millî, manevî değerlere aykırılık, mahremiyet konusunda hassasiyet eksikliği nedeni ile kanala uyarı vermiştir (Karabıyık, 2014b: 95,97). Tüm bu şikâyet ve uyarılara rağmen diziler halen toplumun değerlerinin erimesine ve yozlaşmasına aracılık eden öncü yapımlardır. İçerdikleri tüm anti ahlakî özelliklere alışılmakta ve kanıksanarak normal hale gelmektedir. Nitekim 1970'lerde ekranlara gelen *Dallas* isimli dizide yer alan ve ahlaka aykırı olması

bakımından izleyenleri hayrete düşüren sahneler, günümüz dizilerinde artık sıradan hale gelmiş olması nedeniyle izleyenleri şaşırtmamaktadır (Kula, 2012: 528).

Ahlakî değerlerin gözden düşerek yok olmaya başlamasının en önemli nedenlerinden birisi, “Ekonomik sistemde insan için iyi nedir?” sorusunun yerini “Sistemin gelişmesi için gerekli olan iyi nedir?” sorusunun almasıdır. Sistemin gerektirdiği bencillik ve açgözlülük gibi olumsuz nitelikler ise sistemden değil, insanın doğuştan gelen özellikleri olduğu ve her şeyin insan mutluluğu için olduğu düşüncesinin arkasına sığınmıştır (Fromm, 1990: 26). Oysaki senaryonun başarısının seyirciyi şaşırtmasıyla, şaşkınlığın sınırının ise ahlaksızlıkla doğru orantılı bir biçimde ilerlediği keşfedilince, dizilere olan ilgiyi kaybetmemek için birçok ahlakî eşik aşılmıştır (Karabıyık, 2014a: 13). Kısaca, bu tarz yapımların çoğunlukla salt kar amacıyla hareket ettiği unutulurken, eğlence adı altında değerlerimizin yok oluşuna tanıklık etmekteyiz. Nitekim Postman’a göre kimliğimizi oluşturan değer, düşünce ve inançlarımız sulandırılarak, sürekli daha çok eğlence isteyen çocuklara dönüştürülmektedir (Mutlu, 2005: 78).

Sonuç itibarıyla, günümüzde Türk dizi sektörü oldukça ilerleme kaydetmesine rağmen, daha çok aşk, ihanet, şiddet üçgeninde geçen ve dinî ahlakî değerleri alt üst eden diziler ön plandadır. Merak uyandıran her tür dizinin, ahlak, kültür ve inançlarımıza ters düşmesine aldırış edilmeksizin giderek yükselen reyting oranlarıyla izlenmesine devam edilmektedir. Oysaki zehrine aldırmaksızın tüketilen her şey gibi, uzun vadede tüketicisine verebileceği zararlar düşünüldüğünde, din ve değerlerimizin içinde bulunduğu tablo belirgin hale gelmekte ve tehlike çanlarının çalmakta olduğu kolayca fark edilmektedir.

2.4.3. Televizyon Dizilerinde Bir Değer Olarak Din ve Dindarlığa Yüklenen Anlamlar

Günümüzde medyanın bulunduğu düzlemin problemleri olduğu ve büyük çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede dinî bilgi konusundaki eksikliği nedeniyle medyanın halkla paralel olmadığı görülmektedir (Özkır, 2014: 15). Daha çok başlıca rolü vaizin üstlendiği ve dinin özüne ait özelliklerin göz ardı edilerek kutsallıktan ve aşkın bir ruh halinden eser olmayan programlar yapılmaktadır. Postman’a göre (2017: 145), televizyonda din basitleştirilerek adeta bir eğlence programı formatında sunulmaktadır. Dolayısıyla din de,

medyada yer alan her şey gibi popüler kültürün bir ürünü haline gelerek geleneksellikten uzaklaşmakta ve medyatik din olarak ekranda yeniden şekillenmekte, böylece kazanç getiren bir araç haline gelmektedir (Çamdereli, 2018: 122). Böylece değersizleştirilerek kazanç getiren ticari bir araç haline getirilmektedir (Zengin, 2014: 75). Oysaki gelecekte dindar olarak nitelendireceğimiz bireyler, bu mecraların şekillendirdiği müminler olacaklardır (Çamdereli, 2018: 75). Bu nedenle toplumun en çok etkilendiği kaynaklardan birisi olan ve milyonlarca izleyicisi bulunan yerli dizilerde din ve dindarlığın kullanımı, bireylerin zihinlerinde şekillenen din ve dindar imajı bakımından oldukça önemlidir.

Dizilerde doğrudan olmasa da dolaylı olarak mutlaka dini bir simge, sembol, imge, görsel veya işitsel unsura rastlanmaktadır. Dolayısıyla ticari kaygılar dışında kaygı gözetilmediğinde, diziler yoluyla deformasyona uğrayan her şey gibi din de bu sistemin kurbanlarından biri olabilmektedir (Zengin, 2014: 81). Örneğin, Bahadır'ın (2005: 52-53) yapmış olduğu araştırmaya göre dizilerde olumsuz bir dindar imajı çizilmektedir. Dış görünüm olarak dindarlıkla bağ kurulan insanlar fakir, güçsüz, çaresiz ve küçük düşürücü rollerde, sakallı, fesli erkekler; genellikle kapıcı, çöpçü, eskici, başörtülü kadınlar; hizmetçi, aşçı, temizlikçi gibi rollerde kullanılmaktadır. Dinî görev ve değerlerin yalnızca yaşlılık dönemine aitmiş gibi lanse edilmesi, zengin ve kültürlü insanların dinî değerlerden uzak bir yaşam tarzı ile ekrana yansıtılması gibi hususların din konusunda zihinlerde olumsuz bir imaj oluşmasına sebep olduğu görülmektedir. Bu durumda dinî değerlerden uzaklaşılacağı açıktır.

İzlenme oranı yüksek başka bir dizinin sahnesinde, sakallı, tespihli muhafazakâr bir adam, ameliyatı yapacak bayan doktor olmadığı için bayan hastanın ameliyatına izin vermemektedir. Dinen caiz olmadığı gerekçesiyle ameliyatı reddederek kadının ölümüne razı olmaktadır (Abuzar, 2017: 84). Bu sahnede dindar insanlarla ilgili algı operasyonu yapılarak, bir televizyon dizisi üzerinden Müslüman kimliğine gerici ve yobaz imajı yüklenildiği görülmektedir.

Dizi ve filmlerdeki bu bakış açısının “*Takva*” filmi ile değişime uğramaya başladığı söylenebilir. Zira Türk sinema kültüründe sinema ve din ilişkisi bakımından istisnai bir konuma sahip olan “*Takva*” filminde din, ilk defa modernleşme karşıtı bir tavır veya aşırı modernleşmeci bir bakış açısıyla değil, somut bir sosyal gerçeklik olarak ele alınmıştır.

Film ilk bakışta dinî inançları konu alıyor gibi görünse de, dergâh ve tarikatların siyasî ve ekonomik yapılanmasını bir bireyin yaşamı üzerinden gerçekçi bir biçimde ortaya koymaktadır. Asıl itibarıyla din, sinema için zengin bir kaynak olsa da Türk sinemasında bugüne dek genellikle kısır bir çerçevede işlenmiştir (Yaylagül, 2012: 62). Zira Türkiye’de son yüzyılda ortaya koyulan yapımlara göz atıldığında, din konusunun yalnızca dinî şahsiyetlerin yaşamlarından kesitlerle veya dinî hikâyelerin film haline getirilmesiyle ekrana geldiği görülmektedir.

Dizilerin din ve dindarlığa karşı bakış açıları değişim gösterse de, gerek senaryoda kullanımları gerekse bilinçaltı mesajları konusunda daha fazla hassasiyet gerektirdiği açıktır. Örneğin “*Avrupa Yakası*” adlı dizide asabiyeti ile bilinen *Tahsin Bey* karakterine oruç tuttuğu bir bölümde ev halkı tarafından kumpas kurulmuş ve top erken patlatılarak orucunu erken açmasına sebep olmuşlardır (Karabıyık, 2014b: 125). Böylelikle inanılan dinin gerekleri veya hoş karşılamadığı ahlakî davranışlar eğlence malzemesi haline getirilerek medyatik din alanına aktarılmakta, böylece gerçek yaşamda varlığını sürdürebilmektedir. Oysaki yaşamlarımızın anlam kazanması, kutsal olanın yeniden keşfedilmesi, din ve değerlere gereken önem ve hassasiyetin gösterilmesi ile mümkün olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın konusu, problemi, amacı, modeli, evren ve örneklem, kapsam ve sınırlılıklar, verilerin toplanması ve analizi gibi araştırmanın yöntemine dair bilgiler verilecektir.

3.1. Araştırmanın Konusu

Televizyonda bulunan birçok yapımın ana esasını izleyiciyi ekran karşısında tutabilmek için ilgisini cezbedecek konuları işleyerek, onları olayın içine dâhil etmek, dolayısıyla hislerini harekete geçirerek istendik yönde etkilemektir. Bunu yaparken birçok yapım kar amacını önceleyerek, toplumun dinî-ahlakî değerlerini göz ardı etmektedir.

Bu araştırmanın konusu yerli televizyon dizilerinin birey ve toplumun dinî-ahlakî değerleri üzerindeki etkilerini tespit etmeye çalışmaktır. Bu sebeple güncel iki yerli televizyon dizisi din ve değerler perspektifinden ele alınarak incelenmiş ve içerdikleri değerler ve anti değerler ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Problemi

Bir toplumu kendisi yapan bazı temel değerleri vardır. Bu değerler korunduğu müddetçe o toplumun kimliği ve varlığı da devam edebilmektedir (Oktay, 2007: 142). Türk toplumunun sahip olduğu köklü dinî-ahlakî değerler, varlığının temel dinamiklerini oluşturmaktadır. Bu nedenle korunması elzemdir. Özellikle son dönemlerde yerli televizyon dizileri üzerinden şiddet, tüketim ve cinsel içerikler yoluyla dinî-ahlakî değerlere saldırı niteliği taşıyan yapımlar söz konusudur. Bu yapımlar toplumu ciddi oranda etkilemektedir. Bu bağlamda örneğin, RTÜK'ün paylaştığı verilere göre, öğrencilerin %48'i medyaya yansıyan şiddet içeriklerinin arkadaşlarını etkilediği görülmüştür (RTÜK, 2016: 21). RTÜK'ün 13.12.1996 tarihli Radyo ve Televizyon Yayın Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik'in 8. Maddesinde, "Genel ahlaka aykırı ve aile yapısını zedeleyecek, gençlere ve çocuklara her türlü şekilde zarar verecek yayınların yapılamayacağı" na ("Mevzuat Bilgi Sistemi", 2011: 11385) dair ifadeye rağmen birçok

yapımda bu kurala riayet edilmediği görülmektedir. Yerli diziler bu kuralı en çok zedeleyen yapımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Televizyon yapımlarında ölüm, terör, sahtekârlık, ihanet vb. olumsuz durumlarla sıkça karşı karşıya kalan bir birey karamsarlığa kapılarak dünyanın kötü bir yer olduğu sonucuna varabilmektedir. Dolayısıyla olgu ve olaylardaki değişimlere paralel olarak bireylerin değerleri oluşabildiği gibi, kişilerde var olan değerler de bu olgu ve olayları şekillendirebilmektedir. Yani iyinin de kötünün de dengesini kuran, bilgisiyle yoğurarak biçimlendiren yine insandır. Ancak salt bilgi yetersizdir. Bilginin hangi amaçlar doğrultusunda nasıl kullanılacağı da önemlidir. Zira ahlakî bilinçten uzak birinin yapacağı eylemin faydadan çok zarar getirme ihtimali yüksektir (Tüzer, 2015: 387).

Dizi diye kolayca söylenilip geçilen şey aslında bir toplumun algılarına yön vermede son derece etkin rol oynamaktadır. Bu nedenle diziyi oluşturan ekibin baktığı yön, yararlandığı kaynak büyük önem taşımaktadır. Birçok dizide bu kaynağın genellikle üçüncü sayfa haberleri olduğu görülmektedir (Karabıyık, 2014b: 213). Hâlbuki en küçük yaştan ileri yaşa kadar ekran karşısında edilgen olarak bulunan izleyici kitlesi, televizyon dizilerinin gönderdiği her türden mesaja maruz kalmaktadır. Olumsuz kaynaklardan beslenerek veya toplumun değerleri göz ardı edilerek oluşturulan senaryolardan ibaret dizilerin seyirci üzerinde neden olacağı tahribat malumdur. Televizyonun artık internet vasıtasıyla da izlenir hale geldiği ve en ücra köyde dahi bulunduğu düşünüldüğünde dizilerin ulaştığı insan sayısı da oldukça fazladır.

RTÜK ‘ün 2020 yılında yapmış olduğu araştırma sonuçları, her 10 kişiden 7 sinin televizyonda karşılaştığı şiddet, cinsellik, argo gibi olumsuz içerikler nedeniyle kanal değiştirdiğini ortaya koymaktadır (RTÜK, 2020: 26). Sonuçlar bu tarz içeriklerden rahatsız olduğunu göstermesi yönüyle ilgi çekicidir. Birçok ülkede tıp, ticaret ve medya gibi alanlarda karşılaşılan ahlakî sorunlar nedeniyle medya etiği, tıp etiği, iş ahlakı gündeme gelmekte ve yeni ahlakî değerlere ihtiyaç duyulmaktadır (Oktay, 2007: 141).

Her ne kadar modern psikoloji bilimi, değerler konusunda yakın zamana dek sessizliğini korumuş olsa da birçok alanda baş gösteren problemlerin çözümünde değerlerin önemi kendisini fark ettirmiştir. Bugün pozitif psikoloji, insanın ne

olduğu kadar, ne olması gerektiği ve mutlu olabilmek için sahip olması gereken özelliklerin neler olduğu ile ilgilenmektedir. Birçok ruhsal problemin temelinde ahlakî problemlerin olduğu bilinmektedir. O halde psikoloji ahlaktan bağımsız değildir. Kısacası eski devirlerden bu yana bilinen mutluluk ve erdem ilişkisi günümüzde tekrar gözden geçirilmelidir (Hökelekli,2011: 9). Frankl'ın iddia ettiği, yirminci yüzyılda çokça görülen “varoluşsal boşluk” nedeniyle insan ya diğerlerinin yaptığı şeyleri yapmak ya da kendisinden yapılması istenilenleri yapmaktadır. Birçok psikolojik problemin, intihar vakalarının altında varoluşsal boşluk duygusu yatmaktadır. Zira hayatın anlamını, para, güç ve haz gibi maskeler nedeniyle bulamayan insan; can sıkıntısı, depresyon, alkol ya da uyuşturucu bağımlılığı gibi çıkmazlara düşmektedir (Frankl, 2019: 120). Viktor Frankl, 30'dan fazla dile çevrilerek 15 milyondan fazla satan *İnsanın Anlam Arayışı* isimli kitabı için insan yaşamının anlamına yönelik pek az şey vadetmesine rağmen kitabının bu denli talep görmesini, çağımızda insanlığın ne denli kavurucu bir anlam sorunuyla karşı karşıya olduğuna bağlamaktadır (Frankl, 2019: 13). Anlam ise, insanın kendi kendine ürettiği değil ancak keşfettiği bir süreçtir. Dolayısıyla insanın bu anlam arayışı, dünyadaki varlığına metafiziksel bir sebep buluncaya kadar sürecektir. Bu yolculuğun sonunda insanı bekleyen şey ise din ve dinlerin getirdiği ahlak ilkeleridir. Dolayısıyla insanın huzur ve mutluluğunun ahlakî değerleri yaşamının merkezine koymasıyla doğru orantılı olduğu söylenebilir.

Tüm bu etkenler göz önünde bulundurulduğunda televizyon dizilerinin toplumun değerleri, yaşam tarzı, tercih ve yönelimlerine olan etkisi aşikârdır. Bu araştırmanın problemi, son dönem yerli dizilerde görülen ahlakî yozlaşmanın toplum nezdinde giderek kanıksanması, dolayısıyla dinî-ahlakî değerlerimizi köklü değişim ve dönüşüme uğratarak toplumumuzu tek tip tüketim toplumuna dönüştürmesidir. Bu dönüşüm yerli diziler eliyle ve bu dizilerin içerdikleri anti ahlakî değerler üzerinden yapılmaktadır. Bu nedenle televizyon yapımlarının, özellikle de yerli dizilerin içeriklerinin daha dikkatli bir bakış açısıyla izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.3. Araştırmanın Amacı

Günümüzde eskiye nazaran güzellik, para, statü ve meşhur olma daha önemli hale gelmiştir. Bunları elde etmek uğruna meşru ve gayri meşru yol olmasına dikkat

edilmeksizin gösterilen çabalar artmıştır (Oktay, 2007: 134). Ancak haz ve çıkar odaklı bir yaşamın sebep olduğu problemler de aynı oranda artmaktadır. Bu problemlerle başa çıkmanın yolu, bireylerin evrensel insanî değerleri kişiliklerinin merkezine koyarak, diğer varlıkların yaşam haklarına saygı göstermelerinden geçmektedir. Bu bakımdan gerek yapımcıların gerekse izleyicilerin değerlerle ilgili farkındalığının artırılması gerekmektedir.

Bu araştırmanın amacı yerli televizyon dizilerinin içeriklerinde bulunan bazı değerler ve anti değerlerin tespit edilmesi yoluyla, dizilerin birey ve toplum üzerindeki ciddi etkilerine ve dinî-ahlakî değerlerin dejenerasyonuna yönelik rolüne dikkat çekmektir. Ayrıca dizilerde sıkça karşılaşılan şiddet, tüketim, cinsellik gibi olumsuz içeriklerin, aile yapısı, bireylerin psikolojik durumu ve dinî inançlarına olan etkilerini vurgulayarak değer temelli medya okuryazarlığının önemini hatırlatmaktadır. Ailelerin çocuklarıyla birlikte izledikleri bu yayınların içerdikleri olumsuz öğelerin oranlarıyla ilgili farkındalık oluşturmak, anti değerlerin birey ve toplum üzerindeki etkilerinin yapımcılar ve izleyenler tarafından göz ardı edilmesine dikkat çekmektir. Böylece salt maddi kazanç üzerine kurulu eğlence yayınlarının köklü dinî-ahlakî değerlerimize dair algıların yozlaşmasına olan etkilerini gözler önüne sererek, değerler konusunda bir hassasiyet oluşumuna katkıda bulunmaktadır.

Araştırmanın varsayımı, yerli televizyon dizilerinde değerler yanında anti değerlerin baskın bir biçimde kullanılması sonucu toplumun din ve değer yapısı negatif yönde etkilenmektedir. Bu varsayımın somutlaştırılması maksadıyla seçilmiş olan ‘*Gönül Dağı*’ ve ‘*Yasak Elma*’ isimli yerli dizilerin içerik analizleri yapılarak elde edilen veriler paylaşılmıştır. Çalışma, diziler ve değerlerle ilgili ileride yapılacak olan benzer araştırmalara kaynaklık etmesi bakımından önemlidir.

Gazali'nin fitratı itibariyle insanın boş olduğu düşüncesi aslında bilgisel boşluk anlamındadır. Bu boşluk sonradan gözlem ve deney yoluyla doldurulmaktadır. Ancak insan karakter özelliği itibariyle iyi-kötü, güzel-çirkin arasında ayırım yapabilme potansiyeli ile doğmaktadır (Düzgün, 2016: 328). Dolayısıyla televizyon ve televizyonda gösterimde olan dizi ve filmlerin kendisi kadar onu gerektiği gibi ve bilinçli bir şekilde kullanmayan izleyicilerin de (Monaco, 2004: 484) bu noktada önemli olduğunu söylemek mümkündür. Zira insanın gördüklerini akıl süzgecinden geçirerek kabul ya da reddetmesi

kendisine bağlıdır. Bu tezin amacı, televizyonun kumandasının bireyin hâkimiyetinde olduğu hatırlatılarak, medya ve televizyonun zararlarından korunmak için yayınlanan içeriklerin eleştirel bir gözle izlenmesinin önemini vurgulamaktır. Ayrıca izleyicilere gerektiğinde zararlı yayınların protesto edilmesinin, içerik üretici ve yayıncılara ise eserlerini ortaya koyarken toplumun dinî-ahlakî değerleriyle ilgili hassasiyet göstermelerinin önemini ve gereğini hatırlatmaktadır.

3.4. Araştırmanın Modeli

Yerli televizyon dizilerinde yer alan değerlerin birey ve topluma etkisini konu edinen bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgularla ilgili ihtiyaç duyulan bilgileri içeren yazılı veya görsel materyallerin incelenerek analiz edilmesine denilmektedir. Bu materyaller tek başına bir araştırmanın veri toplama kaynakları olabileceği gibi araştırmanın güvenilirliğini artırmak amacıyla diğer veri toplama yöntemleriyle elde edilen kaynaklara ek olarak da kullanılabilir. Ayrıca araştırmanın vardığı sonuçları sınamak amacıyla aynı dokümanlar tekrar tekrar analiz edilerek benzer veya farklı sonuçlara ulaşılmasını mümkün kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 219).

Sosyal bilimlerde sıkça kullanılan bir yöntem olan içerik analizi yöntemiyle ise bir metin, video veya televizyon programı incelenebilmektedir. Böylece belli kurallara dayalı kodlamalar ile insanların tutum, davranış, inanç veya değerleri belirlenebilmektedir. Yapılan sınıflama veya geliştirilen işaretlemeler, incelenen konuyu farklı karşılaştırmalara tabi tutmaya imkân vermektedir (Büyüköztürk vd., 2012: 241). İçerik analizi, ilk bakışta görünen, sergilenen içerik yerine, üstü örtülü ve gizil olarak bireyleri etkileyen mesajların, öğelerin ortaya koyulması maksadını taşıyan “ikinci bir okuma” tekniğidir (Bilgin, 2000: 1).

Bizim araştırmamızın görsel dokümanlarını *Gönül Dağı* (TRT1) ve *Yasak Elma* (Fox) isimli yerli televizyon dizileri oluşturmaktadır. Bu dizilerin 1-15 arası bölümlerinin videoları internet ortamında seyredilmiştir. Diziler içerdikleri değerler ve anti değerler

bakımından karşılaştırmalı olarak iki kategoride incelenerek içerik analizleri yapılmıştır. Söz konusu dizilerde yer alan değerlerin oranları nicel olarak saptanmış, bu oranlardan yola çıkılarak her bir dizinin özelde birey, genelde ise aile ve toplumun dinî ahlakî değerlerini etkileme durumu tümevarımsal olarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

İçerik analizinde güvenilirlik; kodlama işlemi, kodlayıcı ve kodlanan kategorilerin belirsiz olmaması gibi ölçütlere bağlıdır. Farklı kodlayıcıların aynı metni kodlayarak benzer sonuçlar elde etmeleri veya aynı kodlayıcının aynı metni farklı zamanlarda kodlaması sonucunda benzer sonuçlara varması gerekmektedir (Bilgin, 2000: 13). Çalışmamızda, birey ve toplum açısından önem arz ettiğini düşündüğümüz 13 değer ve 12 anti değer, söz konusu dizilerin her bir bölümünde ayrı ayrı tespit edilmiştir. *Yasak Elma* dizisinin her bir bölüm süresi ortalama 120 dk., *Gönül Dağı*'nın ise 150 dk'dır. Dolayısıyla 15 bölümün analiz süresi *Yasak Elma* dizisi için ortalama 60 saat, *Gönül Dağı* dizisi içinse 75 saat olmak üzere toplamda 135 saattir. Bu süreye, keşfedilen değerlerin durdur-kodla-kaydet biçiminde kodlanması esnasında harcanan zaman eklendiğinde, çalışmanın süresi neredeyse iki katına çıkmaktadır. Dolayısıyla güvenilirlik testinin farklı bir kodlayıcı tarafından yapılması, çalışmanın oldukça fazla mesai gerektirmesi nedeniyle hayli güçtür. Bu nedenle güvenilirlik testi bizzat tarafımızca yapılmıştır. Yaklaşık 3 ay ara ile aynı bölümler tekrar izlenerek aynı değerler tekrar kodlanmıştır. Nihayetinde, ilk yapılan analizlerle, 3 ay sonra yapılan analizler karşılaştırıldığında yaklaşık %80 oranında örtüşükleri görülmüştür. Dolayısıyla farklı zamanlarda yapılan her iki analizden yüksek oranda benzer sonuçlar elde edilmesi, çalışmanın güvenilirliğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, kodlamalar sırasında elde edilen verilerden anlaşılmıştır ki, her iki dizide de, aynı dizinin farklı bölümlerinden elde edilen değerlerin frekans sayıları birbirine yakındır. Yani bölümler değişse de, verilmek istenilen mesajlar değişmemektedir. Dolayısıyla her iki dizide ekrana yansıtılan değerlerin nicel olarak ortalama sıklığına ulaşabilmek için, ilk 15 bölümü izlemenin yeterli olacağı kanısına varılmıştır.

Geçerlilik ve güvenilirliği artırmak amacıyla, her iki dizinin birinci bölümünde tespit edilen değerlerin bulunduğu dakikaların bilgileri, ilgili bölümlerde tablolar halinde paylaşılmıştır. Her iki dizide tespit edilen tüm değer ve anti değerlerin dakika bilgileri oldukça hacimli olacağı için yalnızca ilk bölümlerin verileri paylaşılmıştır.

Ayrıca geçerlilik ve güvenilirliği artırarak, elde edilen sonuçları desteklemek maksadıyla, çalışmamızın örneklerini oluşturan dizilerde geçen bazı değer veya anti değer temelli sahnelerden senaryo formatında kesitler sunulmuştur. Diziden alıntılanan sahnenin, bölüm numarası, başlangıç ve bitiş dakika bilgileri, replik sahibi karakterin ismi paylaşılmıştır. Metni okuyan kişinin sahneyi gözünde canlandırabilmesi için, tutum ve davranışlar, yansıtılan hisler vb. olabildiğince betimlenmeye çalışılmıştır. Böylece atıfta bulunulan değer veya anti değerlerin tespitinin teyit edilmesi ve söz konusu dizinin değerlerle ilgili perspektifi hakkında fikir verilmesi amaçlanmıştır.

3.5. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini en çok televizyon izlenen saatler olan prime-time kuşağında yayınlanan yerli televizyon dizileri oluşturmaktadır. Örneklemine ise halen her hafta ekranlarda olan *Gönül Dağı* (TRT 1) ve *Yasak Elma* (Fox Tv) dizileri oluşturmaktadır.

Bu iki dizinin örneklem olarak seçilmesinin ana nedeni reytinglerde üst sıralarda yer almaları ve seyirci üzerinde önemli etkilerinin olduğunun düşünülmesidir. Özellikle *Yasak Elma* dizisi, aşk, ihanet, entrika, yasak ilişkiler, şiddet vb. temaların yansıtılmasında benzerleri arasında popüler olması ve benzerlerini temsil niteliği taşıması nedeniyle araştırmanın iki örnekleminden biri olarak tercih edilmiştir. *Gönül Dağı* dizisinin ise samimi, sıcak bir aile dizisi olarak dinî-ahlakî değerlere daha çok riayet eden bir zeminde konumlanarak devam ettiği görülmüştür. Bu nedenle her iki dizi karşılaştırmalı olarak çalışabilmeye imkân vermektedir. Bu dizilerin aile, birey ve toplum üzerindeki ciddi etkileri düşünüldüğünde, konuyla ilgili farkındalık yaratmanın gereği ve değer temelli medya okuryazarlığının önemi açıkça görülmektedir.

3.6. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırma, yerli televizyon dizilerinden TRT 1’de yayınlanan *Gönül Dağı* ve Fox TV’de yayınlanan *Yasak Elma* adlı dizilerin ilk 15 bölümünden elde edilen verilerle ve bu dizilerin bazı bölümlerinden alınan kesitlerle sınırlıdır. Dolayısıyla bu iki dizinin 15.

bölümlerinden sonra yayınlanan bölümler ve diğer yerli televizyon dizileri kapsamın dışındadır.

Çalışmanın teorik kısmında bahsedilmiş olan din, değerler ve medya başlı başına sınırları kolayca çizilmesi mümkün olmayan, son derece geniş kapsamlı alanlardır. Bu alanların birleştirilerek belli bir çerçevede aktarılmasının bir hayli iddialı olduğu söylenebilir. Bu nedenle tezimizde olabildiğince kapsam daraltılarak verilmeye çalışılmıştır.

Doküman analizi yöntemi birçok güçlü yanına rağmen, örneklem yanlılığı, olası yanlılık, kodlama güçlüğü, seçilmişlik, gibi sınırlılıklara da sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 221). Bu sınırlılıklar hesaba katılarak örneklem olarak seçilen dizilerin reytingi yüksek ve hakkında çokça konuşulan popüler diziler olmasına önem verilmiştir. Dizilerin bölümleri objektif bir bakış açısıyla izlenerek, analiz edilen değerlerin sonuçları, ilgili bölümlerin sahnelerinden kesitler verilerek pekiştirilmiştir. Değer kodlamaları değerlerin buldukları dakikalar ile birlikte kodlanarak izlenmiştir. Böylece kodlamaların doğruluğu tekrar tekrar kontrol edilebilmiştir.

3.7. Verilerin Toplanması ve Analizi

Öncelikle tezin teorik zeminini oluşturabilmek adına din, değerler, medya, televizyon ve televizyon dizileri kavramlarıyla ilgili literatür taraması yapılarak gerekli kaynaklara ulaşılmıştır. Belirlenen problem çerçevesinde seçilen konu ile ilgili ana ve ara başlıklar oluşturulmuştur. Konuyla ilgili kavramlar net bir biçimde tanımlanmıştır. Daha sonra problemin çerçevesine uygun görülen ve izlenme oranları oldukça yüksek olan “*Gönül Dağı*” ve “*Yasak Elma*” isimli diziler çalışmanın örneklemeleri olarak seçilmiştir.

Gönül Dağı dizisi en çok televizyon izlenen saatler olan prime time kuşağında her Cumartesi saat 20.00-00.15 arasında ekranlara gelirken, *Yasak Elma* dizisi ise aynı saat aralığında Pazartesi akşamları yayınlanmaktadır. Öncelikle bu diziler, ihtiva ettiği değerlerin tespit edilmesi amacıyla televizyonda seyredilmiştir. Daha sonra değerler ve anti değerler olmak üzere iki tür değer listesi hazırlanmıştır. Bu listeler hazırlanırken, daha evvel yapılmış olan değer sınıflandırmalarına göz atılmış, konuyla ilgili literatür gözden

geçirilmiştir. Literatür taramasında değerlerin birçok sınıflandırmaya tabi tutulduğu ancak dinî ve ahlakî değerlerin sınırlarının tam olarak çizilemediği görülmüştür. Dolayısıyla bu değerlerin grift bir durumda olduğu, bir değer birçok kategoride değerlendirilebildiği, bu nedenle sınırlarının belirsiz olduğu ve değerleri net bir biçimde birbirinden ayırmanın mümkün olmadığı fark edilmiştir. Sonuç itibarıyla seçilmiş olan değerler yalnızca değerler ve anti değerler olmak üzere iki kategoride ele alınmıştır. Böylece söz konusu dizilerin, dinî-ahlakî değerler çatısı altında tüketim, cinsellik, şiddet ve dindarlık gibi temaları içeren 13 değer ve 12 anti değer olmak üzere toplamda 25 farklı değer üzerinden analiz edilmesine karar verilmiştir.

Daha sonra veri toplama maksadıyla içerik analizi türlerinden olan frekans analizi yöntemi kullanılmıştır. Frekans analizi, incelenen dokümanın sayısal veya oransal olarak görülme sıklığının belirlenmesiyle, öğrenilmek istenilen ögenin etki derecesini ölçmeye yarayan bir değerlendirme türüdür. Her iki dizi ilk bölümden başlayarak 15. bölüme kadar internet ortamında seyredilmiştir. Seçmiş olduğumuz değerler ve anti değerler, söz konusu dizilerin her bir bölümünde ayrı ayrı tespit edilerek sayısal değerleri belirlenmiştir. Dolayısıyla değerlerin oransal olarak birbirleriyle karşılaştırılmasına imkân sağlanmış, böylece hangi dizide hangi değer daha az ya da çok yer aldığı tespit edilmiştir.

Yapılan analizlerden elde edilen veriler, ilgili dizinin başlığı altında bölüm sırasına göre sıralanarak değerler ve anti değerler şeklinde ayrı ayrı tablolar halinde gösterilmiştir. Bu tablolarda bölümlere göre frekans değerleri, 15 bölüm sonunda elde edilen toplam frekans değeri ve bu değer yüzdelik olarak oransal karşılığı gibi bilgiler paylaşılmıştır. Daha sonra her iki dizinin içerik analizlerinde tespit edilen değerler ve anti değerler birbiriyle karşılaştırılarak, tablolar halinde gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışma kapsamında tespit edilmiş olan değerler ve anti değerler üzerinden, yerli televizyon dizilerinden *Gönül Dağı* ve *Yasak Elma* örneklerinin içerik analizleri yapılmıştır. Dizilerde değer olarak; sevgi, saygı, doğruluk/dürüstlük, sadakat, samimiyet, adalet, merhamet, kanaatkârlık, şükür, yardımlaşma/ paylaşma, empati, umut, dindarlık; anti değer olarak ise; nefret, saygısızlık, yalan/hile, aldatma/ihanet, riyakârlık/gösteriş, şiddet, açgözlülük/hırs, bencillik, haset/kıskançlık, umutsuzluk, cinsellik ve nankörlük incelenmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde *Yasak Elma* ve *Gönül Dağı* dizilerinin tanıtımına, özetlerine, oyuncu kadrosu ve karakterlerin tanıtımına, değerler ve anti değerler bakımından dizilerin içerik analizlerine yer verilecek, akabinde elde edilen veriler ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

4.1. GÖNÜL DAĞI

Dram- komedi türündeki, *Gönül Dağı* isimli yerli televizyon dizisi 17 Ekim 2020’de TRT 1 ekranlarında yayınlanmaya başlamıştır. Yapımcılığını Ferhat Eşsiz’in üstlendiği dizinin yönetmenliğini Yahya Samancı yapmaktadır. Senaristliğini ise Ali Asaf Elmas, Mustafa Becit ve Teoman Gök’ten oluşan ekip paylaşmaktadır. Dizi, “Bozkır’ın Kalemî” olarak bilinen Yozgat doğumlu yazar Mustafa Çiftçi’nin Anadolu insanını anlattığı hikâyelerinden uyarlanmıştır. Dizinin sloganı “Bozkırda bir Anadolu masalı” olarak afişlerinde yer almaktadır. Cumartesi akşamları saat 20.00’da ekrana gelen dizi oldukça yüksek bir reyting oranına sahip, popüler bir aile dizisidir.

Senaryo icabı izleyiciye Yozgat’ın Gedelli ilçesinde geçtiği düşündürülen dizinin çekimleri esasen Eskişehir’in Sivrihisar ilçesi kırsalında gerçekleştirilmektedir. Gedelli ise gerçekte Niğde’nin Ulukışla ilçesinde bir köyün adıdır. Yozgat’ın plaka kodu olan 66’nın dizideki araçlarda yer alması sebebiyle Yozgat’ta çekildiği imajı yaratılmaktadır.

Dizi, senaryosunun tek bir aşk hikâyesi üzerine değil, dizideki birçok karakterin hayat hikâyesi üzerine kurgulanmış olması nedeniyle zengin bir içeriğe sahiptir. Unutulmaya yüz tutmuş değerleri ve gelenekleri hatırlatan dizide nostaljik eşyalar, doğal mekanlar ve geleneksel objeler ön plana çıkmaktadır. Ayrıca neredeyse her bölümde izleyiciye anlamlı dinî-ahlakî mesajlar verilmektedir.

4.1.1.Dizinin Özeti

Gönül Dağı dizisi, Anadolu'da bozkırın ortasında *Gedelli* isimli bir kasabada tüm imkânsızlıklara ve engellere rağmen hayallerini gerçekleştirmeye çabalayan üç amcaoğlunun ve kasabada yaşayan diğer karakterlerin hikâyelerinden oluşmaktadır. Her bölümde ayrı bir karakterin hikâyesine ağırlık verilmektedir. Her bölüm, o karakterin kendi dış sesi ile kendi hikâyesini anlatmasıyla başlayarak yine kendi dış sesi ile sona ermektedir. Hikâyeler samimi ve sıcak bir anlatım ile ekrana yansımaktadır.

Dizinin ana karakterleri olan Taner, Veysel ve Ramazan isimli kuzenlerin çocukluğu kasabalarında küçük dünyalarında büyük hayaller yeşerterek sürmektedir. Taner bir uçak tasarlayarak tüm dünyaya tanıtmak istemektedir. Bu hayalini gerçekleştirmek için kuzenleriyle birlikte çalışarak 66 isimli arı kanadı tasarımlı bir uçak tasarlamış ve patentini almak için bir havacılık şirketine başvurmuşlardır. Ancak maddi imkânsızlıkları nedeniyle uçağın eksiklerini tamamlamakta zorlanan kuzenler pes etmeden hayallerini gerçekleştirmek için çabalamaktadırlar. Taner o uçağı aslında bir gün pilot olma hayali kuran çocukluk aşkı Dilek için yapmıştır. Belki bir gün o uçak vasıtasıyla bir yerlerde karşılaşılır diye umutlanmaktadır. Çünkü çocukluğundan beri âşık olduğu Gülsüm öğretmenin kızı Dilek'i aklından ve kalbinden çıkaramamaktadır. Gülsüm Öğretmen'in tayini çıkıp da kızıyla birlikte kasabadan ayrıldığı günden beri Taner, kimseyle gönül ilişkisi kurmamış ve çocukluk aşkı Dilek'i beklemiştir. Bir gün Dilek, Jeoloji Mühendisi olarak *Gönül Dağı*'ndan düşen taşları incelemek üzere geçici bir görevle kasabaya gelir. Dilek ve Taner uzun yıllar sonra karşılaşacak, Taner ummadığı bir anda onu karşısında görünce çok şaşırır. Ancak Dilek geçici bir görevle geldiği için kasabada yalnızca 5 hafta kalır. Taner ise bu süre içinde onun gönlünü kazanmalıdır. Bu nedenle *Gönül Dağı*'ndan düşen taşların sebebini bulmak için Dilek'e yardım etmeye çalışırken başlarından bazı olaylar geçmektedir.

Diziye ismini veren *Gönül Dağı*'nın da bir hikâyesi bulunmaktadır. Hikâyeye göre bir zamanlar gariban bir çoban kasabadan bir kıza âşık olmuştur. Ancak kasabalılar onunla alay ederek gönlünü kırınca, çoban kendisini *Gönül Dağı*'na vurarak bir daha geri dönmemiştir. Denilir ki, o günden beri bir âşık ya da yetimin gönlü kırılrsa *Gönül Dağı*'ndan taşlar düşmektedir. Dizide de derin gönül kırıklığı yaşandığında hafif şiddette bir deprem olmakta ve dağdan taşlar dökülmektedir.

Öte yandan Veysel'in babası Muammer düğün organizatörlüğü, Ramazan'ın babası Hüseyin ise cenaze işleri ve ağıtçılık yapmaktadır. İki kardeş birbirine tamamen zıt karakterde olmaları nedeniyle anlaşamamaktadır. İki aile arasındaki tansiyon yükseldiğinde kuzenlerin dedesi Ciritci Abdullah devreye girmekte ve ağırlığını koyarak durumu düzeltmektedir.

Amcaoğullarından Ramazan ise Belediye başkanının kızı Asuman'a âşıktır. Ramazan temiz kalbi ve sevecen tavırlarıyla Asuman'ı da kendisine âşık etmiştir ancak sosyal sınıf farkı gerekçesiyle kızın babası bu ilişkiye onay vermemektedir.

Diğer amcaoğlu Veysel ise Cemile ile evlidir. Veysel çocukluktan beri babasının kendisini sevmesi için gözüne girmeye çalışmakta, ancak başarılı olamamaktadır. Aslında Muammer tüm evlatlarını kaybettiği için bu evladına da nazar değer ve ölür diye korkmaktadır. Veysel ve Cemile de bir süre çocuk sahibi olamamakla sınanmakta ancak dizideki meşhur tabirleriyle sonunda “yuvalarına bir kuş konmakta” ve bebek sahibi olmaktadır.

Taner'in ablası Zahide ise genç yaşta kocaya kaçmış ancak yağmurlu bir gecede baba evine üç çocuğuyla geri dönmek zorunda kalmıştır. Kasabada minibüs şoförlüğü yapan Sefer ise Zahide'ye eskiden beri âşıktır fakat söyleyememiştir. Zahide ve Sefer'in hikâyesi dizinin bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

4.1.2. Dizinin Oyuncu Kadrosu ve Karakterlerin Tanıtımı

Tablo 1. Gönül Dağı Dizisinin Oyuncuları-Ana Karakterleri ve Karakterlerin Tanıtım Tablosu

Oyuncu	Karakter	Karakter Hakkında
Berk Atan	Taner Kaya	Kasabanın akıllı, saygılı, hayalperest, mucit gencidir. Kendi tasarımı olan bir uçak ve çeşitli icatlar yapmıştır. Kasabada bir teknoloji vadisi kurmayı hayal etmektedir. Çocukluğundan beri Dilek'e âşıktır.
Gülsim Ali	Dilek Akgün	Taner'in çocukluğundan beri âşık olduğu ve beklediği Gülsüm Öğretmen'in kızıdır. Yıllar sonra İstanbul'dan Jeoloji Mühendisi olarak kasabaya döner. İlerleyen bölümlerde Taner ile evlenecektir.
Cihat Süvarioğlu	Ramazan Kaya	Taner'in amcaogludur. Temiz kalpli, samimi, doğal, esprili ve kıpır kıpır bir kişiliğe sahiptir. Belediye başkanının kızı Asuman'a âşıktır ve ona kavuşmak için çabalamaktadır.
Semih Ertürk	Veysel Kaya	Taner'in araba tamirciliği yapan amcaogludur. Kolay sinirlenen, dürüst ve babası tarafından horlanan bir karakter olan Veysel, Cemile ile evlidir ve onu çok sevmektedir.
Ulviye Karaca	Gülsüm Akgün	Dilek'in annesidir. Kasabanın sevilen ve saygı duyulan öğretmenidir. Bir zamanlar kasabada görev yapmış daha sonra tayini çıkınca kızıyla oradan ayrılmıştır. Kızı nedeniyle geri dönecek ve kasabanın kadınları için okuma yazma, dikiş nakış kursları açacaktır.
Ecem Özkaya	Zahide Kaya/Arslan	Taner'in ablasıdır. Güçlü, zeki ve sevgi dolu bir karakterdir. İlk eşinden boşanmış ve üç çocuğu ile baba evine dönmüştür. Daha sonra kasabanın minibüs şoförü Sefer ile evlenecektir.
Ferdi Sancar	Sefer Arslan	Kasabanın iyi kalpli, güvenilir ve dürüst minibüs şoförüdür. Zahide'ye gençliğinden beri âşık olan Sefer yalnız yaşamaktadır. Bağdagül adını verdiği bir minibüsü vardır. İlerleyen bölümlerde Zahide ile evlenecektir.
Ali Düşenkalkar	Muammer Kaya	Veysel'in babası, Taner ve Ramazan'ın amcası, Döndü'nün kocasıdır. Dügüncü Muammer olarak bilinmektedir. Kardeşi Hüseyin ile devamlı sürtüşmektedir.
Erdal Cindoruk	Hüseyin Kaya	"Ağıtçı Hüseyin" lakabıyla bilinir, Ramazan'ın babası, Taner ve Veysel'in amcası, Günşil'in kocasıdır. Kasabada, ağıtçı kadınlardan oluşan ekibiyle cenazelerde ağıtçılık yapmaktadır.

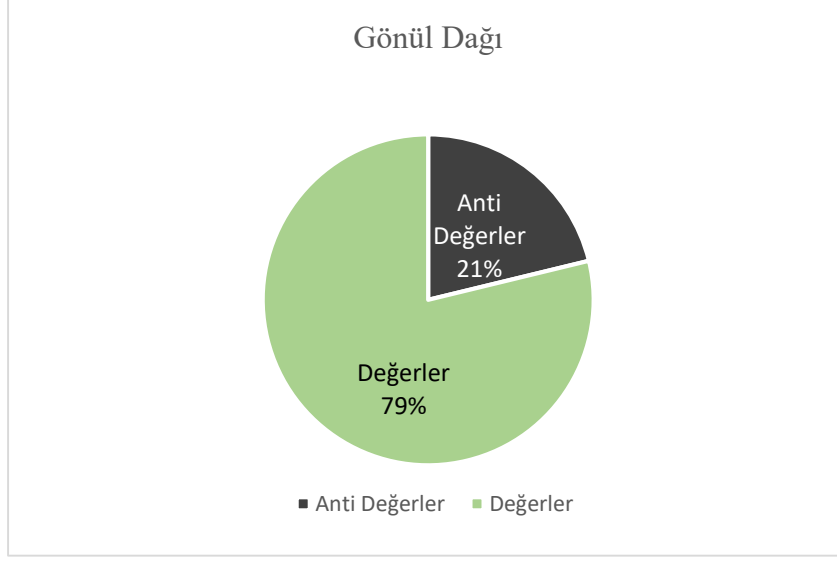
Şebnem Dilligil	Halime Kaya	Zahide ve Taner'in annesidir. Gurbette çalışan eşini kaybetmiş ve çocuklarını tek başına büyütmiş bir kadındır.
Feyza Işık	Döndü Kaya	Muammer'in karısı, Veysel'in annesidir. Veysel'den önceki çocuklarını doğduktan kısa süre kaybettiği için oğluna oldukça düşkün, sevgi dolu, titiz ve temiz kalpli biridir. İlerleyen bölümlerde çocuklarından birinin ölmediğini öğrenecek ve ona kavuşacaktır.
Gülhan Tekin	Günşıl Kaya	Hüseyin'in karısı, Ramazan'ın annesidir. Eşiyle birlikte Ağıtçılık yapmaktadır. Eltisi Döndü ile çok iyi anlaşmaktadır. Yıllar sonra ilkokulu dışarıdan bitirip hayalini kurduğu diplomayı duvarına asacaktır.
Nazlı Pınar Kaya	Cemile Kaya	Veysel'in karısı, Dişçi Musa'nın küçük kızıdır. Çocukları çok sevmekte ve çocuk sahibi olmayı çok istemektedir. Sevimli, eşini çok seven ve ona sadık bir karakterdir.
Yavuz Sepetçi	Abdullah Kaya	Lakabı "Ciritçi Abdullah" olan karakter, Muammer ve Hüseyin'in babası, Taner, Veysel ve Ramazan'ın dedesidir. Gençliğinde cirit oynamıştır. Eşini kaybetmiştir ve tek başına yaşamaktadır. Bilgeliği ile derdi olanlara yol göstermektedir.
Ege Aydan	Münir Korkmaz	Kasabanın sevilen sayılan belediye başkanıdır. Asuman'ın babasıdır. Ramazan ile Asuman'ın ilişkisine onay vermemektedir.
Hazal Çağlar	Asuman Korkmaz	Münir Başkan'ın güzel ve ağırbaşlı kızıdır. Doğallığı ve temiz kalbi nedeniyle Ramazan'a âşıktır. Bağlamayı ve müziği çok sevse de babasının isteğiyle Kamu Yönetimi okumuş ve KPSS'ye hazırlanmaktadır. Daha sonra atanacaktır.
Nuri Gökaşan	Musa Çakır	Kasabanın dişçisi, Cemile'nin babasıdır. Geçmişte eşini bir yangında kaybetmiş ve yalnız yaşamaktadır.
Eser Eyüboğlu	Selami Fersoy	Kasabanın güzel sesli gencidir. Saf kalbi nedeniyle dolandırılrsa da hayallerine kavuşarak şarkıcı olacaktır. Düğünlerde sahne alacak, konserler verecektir. "Adeta" ve "dercesine" kelimelerini sıkça kullanmaktadır. Keriman ile evlenmektedir.
Hüseyin Sevimli	Kahveci Rıfat	Kasabanın kahvehane işletmecisidir. Saçlarının seyrekliği edeniyle lakabı "Kellerin Rıfat" olmuştur. İlerleyen bölümlerde görme engelli güzel bir kız olan Meryem'e âşık olacaktır.
Çiğdem Aygün	Keriman Yavru/Fersoy	Asuman'ın saz evinden arkadaşıdır, eğlenceli bir karakterdir. Selami Fersoy ile evlenir ve düğününde yüzlerce balonla uçan ilk gelin olur.

Zümre Meğreli	Elif Uysal	Kasabanın sağlık ocağında hemşirelik yapan güzel bir kızdır. Tanerlerin komşusudur ve Taner'in annesi onun gelini olmasını istemektedir. Anne babası boşanmış ve yurt dışındadırlar. Kardeşi Zeynep ile yaşamaktadır. İlerleyen bölümlerde Dilek'in eski nişanlısı Serdar'a ilgi duyacaktır.
Güliz Aybay	Zeynep Uysal	Elif Hemşire'nin hukuk okuyan kız kardeşidir.
Sercan İnceer	Seyfettin	Münir Başkan'ın yardımcısıdır.
Samet Arda Mercan	Erkan Durmaz	Zahide'nin büyük oğludur.
Beril Karademir	Sedef Durmaz	Zahide'nin ortanca çocuğu, neşeli kızıdır.
Ali Toptaş	İsmet Durmaz	Zahide'nin küçük oğludur. Şirin, akıllı, hazırcevap bir çocuktur.

4.1.3. Elde Edilen Verilerin Çözümlemesi ve Yorumları

Gönül Dağı adlı diziden ilk 15 bölüm seyredilerek, dizide yer alan değerler, değerler ve anti değerler olmak üzere iki bakımdan içerik analizi yöntemiyle tespit edilmiştir. Her bir bölümden elde edilen frekans değerlerinin bölümlere göre dağılımı yapılmıştır. Daha sonra bu verilerin kendi içinde yüzdeler olarak değerleri ve dizilerin içerdiği değerlerin birbirlerine oranları bulgulanmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini artırmak için dizinin bazı sahnelerinden, kesit alma yöntemiyle belli aralıklar senaryo formatında paylaşılmaya çalışılmıştır.

Elde ettiğimiz sonuçlara göre, *Gönül Dağı* dizisinde aradığımız değerlerden toplamda 795 değer, 214 anti değer bulunmaktadır. Buna göre, değerlerin frekans değerinin, anti değerlere oranla oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Grafik 1: Gönül Dağı Dizisinde Yer Alan Değerler ve Anti Değerlerin Birbirine Oranı

Çalışmamızın bu kısmında, *Gönül Dağı* dizisinin içerik analizlerinden elde edilen veriler ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Ayrıca dizinin bazı bölümlerinde yer alan değerlere ve anti değerlere atıfta bulunduğunu düşündüğümüz örnek sahneler, bölüm numarası ve dakika bilgileri ile birlikte verilerek yorumlanacaktır.

4.1.4. Dizide Yer Alan Değerlerin İçerik Analizi ve Yorumu

Dizide en fazla yer alan değer % 20,12 ile *sevgi*, en az yer alan değer ise % 0,50 ile *adalet* olmuştur. Dizide en fazla yer alan anti değer ise %28,97 ile *umutsuzluk* iken, *cinselliğin* “0” değerini aldığı görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda, dizinin ilk 15 bölümünde yer alan değerlerin bölümlere göre dağılımı, frekans sayıları ve yüzdelik oranları bir arada gösterilmiştir.

Tablo 2. Gönül Dağı Dizisinde Yer Alan Değerlerin Bölümlere Göre Frekans Değerleri

Değerler	Sevgi	Saygı	Doğruluk/ Dürüstlük	Sadakat	Samimiyet	Adalet	Merhamet	Kanaatkârlık	Şükür	Yardımlaşma/ Paylaşma	Empati	Umut	Dindarlık
Dizinin Bölümleri	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
1.Bölüm	8	4	1	-	6	-	1	-	2	2	1	7	5
2.Bölüm	12	8	2	2	13	-	2	-	3	7	2	9	11
3.Bölüm	7	4	3	-	8	-	2	-	-	2	2	6	7
4.Bölüm	6	4	5	1	11	1	1	1	1	1	2	4	9
5.Bölüm	2	3	1	1	11	-	-	-	-	5	1	1	11
6.Bölüm	11	4	1	1	5	-	2	4	1	8	5	6	4
7.Bölüm	12	1	3	-	5	-	1	-	2	5	2	5	11
8.Bölüm	17	5	1	2	13	1	1	-	4	9	2	7	6
9.Bölüm	10	3	1	2	15	1	3	1	2	7	4	3	5
10.Bölüm	12	7	1	1	5	-	4	2	2	4	3	4	7
11.Bölüm	14	1	1	-	9	-	1	-	2	5	1	2	4
12.Bölüm	11	8	4	1	6	-	6	3	1	6	6	4	6
13.Bölüm	14	2	3	4	7	-	1	1	2	3	2	6	9
14.Bölüm	12	5	3	3	11	-	2	-	2	3	1	4	5
15.Bölüm	12	7	5	4	14	1	6	4	1	9	7	3	7
Toplam: 795	160	66	35	22	139	4	33	16	25	76	41	71	107
% 100	20.12	8.30	4.40	2.76	17.48	0.50	4.15	2.01	3.14	9.55	5.15	8.93	13.45

Tablo 3. Gönül Dağı Dizisinin 1. Bölümünde Tespit Edilen Değerlerin Bulunduğu Dakikalar

DEĞERLER	1	2	3	4	5	6	7	8
Sevgi	19.10	30.30	1.14.00	1.16.25	1.18.08	1.45.55.	1.54.30	2.13.20
Saygı	42.40	1.12.00	1.19.40	1.59.00				
Doğruluk/Dürüstlük	1.46.10							
Sadakat	-							
Samimiyet	24.30	41.30	43.25	1.15.50	1.25.30	1.58.00		
Adalet	-							
Merhamet	1.17.25							
Kanaatkârlık	-							
Şükür	38.26	1.42.18						
Yardımlaşma/Paylaşma	18.08	1.18.00						
Empati	1.17.00							
Umut	30.50	34.30	39.00	1.18.18	1.51.20	1.55.40	2.17.00	
Dindarlık	1.18.18	1.27.28	1.53.45	2.01.18	2.03.03			

Elde edilen verilere göre, dizide 160 kez *sevgi* değerine rastlanmıştır. Dolayısıyla *sevgi* değeri, dizide tespit edilen değerler içinde %20.12 oranla en çok yer alan değerdir. Bu değeri 139 (%17,48) ile *samimiyet* değeri, üçüncü olarak 107 (%13,45) ile *dindarlık* değeri takip etmektedir.

Dizideki *sevgi* genellikle aşk, aile, dost, kardeş ve hayvan sevgisi türlerindedir. Aile, akrabalık ve dostluk, arkadaşlık bağlarının kuvvetli olduğu görülmektedir. Genel olarak sevgililer ve eşler arasında sadakat ve samimiyete dayalı bir *sevgi* bağı dikkati çekmektedir.

Dizide 22 kez (2.76) sadakat değerine rastlanmıştır. *Sevgi* bağının sadakatle pekiştirilmiş olması değerleri aktarması bakımından oldukça önemlidir. Örneğin, bir sahnede komşu kızı Elif, Taner'e olan aşkını itiraf etmekte ve ondan bir cevap beklemektedir.

13. Bölüm: [Başlangıç: 2.37.40- Bitiş: 2.38.19]

-Elif: “*Sen ne dersen ben razıyım. Ama bana bir cevap ver, bi ihtimal var mıdır? Küçücük bir ihtimal..*”

(Taner başını önüne eğerek üzgün bir biçimde)

-Taner: *“Var diyerek sana haksızlık etmek istemem. Sana zarar da vermek istemem. Ama yani bana başka bi aşk emanet edilmiş. Kalbimin emaneti o. Ben bu yükü ömrümün sonuna kadar taşımak zorundayım. Kusura bakma, sana haksızlık etmek istemem.”*

..diyerek “emanet bilinci” ile sevdiği kadına olan sadakatini sergilemektedir. Sahne sevgi, sadakat, samimiyet, dürüstlük ve dindarlık değerlerini içermesi yönüyle önemli bir örnektir.

Dizide dindarlık değerinin yüksek olmasının nedeni, “Selamün Aleyküm”, “hayırdır inşallah”, “Allah rahmet eylesin”, “Allah kavuştursun”, “Allah’a emanet ol” “Allah razı olsun”, “maşallah” gibi dinî kavramların sıkça kullanılması; dua, namaz, hac gibi ibadetlere yer verilmesidir.

Dizide daha ziyade dindarlığın inanç boyutunu örneklendiren sahnelere rastlanmaktadır. Örneğin bir sahnede (7. Bölüm 38.dk), Muammer ve Hüseyin, eşleri ve çocuklarından, doğruyu söyleyip söylemediklerini anlamak için Kur’an’a el basmalarını istemektedir. Kur’an’a el basarak söylenenlere inanılmakta ve doğru kabul edilmektedir.

Ayrıca bazı sahnelerde Kur’an ayetlerinin dile getirildiği görülmektedir. Örneğin dizinin bir bölümünde, Ramazan karakteri mahallede vefat eden birini duyduğunda “İnna Lillahi ve İna İleyhi Raciun (Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz) (Bkz. Bakara, 2:156)” demektedir (5. Bölüm, 11.dk.).

Ayrı bir sahnede, mezarlıkta cenaze töreni yapılmaktadır. Vefat eden kişinin mezarı başında imam cemaate seslenmektedir.

5. Bölüm: [Başlangıç: 23.33- 24.30- Bitiş: 24.30]

-İmam: *“İnsanoğlu rüzgârın önüne kapılmış bir yaprak gibi, doğduğu günden beri sağa sola savrulur gider. Ama yolun sonu hep aynı yere çıkar. Bir metre karelik bir ev, birkaç metre bez, dokuz tahta... Burada ne hırslar kalır, ne küskünlükler. Artık kendisiyle, yapıp ettikleriyle baş başadır insan. Burada herkesin iyilikle güzellikle konuştuğu bir teyzemizi uğurluyoruz. Kasabamızın iyi insanlarından birini... İyi insanlar geride*

güzellikler bırakıp giderler. Orada da güzelliklerle karşılanırlar. Biz ondan razıyız, Allah da ondan razı olsun.”

-(Cemaat hep bir ağızdan): Âmin.

-İmam: “*Hatun kişi için el-Fatiha.*”

(Cemaat el açarak merhumeye dua eder)

Söz konusu sahnede dünya hayatının geçiciliği ve aldatıcılığı vurgulanarak, insanın madde için sarf ettiği tüm çaba ve hırsların nihayetinde varacağı gerçek mekânın ufak bir mezar olduğuna dikkat çekilmektedir. İnsanın dünyada yapıp ettiği iyiliklerin ahirette karşısına çıkarak, misliyle karşılık bulacağı hatırlatılmaktadır. Dolayısıyla bireylerden beklenen ahlakî değerlerin kaynağının din olduğu görülmektedir. Sahnede ayrıca, mezarlıktaki kadınların başlarını örterek ve erkeklerden ayrı bir noktada konumlanarak mahremiyet değerine saygı gösterdikleri görülmektedir.

Tasavvufî bir bakış açısıyla dindarlığın ibadet boyutuna işaret eden farklı bir sahne ise şöyle gelişmektedir: Ciritci Abdullah ve Serdar çıktıkları yolculukta ufak bir kulübeye varırlar. Serdar şaşkın bir biçimde, kalacakları yerin soğuk ve yalnızca tek yataklı olduğundan yakınmaktadır.

10.Bölüm: [Başlangıç: 1.30.11- Bitiş: 1.31.00]

-Ciritci Abdullah: “*O yatak senin deliganlı. Benim seccadem var*”. (Seccadesini kibleye doğru açar. Ciritci’nin uyumayacağını ve geceyi ibadetle geçireceğini anlarız)

-Serdar: “*Bu yolun sonu nereye varacak? Öğrenmem gereken ders ne?*”

-Ciritci Abdullah: “*Bütün gadim hikâyeler bir yolculukla başar deliganlı. Sıfırdan bire ulaşmanın yolculuğudur bu. Sıfır yokluktur, bir varlıktır. Yokluktan varlığa ulaşmak mı, nasip... Her yolculuğumda biraz daha yaklaşıyorum bire*”. (der ve gidip namaza durur)

Sahnede geçen “yokluktan varlığa ulaşarak bir olmak” deyimini, tasavvuftaki Vahdet-i Vücûd kavramını akla getirmektedir.

İslam'da Vahdet ve tevhit inancı Allah'ın birliğini ifade eden temel değerdir. Buradan hareketle tevhidin tasavvuftaki son noktası olan Vahdet-i Vücûd'u, yani hakikî vücud sahibinin yalnız Allah (c.c.) olduğunu, varlığı O'nun varlığına bağlı olduğu için O'ndan gayrisinin yok hükmünde olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, tıpkı bir eşyanın varlığı yanında gölgesinin yok hükmünde olması gibidir (Yılmaz H. K., 2017: 261-262). Ciritci Abdullah'ın Bir'e olan yolculuğunun nihai noktası da Allah'a (c.c) varmaktır.

Farklı bir sahnede ise rahatsızlığı sebebiyle çocuk sahibi olamayan Cemile isimli karakter çocuklara hediyeler dağıtmakta ve onların kulaklarına "Allah'ım Cemile Abla'mın da yuvasına bir kuş konsun" diye fısıldayarak, kendisine dua etmelerini istemektedir (7.bölüm, 54. ve 2.14.19. dk). Çocuk hasretini çocukların gönlünü yapıp hayır dualarını alarak dindirmeye çabalayan Cemile, dindarlık ve umut değerini ekrana yansıtmaktadır.

Başka bir sahnede ise mucit kuzenlerin tasarladıkları uçak çalınmıştır. Ciritci Abdullah torunu Taner'i teselli etmektedir.

8.Bölüm-[Başlangıç: 01.02.45- Bitiş: 1.03.20]

-Ciritci Abdullah: *"İçten içe dert ettiğini biliyom. Ama etme! İnsanlar çalsa çalsa bir avuç demir yığını çalarlar. Senin hayallerini çalamazlar ki."*

(Elini Taner'in önce kafasına, sonra kalbinin üzerine koyarak)

"Bura ve bu sende. Gördüklerini ruhunla birleştir. Allah hiç kimsenin emeğini zayi etmez." demektedir.

Nitekim Yılmaz'ın (2018: 164) çalışmasına göre, Türkiye'de son dönemde yapılan sinema filmlerinde dine karşı bir yumuşama ve hassasiyet göze çarpmakta, dinin yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu fikri kabul edilerek, ortaya çıkan tablonun umut verici nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Gönül Dağı dizisi de dinî, ahlakî değerlere hassasiyet gösteren bir dizidir. Dizide Ciritci Abdullah bilgeliğiyle herkesin problemlerine akılcı ve manevî bir bakış açısıyla çözümler sunmaktadır. Meseleleri genellikle metaforik bir anlatım ve samimi bir dille açıklamakta ve anlamı zenginleştirmektedir.

10.bölüm [Başlangıç: 22.40- Bitiş: 23.25]

-Serdar: “*Elektrik sık sık kesilir mi burada?*”

-Ciritci Abdullah: “*Oluyor öyle arada.*”

-Serdar: “*E öyle zor olmuyor mu?*”

-Ciritci Abdullah: “*İnsanın elli yıllık gadim bir dostu olunca böyle şeyler pek zor olmuyo deliganlı.*”

-Serdar: “*Dost mu?*”

-Ciritci Abdullah: “*Dost ya, hakiki bir dost. Gecenin hüznü, sükûnetin hazinesi, daha niceleri, (parmağıyla gaz lambasına işaret ederek) şu gaz lambasının alevinde gizlidir. Hakikati aydınlatır, sana yaren olur. Bak, delikanlı! Yanan ateş, senin de içini ısıtmıyor mu?*”

Farklı bir sahnede, Zahide dedesinin evine temizlik yapmak amacıyla gitmiştir. O sıralar Zahide zor bir süreçten geçmektedir. Yeni bir hayat kurmak için çabalarken eski kocası onu rahat bırakmamaktadır. Zahide'nin duygularının farkında olan dedesi onu karşısına alıp halini hatırını sorarak destek olmaktadır.

15. Bölüm [Başlangıç:1.13.15- Bitiş: 1.16.44]

(Arka fonda alçak bir tonda bağlama sesi duyulmaktadır.)

-Ciritci Abdullah : “*Nassın gızım?*”

-Zahide: “*Nasıl oliyim ki dedem.*”

-Ciritci Abdullah: “*Golay değil, basit bişey değil ki yaşadığın. Ciritte, yasak alan vardır. Sahanın ortasında 5 metre garelik bir alan. Oraya rakip takımdan iki atlı girebilir ancak. İki gişi, başka kimse giremez. Eğer girerse, her bir atlı için eksi bir puan yazılır. Sizin bu iş de öyle gızım. O alanda. O yüzden oyuna müdahale edemiyoh. Saadece izliyoh...*”

(Oturduğu yerden kalkıp izbesinden antika görünümlü eski bir kutu getirir.)

-Ciritci Abdullah: “*Bu senin gızım. Dedenden bir hatıra. Güzel bir kokusu vardır.*”

-Zahide: “*Çok eski bişiy bu. Hem bak hatırası varmış.*”

-Ciritci Abdullah: “*Tamam işte, artık o hatıra senin. Ben bazen yalnız kaldığımda, bu gutunun içine fısıldarım sırlarımı. Hiç kimseye diyemediklerim, bu gutunun kokusunda*

erir gider. Şimdi sen de sırlarını fısılda, hiç kimseye diyemediklerini, hem de baktıkça yalnız olmadığını hatırla!”

Ciritci Abdullah’ın bu davranışında, hem psikolojik bir yaklaşım hem de ahlakî değerler bakımından birçok hususu görmek mümkündür. Zahide’nin durumunu anlayarak, sahip olduğu kıymetli bir şeyi onunla paylaşması, empati, kanaatkârlık, sevgi ve samimiyet değerlerini bir arada barındırmaktadır. Zahide’ye, derdini paylaşarak rahatlayabileceği bir obje sunmanın ötesinde yalnız olmadığını hatırlatmakta ve ona olan sevgisini hissettirmektedir. Öte yandan izleyiciye derdini paylaşarak rahatlamaya dair psikolojik bir örnek sunmaktadır.

Tabloda dikkat çeken öğelerden biri olan yardımlaşma/ paylaşma değerine 76 kez (%9.55) rastlanmıştır. Dizideki karakterlerin dayanışmaya çok önem verdikleri ve paylaşmaktan sakınmadıkları görülmektedir. Bazen kasabada imece usulü bir patates tarlası toplanmakta, başı sıkışana yardıma koşulmakta, bazen de birlikte bir organizasyon planlanmaktadır. Özellikle amcaoğulları her fırsatta birbirlerinin yardımına koşmakta ve zorluklarla birlikte mücadele etmektedirler.

Dizinin bir sahnesinde Ciritci Abdullah ve Serdar yola düşmeye hazırlanmaktadırlar. Ciritci Abdullah heybesindeki suyu bir tasa boşaltmaya başlayınca Serdar şaşırarak ne yaptığını sorar. Ciritci Abdullah’ın cevabı yardımlaşma/paylaşma değerini manevi bir bakış açısıyla özetler gibidir. *“Vesile oluyorum delikanlı, rızkanı bekleyen sadece sen değilsin?”* Az sonra bir köpek gelerek tastaki sudan içmektedir.

Öte yandan dizideki kanaatkârlık değeri % 2.01 gibi düşük bir orandadır. Ancak dizideki görsel öğeler ve mekânlar kanaatkârlığı fazlasıyla yansıtmaktadır. Sahneler az eşyalı, eski evlerde ve mütevazı sofralarda geçmektedir. Dizideki karakterlerin çoğu tok gözlü, kanaatkâr ve paylaşımcıdır. Kanaatkârlığa dair ilgi çekici sahnelerden birinde Serdar ve Ciritci Abdullah Gönül Dağı’na doğru birlikte bir yolculuğa çıkmaktadırlar. *“Acziyet Yolculuğu”* olarak tanımladıkları bu yolculuk aslında insanın doğumundan ölümüne, dolayısıyla ahirete intikaline kadar süren dünya hayatını simgelemektedir. Yolculuk esnasında bozkırda bir çobana rastlarlar, çoban onları sofrasına davet eder.

(Bozkırın ortasında bir ağacın altında ufak bir çilingir sofrasındadırlar, etrafta koyunlar meleşmektedir. Serdar önüne konulanları iştahla yemektedir.)

10. Bölüm: [Başlangıç:59.15- Bitiş: 1.00.03]

-Serdar: “*Ben hayatımda bu kadar lezzetli kahvaltı etmedim ya. Hepsi birbirinden lezzetli, hepsi birbirinden güzel. Yedikçe yiyesi geliyor insanın.*”

-Çoban: “*Afiyet olsun.*”

-Ciritci Abdullah: “*Bu yediğin peynir değil deliganlı, peynirin özü. Bu sofrada tattığın her şey hakikatin, alın terinin, emeğin ve dahi muhabbetin özünden gelir.*”

-Serdar: “*Nerdeyse hepsini bitirdim, size de pek bişey kalmadı.*”

-Ciritci Abdullah: “*Sana az gibi görünen her şeyin içinde mutlaka bi çokluk vardır. Marifet çokluğun içindeki azlığı görebilmekte. Yemene bak delikanlı.*”

Serdar’ın çok beğendiği peynir ekmek ve çaydan oluşan kahvaltının özü, alın teriyle dürüstçe kazanılmış olan helal lokmalardan ve samimiyetten oluşmasıdır. Sofranın lezzetinin, bereketinin bu helallikten ve gerçek muhabbetten geldiği vurgulanmaktadır. Çokluğun içindeki azlığı görmekten maksat, Allah’ın verdiği az ya da çok demeden rıza göstermek, kanaat etmektir. Zira kanaat, bakış açısına göre, az olanı çok yapmaktadır.

Serdar ve Ciritci Abdullah’ın bozkırdaki acziyet yolculuğu devam ederken, karşılırlarına “*güneş toplayan adam*” çıkar. Adam elindeki delikli kalbur ile güneş toplamaktadır.

10.Bölüm: [Başlangıç: 1.53.35- Bitiş: 1.55.11]

-Ciritci Abdullah: (gülümseyerek) “*Selamün Aleyküm. Nasıl gidiyo? Yeteri kadar güneş toplayabildin mi?*”

-Güneş Toplayan Adam: “*Acık taşıyabildim. Yormayın beni, çok işim vaa benim. Güneş boşa gitmesin.*” (Kamera açısı delikli kalburdan parlak güneşi gösterir. Adam kalburu ile güneşi toplayıp telaşlıca birkaç adım ilerleyip kulübesinin içine atmakta ve tekrar geri dönmektedir) “*Tuttum seni attım içine.*”

-Serdar: “*O elindekiyle mi topluyormuş güneşi? Deli mi bu adam.*”

-Güneş Toplayan Adam: “Akıllan taşınyo ya, sırlan taşınyo. Bunca sıcaklık nereye gidecek yoksa. Bunca ışık nereye gitcek he. Yormayın beni çok işim var. Güneş boşa gidecek. Tuttum seni attım içine..”

-Serdar: “Burda mı yaşıyo bu adam?”

-Ciritci Abdullah: “Bura onun evi. Her gün yorulmadan yılmadan güneş topluyo evine divane.”

-Serdar: “İyi de söylemiyorlar mı ona. Kalburla güneşin toplanamayacağını kimse anlatmıyor mu?”

-Ciritci Abdullah: “Sence, söylememişler midir? Peki, sana bana söylediler de ne oldu? Biz de her gün evimize dünyayı sokmaya çalışmıyor muyuz? Sor gendine deliganlı, olmayacağını bile bile, her gün her saat, doymak bilmeden, yorulmadan, pes etmeden, evine dünyayı toplamıyon mu? Evini sana bile kalmayacak şekilde tüm isteklerinle doldur mıyon mu? Sor gendine deliganlı. Sor!”

Ciritci sırtındaki torbadan biraz su ve yiyecek çıkararak güneş toplayan adamın kulübesine bırakır. Kalbur metaforu, insanların açgözlülüğünü, doymak bilmeyen hırslarıyla durmaksızın dünya malını evlerine taşıma çabasının beyhudeliğini simgelemektedir. Sahne, insanın iç dünyasına dönerek salt dünya için verdiği mücadeleyi sorgulamasına neden olmaktadır. Zira yolculuğun başında çoban nereye gittiklerini sorduğunda Ciritci'nin cevabı “ *Ervah-ı ezelden gelir, dar'ül bekaya gideriz*” olmuştur. Yani insanın, ruhların yaratıldığı zamandan sonsuz ahiret âlemine yolculuk eden bir yolcu olduğu vurgulanır. Ciritci Abdullah Serdar'ı yolculuğun sonunda kendi mezarına götürmekte ve ölümü hatırlatmaktadır. Dünyayı gemi metaforu ile anlatmakta ve yüklerini gemiye bırakarak özgürleşmenin yolunun geminin sahibini, yani Allah'ı tanımaktan geçtiğini ifade etmektedir. İnsanın tüm çırpınışlarının sonunun ölüm olduğu ve bir gün sonsuzluk yurduna gidileceği bilindiği halde, insanların ahiret hazırlığından ziyade dünya için çabaladıkları hatırlatılmaktadır. Dolayısıyla sekülerleşerek vuslatını unutan ve hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya bağlananların durumuna dikkat çekilmektedir. Sahne, içerdiği alt okumalar ve kısa cümlelerle manevî anlamda dinî ve ahlakî değerleri yaşamının önemine atıfta bulunmaktadır.

Dizide en çok yer verilen değerlerden biri de umuttur. Zira 71 frekans değerini alan umut, diğer değerlere oranla toplam değerlerin % 8.93'ünü oluşturmaktadır.

4.1.5. Dizide Yer Alan Anti Değerlerin İçerik Analizi ve Yorumu

Aşağıdaki tabloda, dizinin ilk 15 bölümünde yer alan anti değerlerin bölümlere göre dağılımı, frekans sayıları ve yüzdelik oranlarıyla birlikte gösterilmiştir.

Tablo 4. Gönül Dağı Dizisinde Yer Alan Anti Değerlerin Bölümlere Göre Frekans Değerleri

Anti Değerler	Nefret	Saygısızlık	Yalan/Hile	Aldatma/İhanet	Riyakârlık/Gösteriş	Şiddet	Açgözlük/hırs	Bencilik	Haset/Kıskançlık	Umutsuzluk	Cinsellik	Nankörlük
Dizinin Bölümleri	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
1.Bölüm	1	-	1	-	-	3	-	-	-	3	-	-
2.Bölüm	4	1	7	-	-	1	-	-	-	7	-	-
3.Bölüm	1	2	-	1	1	2	1	2	2	7	-	-
4.Bölüm	-	2	5	-	-	4	-	3	1	2	-	-
5.Bölüm	-	-	3	-	-	1	1	-	-	2	-	-
6.Bölüm	3	5	3	-	1	3	-	-	3	4	-	-
7.Bölüm	3	-	2	-	-	2	-	-	-	1	-	-
8.Bölüm	1	-	1	-	-	-	-	-	-	5	-	-
9.Bölüm	2	3	1	-	1	2	-	2	3	4	-	-
10.Bölüm	-	1	2	-	-	2	1	1	3	3	-	-
11.Bölüm	2	-	1	-	-	-	2	-	-	6	-	-
12.Bölüm	1	2	2	-	1	2	-	2	-	2	-	2
13.Bölüm	3	1	1	-	-	1	-	-	-	5	-	-
14.Bölüm	3	2	3	1	-	3	1	-	-	8	-	-
15.Bölüm	-	2	5	-	1	3	2	-	1	3	-	1
Toplam:214	24	21	37	2	5	29	8	10	13	62	0	3
% 100	11.21	9.81	17.28	0.93	2.33	13.55	3.73	4.67	6.07	28.97	0	1.40

Tablo 5. Gönül Dağı Dizisinin 1. Bölümünde Tespit Edilen Anti Değerlerin Bulunduğu Dakikalar

ANTİ DEĞERLER	1	2	3	4	5	6	7	8
Nefret	1.37.00							
Saygısızlık	-							
Yalan/Hile	39.30							
Aldatma/ İhanet	-							
Riyakârlık/ Gösteriş	-							
Şiddet	20.50	1.09.45	1.35.12					
Açgözlülük/ hırs	-							
Bencilik	-							
Hased/ Kıskançlık	-							
Umutsuzluk	46.15	1.07.50	1.42.00					
Cinsellik	-							
Nankörlük	-							

Gönül Dağı dizisinin içerik analizlerinden elde ettiğimiz toplamda 214 (%21) anti değerden 62'si (%28,97) *umutsuzluk*, 37'si (%17.28) *yalan/hile* ve 29'u (%13.55) *şiddet* olarak bulgulanmıştır.

Umutsuzluğun dizideki en yüksek anti değer olmasını birkaç sebebe bağlamak mümkündür. İlki, umutsuzluğun, dizideki karakterlerin hayal ettikleri değerlere kavuşmadan evvel bir araç olarak kullanılmasıdır. Zira dizide umutsuzluğa düşülen her durum, sabır ve çaba ile aşılmaktadır. Bir diğer sebep, karşılaşılan problemlere isyan etmeden dinî başa çıkmayı öğretmek amacıyla araç olarak kullanılmasıdır. Örneğin; bir sahnede Veysel, Cemile ile çocuk sahibi olamayacaklarını öğrenmiştir.

11. Bölüm: [Başlangıç: 1.44.33- Bitiş: 1.48.18]

(Arka planda hüzünlü bir fon müziği çalar. Veysel umutsuzdur, ağlayarak, dedesi Ciritci Abdullah'a durumu anlatmaktadır.)

-Veysel: “*Doktor çocuğunuz olamaz dedi. Cemilem çocukken bir rahatsızlık geçirmiş, o yüzden dedi. Cemileme söyleyemedim. Çok istiyodu ana olmayı çünkü. Ben ne yapacağımı bilmiyom dede. Ne akıl erdirebiliyom, ne içinden çıkabiliyom.*”

-Ciritci Abdullah: “*Hiçbir yolu yok muymuş peki?*”

-Veysel: “*Varmış, yani kesin değil dedi. Meşakkatli dedi. Uzun bi yol diyo. Pahalı dedi, dedi işte..*”

-Ciritci Abdullah: “İmtihanlar çeşit çeşit Veysel'im. Kimi evladıynan imtihan olur. Kimi evladının olmamasıynan. Önce bi kabul etmek, sineye çekmek gerekiyo.”

-Veysel: “Kolay mı dede sineye çekmek. Hadi ben çektim sineye Cemilem nasıl çekecek sineye dedem.”

-Ciritci Abdullah: “Her zorluk kolaylığınan gelir. Sizin umut kesecek bişeyiniz yok ki, ne insanlar, ne hikâyeler var. Evlat emanettir. Emaneti kime verip vermeyeceğini emanetin sahibi bilir. Bi taşın arasında küçücük bi böceği yaşatan, kelebeği kozasından çıkararak, Cemile'nin şifasını mı veremeyecek. Siz duanızı edin, hayırlı bi evlat dileyin. Mevlam görelim neyler, neylerse güzel eyler..”

-Veysel: (gözleri yaşlı, umut dolu gülümseyerek) “Ne güzel laf değil mi bu dede?”

-Ciritci Abdullah: (Veysel'in başını sevgi ve merhametle okşayarak) “Laf anlayanda güzelleşir evladım! Sen içini serin tut.”

Görüldüğü gibi sahnede Ciritci Abdullah, Veysel'in düştüğü imkânsız gibi görünen durumla nasıl başa çıkacağıyla ilgili olarak nasihatlerde bulunmaktadır. Psikolojik olarak dinî başa çıkmanın güzel bir örneğini teşkil eden sahnede, umutsuzluk üzerinden, derdini Allah'a havale etmenin verdiği huzur ve umut vurgulanmaktadır. Aynı zamanda sahne; sevgi, merhamet, samimiyet, dindarlık, umut ve yardımlaşma/paylaşma değerlerini de bir arada barındırmaktadır.

Öte yandan dizide 29 kez (%13,55) *şiddete*, 37 kez (%17,28) yalan/hileye, 24 kez (%11,21) nefret anti değerine rastlanmıştır. Diziden elde edilen anti değerlerin oranları oldukça şaşırtıcıdır. Zira dizi birçok bakımdan insanî ve ahlakî değerleri teşvik eden bir zeminde ilerlemektedir. Her ne kadar bu anti değerler yaşamın bir parçası olması nedeniyle tamamen hayattan sökülüp atılmasa da, diziyi izleyen milyonlarca izleyiciye örnek olması yönüyle dozajlarının ayarlanması mümkündür. Eğlence ve mizah adı altında topluma aktarılan anti değerlerin olumsuz etkiler yaratacağı bir gerçektir.

Ayrıca dizide her hangi bir cinsel içerikli görüntü veya sahneye rastlanmamıştır. Son zamanlarda ekranları işgal eden ve her an bir cinsel içerikli görüntü ya da sahneye denk gelebileceğiniz dizilerin aksine mahremiyet değerine oldukça önem verildiği görülmektedir.

4.2. YASAK ELMA

Med Yapım tarafından gerçekleştirilen dram-komedi türündeki *Yasak Elma* adlı yerli televizyon dizisinin ilk bölümü 19 Mart 2018’de yayınlanmıştır. Dizinin yönetmenliğini 3 sezon boyunca Neslihan Yeşilyurt, 4. Sezonda Murat Öztürk ve 5. Sezonda Ece Erdek Koçoğlu üstlenmiştir. Senaryosu ise Melis Civelek ve Özlem Gür tarafından kaleme alınmaktadır. Pazartesi akşamları ekrana gelen dizi, yüksek reyting oranları ile seyredilmekte, internet üzerinden yayınlanan tekrarları ve fragmanları milyonlarca tıklanma sayısına ulaşmaktadır.

4.2.1. Dizinin Özeti

Dizide, genç ve güzel bir kız olan Yıldız, zengin insanların hayatlarına imrenerek bakmakta ve bir gün mutlaka onlar gibi olmak istemektedir. Zengin sevgilisi tarafından bulunduğu toplumsal alt sınıf gerekçesiyle hor görülerek terk edilen Yıldız, aşağılık kompleksine kapılarak daha da hırslanmıştır. Tam bu sırada zengin ama mutsuz yaşamından sıkılan Ender Hanım, lüks bir restoranda karşılama hostesliği yapan Yıldız’a hayatını değiştirerek olan o teklifi yapar. Böylece dizi, Ender Hanım’ın, eşi Halit ve Yıldız ile ilgili hain planları üzerinden zincirleme olarak devam etmektedir.

Yıldız kardeşi Zeynep ile birlikte İstanbul’da yaşamaktadır. İki kız kardeş birbirlerinden oldukça farklıdır. Yıldız, gösteriş ve şatafat meraklısı ve hayalci, Zeynep ise idealist, doğal, gerçekçi, akli başında ve dürüst bir karakterdir. Yıldız zengin koca bulma hayalleri nedeniyle kardeşi Zeynep ile fikir ayrılığına düşmektedir. Ender’in yaptığı iş teklifi ile Yıldız’ın hayatı tamamen değişecektir.

Ender, ünlü ve zengin bir işadamı olan Halit Argun’un eşidir. Halit misafirlerin yanında eşi Ender’e iltifatlar yağdırmakta, son derece centilmen davranmakta, aldığı mücevherler ve tatlı sözlerle imrenilecek bir eş imajı sergilemektedir. Ancak, misafirler gidip de Ender ile baş başa kaldıklarında samimiyetsiz ilişkileri gün yüzüne çıkmakta, Halit’in iltifatları yerini saygısız ve aşağılayıcı sözlere bırakmaktadır. Bu durumdan ziyadesiyle rahatsız olan Ender, eşinden boşanabilmek için planlar yapmaktadır. Yıldız’ın zenginlik isteğinin, farkında olan Ender, onu planına dâhil ederek, gençliği ve güzelliğiyle

kocasını baştan çıkarmasını ve onu bir otel odasına götürmesini ister. Böylece kocasını başka bir kadınla otel odasında basarak yüklü bir tazminatla boşanmak istemektedir. Ancak bu durumu kendi lehine çeviren Yıldız, Halit'e her şeyi itiraf edip güven kazanarak, onu kendisine âşık etmektedir. Sonuçta Ender kurduğu tuzağa kendisi düşmekte ve estetik doktoru Sinan ile yasak aşkı ortaya çıkmaktadır. Ender sahibi olduğu tüm gösterişli yaşamını kaybederek sefaletle sürüklenmiştir. Böylece Yıldız ve Ender'in savaşı başlamakta, entrika, yalan, ihanet, hırs ve nefret odağında, cinsellik ve lüks yaşam çerçevesinde hikâye sürmektedir.

Evlilikleri kısa süren Halit, Yıldız ile dördüncü evliliğini yaşayacaktır. Her evliliğinden bir çocuğu bulunan Halit, onlarla aynı evde yaşamaktadır. Boşandığı ilk eşinden olan kızı Zehra, ikinci eşinden olan kızı Lila ve üçüncü eşi Ender'den olan oğlu Erim zenginlik ve lüks ile şımartılmaktadır. Ancak Zehra hataları, davranışları ve zayıf kişiliği nedeniyle babası tarafından sürekli horlanmaktadır.

Dizinin diğer eksenini Zeynep'in kibirli ve yakışıklı patronu Alihan ile alevlenmeye başlayan aşkı oluşturmaktadır. Zeynep'in doğallığı, merhameti, dik başlılığı ve samimiyeti Alihan'ın ilgisini çekecek ve aralarında tatlı-sert sürtüşmelerle devam eden bir aşk başlayacaktır.

Yıldız'ın kısa yoldan zengin olmak için bulaştığı aşk oyunu ile değişen yaşamı, iki kardeşin başından geçenler, muhatap oldukları zengin insanların yaşadıkları lüks ve şatafat, aldatma, ihanet, entrika, yalan ve çıkar üzerine kurulu samimiyetsiz ilişkiler dizinin genel konularını oluşturmaktadır. Toplumsal sınıf farkı, yüksek egolu insanlar, ahlakî sınırları zorlayan çarpık ilişkiler ve lüks tüketim zemininde ilerleyen dizi ahlakî değerlerimize ve dinî hassasiyetlerimize aykırı olması nedeniyle “*Gönül Dağı*” dizisiyle karşılaştırma amacıyla tezimizde tercih edilmiştir.

4.2.2. Dizinin Oyuncu Kadrosu ve Karakterlerin Tanıtımı

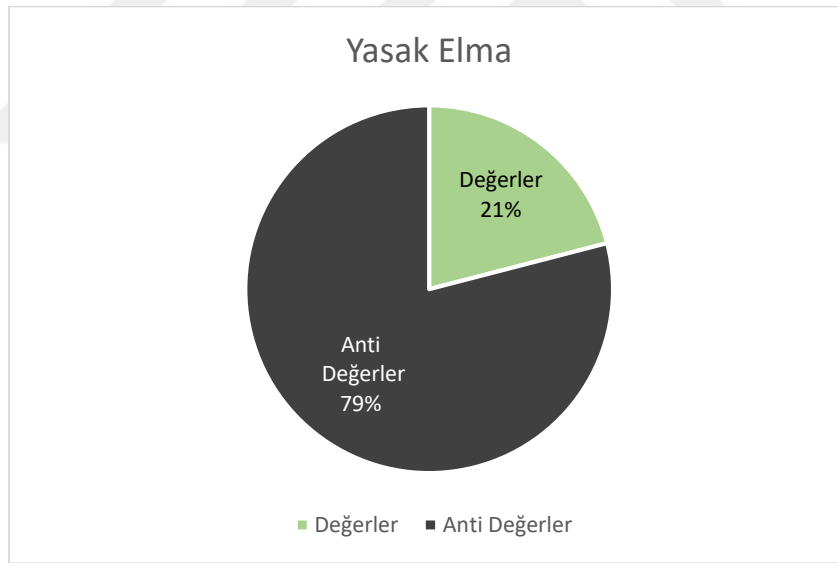
Tablo 6. Yasak Elma Dizisinin Oyuncuları-Ana Karakterleri ve Karakterlerin Tanıtım Tablosu

Oyuncu	Karakter	Karakter Hakkında
Talat Bulut	Halit Argun	Argun Holding'in sahibi milyoner iş adamı. Öfkeli, sert, çapkın ve tüm eşlerini aldatmış biri. Başından geçen evliliklerden doğan Zehra, Lila, Erim ve Halitcan isimli çocukların babası.
Şevval Sam	Ender Argun (Çelebi)	Halit Argun'un üçüncü eşi ve Kaya'nın eski sevgilisi. Hırslı, cesaretli ve özgüvenli bir kadın. Gücü ve parayı çok seven ve bu uğurda entrikadan, aldatmaktan ve arkadan iş çevirmekten sakınmayan bir karakter. "Bye Bye canım" ve "hello" günlük dilde sık sık kullandığı İngilizce terimlerdir.
Eda Ece	Yıldız Yılmaz (Argun)	Halit Argun'un dördüncü eşi, Zeynep'in ablası. Asuman'ın kızı. Sempatik, sevecen ve güzel bir kadın. Zengin koca bulup bulunduğu alt sınıftan kurtulmak ve milyoner olmak isteyen birisi. Lüks yaşam ve sosyeteye ilgi duyar. Eşleri ve sevgilileri tarafından aldatılmış, intikam peşinde bir kadındır.
Sevda Erginci	Zeynep Yılmaz	Yıldız'ın kız kardeşi. Doğal, dürüst, yardımsever ve idealist bir karakter. Alihan'ın sevgilisi.
Onur Tuna	Alihan Taşdemir	Zeynep'in sevgilisi, Halit'in iş ortağı, Zerrin'in kardeşi Halit'in eski kayınbiraderi. Lal ve Hira'nın eski sevgilisi.
Şafak Pekdemir	Zehra Argun	Halit'in ilk karısından olan evin en büyük kızı
Ayşegül Çınar	Lila Argun	Halit ve Zerrin'in kızı
İlber Kabaoğlu	Erim Argun	Halit ve Ender'in oğlu
Barış Aytaç	Caner Çelebi	Ender'in erkek kardeşi
Serkan Ayıköz	Emir	Zeynep'in ve Caner'in ortak arkadaşları
Tuan Tunalı	Mete	Yıldız'ı terk eden eski sevgili
Kıvanç Kasabalı	Sinan	Ender'in yasak aşkı, Zehra'nın eski sevgilisi
Sinan Eroğlu	Hakan Kurtuluş	Alihan'ın yakın arkadaşı
Nilgün Türksever	Zerrin Taşdemir	Alihan'ın ablası, Halit'in ikinci eşi
Melisa Doğu	Asuman	Zeynep ve Yıldız'ın annesi
Sarp Can Köroğlu	Kemal	Yıldız'ın eski kocası
Erdem Kaynarca	Dündar	Zeynep'in eski sevgilisi
Barış Kılıç	Kaya	Ender'in eski sevgilisi
Doğaç Yıldız	Yiğit	Ender ve Kaya'nın oğlu
Tuğçe Koçak	Lal	Alihan'ın eski sevgilisi

4.2.3. Elde Edilen Verilerin Çözümlemesi ve Yorumları

Yasak Elma adlı diziden ilk 15 bölüm seyredilerek, dizide yer alan değerler, değerler ve anti değerler olmak üzere iki bakımdan içerik analizi yöntemiyle tespit edilmiştir. Her bir bölümden elde edilen frekans değerlerinin bölümlere göre dağılımı yapılmıştır. Daha sonra bu verilerin kendi içinde yüzdeler olarak değerleri ve dizilerin içerdiği değerlerin birbirlerine oranları bulgulanmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini artırmak için dizinin bazı sahnelerinden kesit alma yöntemiyle belli aralıklar sunulmuştur.

Elde edilen verilere göre, *Yasak Elma* dizisinde aradığımız değerlerden toplamda 156 değer, 588 anti değer olduğu tespit edilmiştir. Anti değerlerin, değerlere oranla oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu durumda dizinin bireyler üzerinde hayli olumsuz etkilere yol açma potansiyeli taşıdığı rahatlıkla söylenebilir.

Grafik 2: Yasak Elma Dizisinde Yer Alan Değerler ve Anti Değerlerin Birbirine Oranı

4.2.4. Dizide Yer Alan Değerlerin İçerik Analizi ve Yorumu

Dizide en fazla yer alan değer % 28.84 ile *sevgi* değeri iken, en az yer alan değer % 0.64 ile *kanaatkârlık* olduğu görülmüştür. Dizide en fazla yer alan anti değer ise %19.55 ile *yalan/hile*, en az yer alan % 1.53 ile *nankörlük* olmuştur.

Aşağıdaki tabloda, dizinin ilk 15 bölümünde yer alan değerler, frekans sayıları ve yüzdelik oranlarıyla birlikte gösterilmiştir.

Tablo 7. Yasak Elma Dizisinde Yer Alan Değerlerin Bölümlere Göre Frekans Değerleri

Değerler	Sevgi	Saygı	Doğruluk/ Dürüstlük	Sadakat	Samimiyet	Adalet	Merhamet	Kanaatkârlık	Şükür	Yardımlaşma/ Paylaşma	Empati	Umut	Dindarlık
Dizinin Bölümleri	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
1.Bölüm	1	2	1	-	2	-	1	-	-	-	-	2	1
2.Bölüm	-	-	1	-	4	-	3	-	-	2	2	-	-
3.Bölüm	4	-	1	-	2	-	2	-	-	1	-	-	1
4.Bölüm	2	-	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-
5.Bölüm	2	1	2	1	2	-	-	-	-	2	-	1	-
6.Bölüm	5	-	1	1	3	-	-	-	-	-	-	-	1
7.Bölüm	2	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	2	-
8.Bölüm	4	1	-	-	1	-	1	-	1	1	1	1	1
9.Bölüm	3	1	1	-	3	-	-	-	-	-	1	1	2
10.Bölüm	5	2	-	1	1	-	1	1	-	-	1	1	-
11.Bölüm	6	-	1	-	4	-	1	-	-	-	-	-	-
12.Bölüm	4	1	-	-	1	-	2	-	-	-	2	-	-
13.Bölüm	3	1	1	-	1	-	-	-	2	1	1	-	1
14.Bölüm	2	-	1	2	1	-	-	-	-	1	-	-	-
15.Bölüm	2	1	3	-	1	1	1	-	-	-	2	1	-
Toplam:156	45	11	14	5	29	2	12	1	3	9	9	9	7
% :100	28,84	7,05	8,97	3,20	18,58	1,28	7,69	0,64	1,92	5,76	5,76	5,76	4,48

Tablo 8. Yasak Elma Dizisinin 1. Bölümünde Tespit Edilen Değerlerin Bulunduğu Dakikalar

DEĞERLER	1	2	3	4	5	6	7	8
Sevgi	27.18							
Saygı	37.00	58.25						
Doğruluk/Dürüstlük	14.20							
Sadakat	-							
Samimiyet	57.15	01.01.30						
Adalet	-							
Merhamet	27.18							
Kanaatkârlık	-							
Şükür	-							
Yardımlaşma/Paylaşma	-							
Empati	-							
Umut	27.40	28.40						
Dindarlık	01.07.08							

Tablo 7'ye göre dizide en çok yer verilen değer % 28.84 oranıyla *sevgi* değeridir. Dizideki sevgi anlayışı daha çok seküler olup, dünya ve mal sevgisi, çiftler arasındaki aşk, kardeş ve hayvan sevgisidir. Daha sonra %18.58 ile *samimiyet* değeri dizide en fazla karşılaşılan ikinci değer olmuştur. Dizide en az yer verilen değer ise, %0.64 ile yalnızca bir kez karşılaşılan *kanaatkârlık* değeridir. Zira tüketim, lüks ve israf dizinin dikkat çekici ana öğelerindedir. Dizi, daha çok havuzlu villalarda ve büyük şirketlerde geçmektedir. Hizmetçiler, değerli eşyalar, pahalı mücevherler ve marka kıyafetler öne çıkan unsurlardır.

Dizinin ilk bölümünde Halit ve Ender aile dostları Ferhan ve Ercüment çiftini evlerinde ağırlamaktadırlar. Son derece göz alıcı, şaşalı bir sofrada yemek yemekte dirler. Hep birlikte kadeh kaldırdıkları esnada, Ferhan Hanım'ın gözüne Ender'in parmağındaki gösterişli yüzük takılır. Aralarında geçen diyalog ilgi çekicidir.

1.Bölüm. [Başlangıç: 41.38- Bitiş: 41.52]

-Ferhan: “*Enderciğim bu yeni mi?*”

-Ender: “*Aa evet, Halit'in yıldönümü hediyesi. Güzel mi?*”

-Ferhan: “*Güle güle kullan canım. Parmağında bir ev taşıyorsun aman dikkat!*”

-Ender: (Mağrur bir gülüşle yüzüğüne bakarak) “*Teşekkür ederim.*” (Eşine döner ve birbirlerine gururla gülümserler)

Ferhan, metaforik bir anlatımla Ender'in ev almaya yetecek kadar değerli bir yüzüğe sahip olduğuna, dolayısıyla zenginliğin gücüne dikkat çekmektedir. Bu sahnenin hemen ardından, Yıldız ve Zeynep ufacık sofralarında az çeşit yemeklerini yerken, kıt kanaat geçinmelerinden ve iş yerlerinden bahsetmektedirler. Zeynep patronunun kibirli bir adam olduğunu anlatırken Yıldız şöyle cevap verir:

1.bölüm [Başlangıç: 42-50- Bitiş: 43.09]

-Yıldız:” *Neyse baktın olmuyor, ayrılırsın.*”

-Zeynep: “*Hı, oldu Yıldız. O kadar kolaydı zaten. Ha deyince iş mi bulunuyor Allah aşkına. Zaten gırtlığımızı kadar borca batmışız. Dayanacağım mecbur.*”

-Yıldız: “*Ya benim bi iş yerim var, Ender Hanım'ın evini diyorum. Ay saray gibi görsen. Şıkır şıkır.*”

..diyerek Ender ve Halit Argun'un villasından hayranlıkla bahsetmektedir. Bir tarafta maddi sıkıntı içinde yaşayan insanlar, diğer tarafta ise zenginlik ve lüks içinde yüzenler karşılaştırılmaktadır. Bölümün bu sahnelerinde toplumsal sınıf farkı tüketim odağında ortaya konmakta ve maddiyatın insanlara kazandırdığı prestij ve rahatlığa dikkat çekilmektedir.

Eskiden dizilerde zenginlerin sahip oldukları maddi varlıklar değil, daha çok hayat hikâyeleri dikkati çekerken, günümüzde Aşk-ı Memnu'dan başlayarak başrol oyuncularının adeta defileye çıkarcasına giydikleri kıyafetler, oturdukları lüks yalılar ve kurulan sofralar ön plana çıkarılmıştır (Karabıyık, 2014a: 40). 1990'lı yıllarda çekilen dizilere bakıldığında bugüne nazaran daha çok mahalle ortamında ve mütevazî evlerde geçen, iyi karakterler ve iyilik ön planda iken bugün daha çok, aldatma, intikam, kötülük, şiddet, lüks tüketim ve tripleks villalarda geçen hikâyeler dikkati çekmektedir (Karabıyık, 2014b: 12). Böylece diziler vasıtasıyla zihinlere, sınır ve ahlak tanımaksızın daha çok sahip olma yönelimi kodlanmaktadır.

Tüketimle ilgili bir başka sahnede; Ender çeşit çeşit marka ayakkabı, çanta ve kıyafetlerle dolu olan ve adeta bir mağazayı andıran giyinme odasından bir kıyafet seçmeye çalışmakta ancak hiçbirini beğenmemektedir.

2.Bölüm [Başlangıç: 1.25.50- Bitiş: 1.25.58]

-Ender: (Öfkeli bir biçimde) “*Giyecek hiçbir şeyim yok, Allah kahretsin, çıldırıcım ya!*”

..diye kendi kendine başını ellerinin arasına alarak söylenmektedir.

Başka bir sahnede ise Ender, evlerinde hizmetçilik yapan Yıldız’ı giyinme odasına bir şey almaya gönderir. Yıldız, ilk defa girdiği o odadaki eşyaların güzelliğine hayran kalmıştır. Kıyafetlere, takılara, çantalara tek tek imrenerek dokunur. Bu sırada arka planda “Pretty Woman (Güzel Kadın)” adlı İngilizce şarkı çalmaktadır. Yıldız’ın dış sesi ise şöyle demektedir:

1.Bölüm [Başlangıç: 53.35- Bitiş: 55.13]

-Yıldız (dış ses) : “*Elbiseler, ayakkabılar, çantalar, mağaza gibiydi giyinme odası. İnsan o odada kendini kaybedebilirdi, bende kaybettim.*”

Yine ilerleyen bölümlerden birinde Halit’in büyük kızı Zehra, Ender’in giyinme odasındaki kıyafetlere bakarak öfke ve kıskançlıkla şöyle demektedir.

4. Bölüm [Başlangıç: 16.30- Bitiş: 16.58]

-Zehra: “*Çula çaputa dünyaları yatırmış, aptal!*” (Çantalardan birini koluna takıp, aynanın karşısında gülümseyerek) *Fena da yapmamış aslında ya..*

Bu ve benzeri birçok sahnede tüketim özendirilmekte ve sosyal statünün olmazsa olmaz unsuru olarak sunulmaktadır. Sabah kahvaltıları ve akşam yemekleri az kişi sayısına rağmen, çeşit çeşit yiyeceklerle donatılmış sofralarda geçmektedir. Her sahnede farklı ve özel tasarım kıyafetlerle ekrana gelen oyuncular, bir giydikleri kıyafeti bir daha giymemektedir. Böylece izleyiciye insanın tükettiği kadar mutlu olabileceği mesajı verilerek tüketime teşvik edilmektedirler. Dizide genelde zengin insanların yaşamı yansıtılmakta ve sanki herkes böyle yaşıyormuşçasına bir algı oluşturulmaktadır. Dahası lüks tüketimin, bireyleri özel hale getirerek, sosyal statülerini yükselttiği mesajı verilmektedir. Mutlu olmanın yolunun zengin koca bulmaktan geçtiğine dair çokça mesaja

rastlamak mümkündür. Örneğin bir sahnede Yıldız ve Zeynep'in annesi Asuman ile aralarında şöyle bir diyalog geçmektedir:

8. Bölüm: [Başlangıç:1.55.24 -Bitiş: 1.56.42]

-Asuman: “*Demek böyle milyoner bir para babasıyla evleniyorsun ha? Maşşallah güzel kızıma benim. Rabbime şükürler olsun. Ama ben dedim. Bildim ben. Ben senin turnayı gözünden vuracağını bildim de adını Yıldız koydum. Tabi senin doğumundan belliydi yazgın. Hey yavrum hey. Eee bizde boş değiliz he.*”

(Diğer kızına döner ve aşağılayan bir yüz ifadesi ile baştan aşağıya süzerek)

-Asuman: “*Mesela bu. Babası koydu adını. Zeynep. Babasından süs! Hayırlı bir kısmet bulamayıp evde kalıcak diye korkuyorum da, ona üzüliyorum en çok.*”

-Zeynep: “*Annecim bana niye üzüliyorsun ki sen? Bende iyi bir şirkette yönetici asistanlığı yapıyorum. İlerde yükselme..*”

-Asuman (Zeynep'in sözünü keserek) : “*Tam da işte bundan bahsediyorum. İşte yükseleceğine, şöyle hayırlı bi kısmet bulup ona bakaydın daha iyi değil miydi be kızım?*”

(Diğer kızına dönüp gülümseyerek) : “*Amaan neyse, hiç bozamiycam keyfimi. Benim kızım milyoner oldu milyoner..*”

Bu ve benzeri sahnelerle kanaatkârlık değeri hiçe sayılmakta ve her fırsatta zenginlik, lüks ve tüketim övülerek ön plana çıkarılmaktadır. Zengin eş avına çıkarak kısa yoldan zengin olmak, alın teriyle para kazanmaktan üstün gösterilmektedir.

Günümüzde marka giyinmek, popüler olmak, yırtıcı, güçlü, vahşi bir kişiliğe sahip olmak yüceltilirken; hayal kuran ve ar duygusuna sahip olan çocuklar arkadaşları tarafından ezik olarak damgalanıp dışlanabilmektedir. 1980'lerde ABD'de “*New Generation Man*” olarak bilinen ve hedonizm, para ve şöhret avcılığını yaşamlarının merkezine oturtmuş olan kuşağın, 30 yıl kadar sonra ülkemizde kendini gösterdiğini görmekteyiz (Sayar, 2010: 226).

Öte yandan, dizide dindarlık değerine pek rastlanmamakla birlikte %4.48 oranında tespit edilen dinî öğeler bulunduğu görülmüştür. Dizinin ilk bölümünde Yıldız, karar

vermekte zorlandığı bir anda bir caminin önünde durmakta ve minareye bakarak dua etmektedir.

1.Bölüm : [Başlangıç: 01.07.07- Bitiş: 01.07.20]

-Yıldız: “Allah’ım, ne olur bana yardım et. En doğru kararı vermemi sağla. Benim için hayırlısı neyse o olsun. Bana bir işaret yolla.”

Yine dizinin bazı bölümlerinde nadiren *hayırlı olsun, inşallah, âmin* gibi sözcüklerin kullanımına rastlanmıştır.

Tabloya göre merhamet değerine %7.69 oranla 12 kez karşılaşılmasına rağmen şiddete 35 kez, nefrete ise 56 kez rastlanmıştır. Dolayısıyla şiddet ve nefretin merhametten ağır bastığı görülmektedir. Dizide daha ziyade, birbirlerinden nefret eden ve yalnızca çıkarları için birliktelik kuran insanların yaşamı aktarılmaktadır.

Günümüzde merhamet en az bahsedilen olgulardan biridir. Daha ziyade hırs ve rekabet ön plana çıkmakta, güçlü olanın ayakta ve hayatta kalması gündem olmaktadır. Oysaki bu topraklar, sevgi kültürü ile tüm insanlığı kucaklayan Mevlana ve Yunus Emre’lerin yetiştiği topraklardır (Sayar, 2010: 228).

4.2.5. Dizide Yer Alan Anti Değerlerin İçerik Analizi ve Yorumu

İçerik analizi sonuçlarına göre dizide tespit edilen 588 anti değerden 115’i %19.55 oranla yalan/hiledir. Bu değeri %11.73 ile riyakârlık/gösteriş ve aynı oranla haset/kıskançlık takip etmektedir. Dizinin ilk 15 bölümünden elde edilen anti değerlere ait veriler frekans değerleri ile birlikte aşağıdaki tabloda verilmiştir. Daha sonra dizinin 1. bölümünde tespit edilen anti değerlerin bulunduğu dakikaların bilgileri paylaşılmıştır.

Tablo 9. Yasak Elma Dizisinde Yer Alan Anti Değerlerin Bölümlere Göre Frekans Değerleri

Anti Değerler	Nefret	Saygısızlık	Yalan/Hile	Aldatma/ İhanet	Riyakarlık/ Gösteriş	Şiddet	Açgözlük/ hurs	Bencilik	Haset/ Kıskançlık	Umutсузлук	Cinsellik	Nankörlük
Dizinin Bölümleri	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
1.Bölüm	3	1	6	2	4	3	2	1	3	2	2	1
2.Bölüm	2	5	14	5	5	5	5	6	4	-	3	1
3.Bölüm	5	2	13	3	4	5	9	1	3	8	-	2
4.Bölüm	7	5	7	-	7	3	5	2	7	2	1	2
5.Bölüm	3	3	6	2	4	-	1	-	1	1	2	-
6.Bölüm	6	3	13	2	5	4	5	2	6	-	2	2
7.Bölüm	2	5	-	2	2	2	4	3	5	3	1	-
8.Bölüm	2	2	6	-	5	3	5	3	4	1	-	-
9.Bölüm	2	4	5	1	6	1	4	3	4	2	3	-
10. Bölüm	4	3	5	-	3	1	5	2	4	2	-	-
11.Bölüm	8	12	7	4	4	4	-	1	10	3	1	-
12.Bölüm	2	1	11	3	11	-	5	3	9	-	1	-
13.Bölüm	4	1	7	3	1	2	2	2	1	2	-	1
14.Bölüm	1	5	7	7	2	2	-	2	2	-	3	-
15.Bölüm	5	8	8	4	6	-	3	3	6	2	1	-
Toplam: 588	56	60	115	38	69	35	55	34	69	28	20	9
% : 100	9,52	10,20	19,55	6,46	11,73	5,95	9,35	5,78	11,73	4,76	3,40	1,53

Tablo 10. Yasak Elma Dizisinin 1. Bölümünde Tespit Edilen Anti Değerlerin Bulunduğu Dakikalar

ANTI DEĞERLER	1	2	3	4	5	6	7	8
Nefret	24.35	45.58	01.04.50					
Saygısızlık	24.40							
Yalan/Hile	21.28	47.14	49.45	1.14.30	1.17.20	1.20.50		
Aldatma/ İhanet	1.20.30	1.23.50						
Riyakârlık/ Gösteriş	39.40	41.30	53.04	1.10.55				
Şiddet	24.33	46.30	1.04.55					
Açgözlülük/ hırs	27.40	48.18						
Bencillik	45.20							
Hased/ Kıskançlık	40.50	53.40	1.04.17					
Umutsuzluk	24.55	59.51						
Cinsellik	48.30	1.23.50						
Nankörlük	24.15							

Tablo 9'a göz atıldığında dizinin oldukça seküler olduğu, anlaşılmaktadır. Zira neredeyse her bölümde mutlaka bir davette veya gece kulübünde alkol tüketilmekte, çarpık ilişkiler yaşanmakta ve her sahnede lüks tüketim göze çarpmaktadır. Aynı zamanda samimiyetsizlik ve riyakârlığın ön plana çıktığı sohbetler edilmekte, birbirlerine adeta 00savaşırçasına laf sokma yarışına girilmekte, son derece cüretkâr kıyafetler ile topuk ve kadeh sesleri birbirine karışmaktadır.

Dizide evlilik dışı birliktelikler normal bir durum olarak sunulmakta ve neredeyse her bölümde cinsel içerikli bir sahne bulunmaktadır. Zira dizide ilk 15 bölümde 20 defa; duş, öpüşme, yatak sahnesi vb. cinsel içerikli sahneye rastlanmıştır. Oysaki İslam dininde evlilik dışı cinsel ilişki haram olduğu gibi toplumumuzun ahlak kurallarına da uygun değildir.

Aynı zamanda çocuk ve gençlerin, ekranda karşılaştığı cinsel içerikli sahneler, psikolojilerini olduğu kadar biyolojilerini de olumsuz yönde etkileyerek cinsel dürtülerinin erken uyarılmasına, olması gerekenden daha evvel karşı cinsten etkilenerek erken yaşta ergenliğe girmesine neden olabilmektedir. Üstelik ilki, toplumun cinsel norm ve değerleriyle ilgili, ikincisi ise cinsel dürtülerle ilgili olmak üzere iki tür baskının içinde kalan çocuk için süreç daha da zor bir hal almaktadır (Arslan, 2011a: 7-8). Dahası ergenlikte gerekli cinsel bilgileri ailesinden alamayan çocuklar için dizilerden yansıyan içerikler, cinsellikle ilgili temel bilgi kaynaklarından biri haline gelmektedir.

Çocukların televizyon ile ilişkisi bakımından ebeveynleri en çok endişelendiren konuların başında televizyondaki şiddet ve cinsel içerikler gelmektedir. Ancak bu, mensup olunan alt kültüre ve topluma göre değişkenlik gösteren bir konudur. Çünkü muhafazakâr bir kesim açısından buram buram cinsellik kokan bir sahne, modernist görüşlü bir kesim için son derece doğal karşılanabilmektedir (Mutlu, 2005: 175). Modern çağda kadının toplumdaki konumu değişmiş ve aileyi dönüştürmüştür. Özgürlük, eşitlik ve bireyselleşme söylemleri arttıkça evlilik dışı birliktelikler ve evlilik dışı çocuklar artarak toplumsal yapıyı etkilemiştir (Turgut, 2010: 29). Dizilerde sıklıkla evlilik dışı birlikteliklerin ve bebeğin babasının kim olduğuna dair şüphelerin ya da eski sevgililerden dünyaya gelmiş gayri meşru çocukların ortaya çıkması gibi ahlak dışı cinsel durumların mağdur bir imajla yansıtıldığını görmekteyiz. Aynı zamanda, aldatma, cinsel cazibesi oldukça yüksek kıyafetler giyme gibi davranışların normalleştirilerek topluma kanıksatıldığı bir dönemde yaşıyoruz. Oysaki Sufiler, din adına inançsızlarla yapılan savaşa küçük cihad, insanın kendi nefesine yönelik yaptığı savaşa ise büyük cihad adını vererek nefisle mücadele etmenin önemini vurgulamışlardır. Zira Hz. Muhammed (s.a.v) “*Küçük cihaddan büyük cihada geçtik*” buyurmuştur. Yani insanın ruhunu kötülüklerden arındırmak, günah işlemek ve nefsanî arzularını dizginlemek için yaptığı içsel savaş dış güçlere karşı yapılan savaştan çok daha gerçek ve önemlidir (Köylü, 2012: 201).

Dizide ayrıca % 5.78 oranla 34 kez bencilliğe rastlanmıştır. Örneğin 2.bölümde Şirketin patronu olan Alihan, çalışanlarından Murat Bey’i projesini zamanında teslim etmediği ve projenin özensiz olduğu gerekçesiyle azarlamakta ve bir ilkokul çocuğu çizimi gibi diyerek küçümsemektedir.

2.Bölüm [Başlangıç: 1.46.16- Bitiş: 1.47.14]

-Alihan: (öfkeli ve yüksek bir ses tonu ile) “*Siz kimsiniz, nereden geliyor bu rahatlık? Ben bu işe milyonlar yatırdım. Haberiniz var mı?*”

-Murat Bey: “*Emin olun en kısa zamanda telafi edeceğiz.*”

Alihan: “*Sizin en kısa zaman dediğiniz zaman dündü. O da siz güneşleniyorken bitti.*”

(Murat Bey’in elleri titremeye ve zor nefes almaya başlar.)

-Alihan: “*Şimdi fenalaşmanız hiçbir şeyi telafi etmiyor Murat Bey.*”

Sonunda adam sözlerin ağırlığına dayanamayarak kalp krizi geçirmektedir. Herkes yardıma koşarken, Alihan ketum bir şekilde beklemekte ve daha sonra kendisine sorulduğunda pişman olmadığını söylemektedir.

Bencillik kişinin paylaşmak yerine her şeyi yalnızca kendisi için istemesi durumudur. Bencil kimseler, ne kadar çok şeye sahip olurlarsa o kadar mutlu olacağını zannederler. Böylece tüm hayatını kendinden fazla varlığı olanları kıskanarak, kendisinden az varlığı olanlardan ise malıma göz dikerler diye korkarak geçirecektir (Fromm, 1990: 24). Birinin mutsuz olmasını ya da kötülüğünü istemeye ya da bir şeye karşı duyulan kin ve öfkeye dair duyguya nefret denilmektedir (Balci, 2014:159). Budizm'in temel düşüncelerinden birisi; nefretin nefretle değil ancak sevgiyle yatıştırılabildiği hususudur (Köylü, 2012: 73).

El-Emin lakabıyla bilinen Peygamber Efendimiz (s.a.v) hicret edeceği gün, Hz. Ali'ye; “Ya Ali şu malları sahiplerine iade et ve tamamlayınca bize yetiş” diyerek, düşmanlarının emaneti olan eşyalara bile ihanet edilmemesi gerektiğinin en güzel örneği olmuştur (Ekinci, 2018: 17).

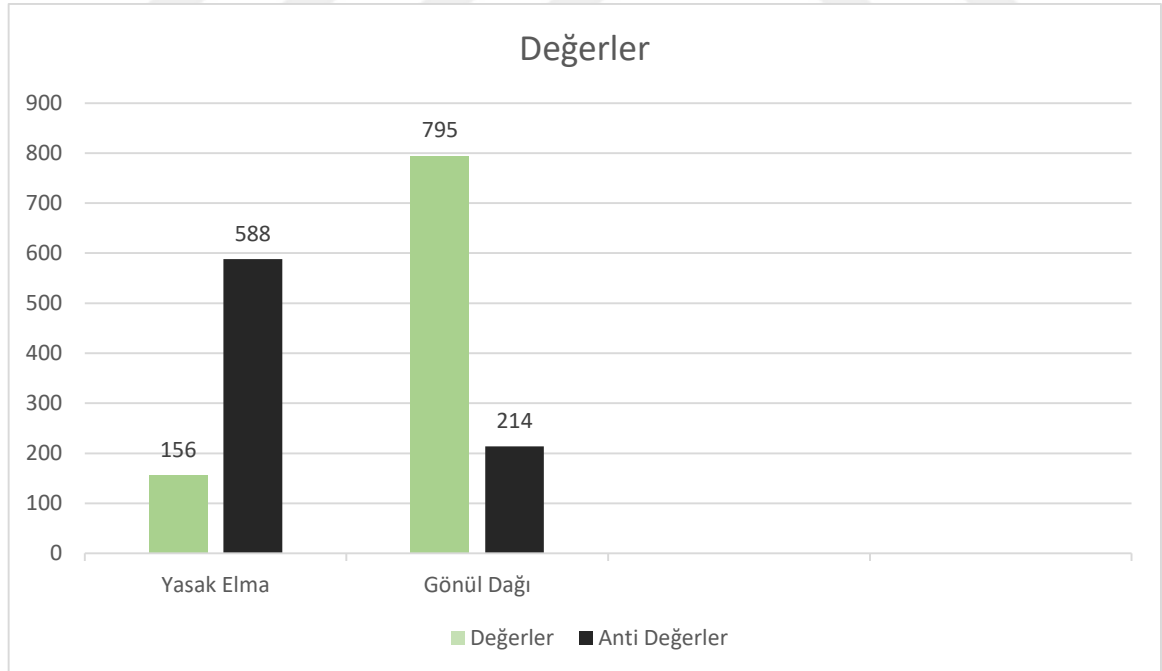
Diğer yandan dizide 55 kez açgözlülük/hırs ile karşılaşmıştır. Bu dizinin genelinin %9.35'ine tekabül etmektedir. Kanaatkârlık kavramının zıddı olan açgözlülükle ilgili, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in “*insanın iki vadi dolusu altını olsa da o üçüncüsünü ister, onun gözünü ancak toprak doyurur*” (el-Buhâri E. A., 1992 ; el-Buhâri M. , 2009) sözü, insanoğlunun doyumsuzluğunu ve hep daha fazlasını isteme hırsını en iyi biçimde özetlemektedir. Oysaki insan sahip olduklarıyla mutlu olduğunda, sahip olmadığı şeylerin eksikliğini hissetmekten kurtulmaktadır.

Üretim ne denli artarsa artsın, istekler sınırsız olduğu için, hiçbir zaman doyuma ulaşamamaktadır. İnsanın sahip oldukları her an kaybedilme riski taşıdığı için bu tehlikeden korunma yolu olarak kendisinde hep daha fazlasına sahip olma isteği oluşmaktadır. Elindekileri kaptırmamak için de daha güçlü ve saldırgan olacaktır (Fromm, 1990: 164). Bu durumda insanlar arasında şiddet, toplumsal tabakalaşma, hatta savaşlar bas göstermektedir. Tüm bunlardan korunarak insanca yaşamının baş şartı kanaat sahibi bireyler olmak ve paylaşmak ve maddeye tapınmamaktır.

4.3. Gönül Dağı ve Yasak Elma Dizilerinin İçerik Analizlerinin Karşılaştırılması

Çalışmamızın örneklemelerini oluşturan her iki dizinin ilk 15 bölümü izlenilerek, içerik analizleri yapılmıştır. Elde ettiğimiz verilere göre, iki dizide aranan değerlerde tam bir ters orantı söz konusudur. *Yasak Elma* dizisinde yer alan değerlerin oranı % 21 iken, anti değerlerin oranı %79'dur. *Gönül Dağı* dizisinde ise değerlerin oranı %79 iken anti değerlerin oranı %21 olarak bulgulanmıştır. Dolayısıyla *Yasak Elma*'nın içerdiği anti değerlerin izleyici kitlesi üzerinde oluşturabileceği olumsuz etkilerin *Gönül Dağı* dizisine göre oldukça yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

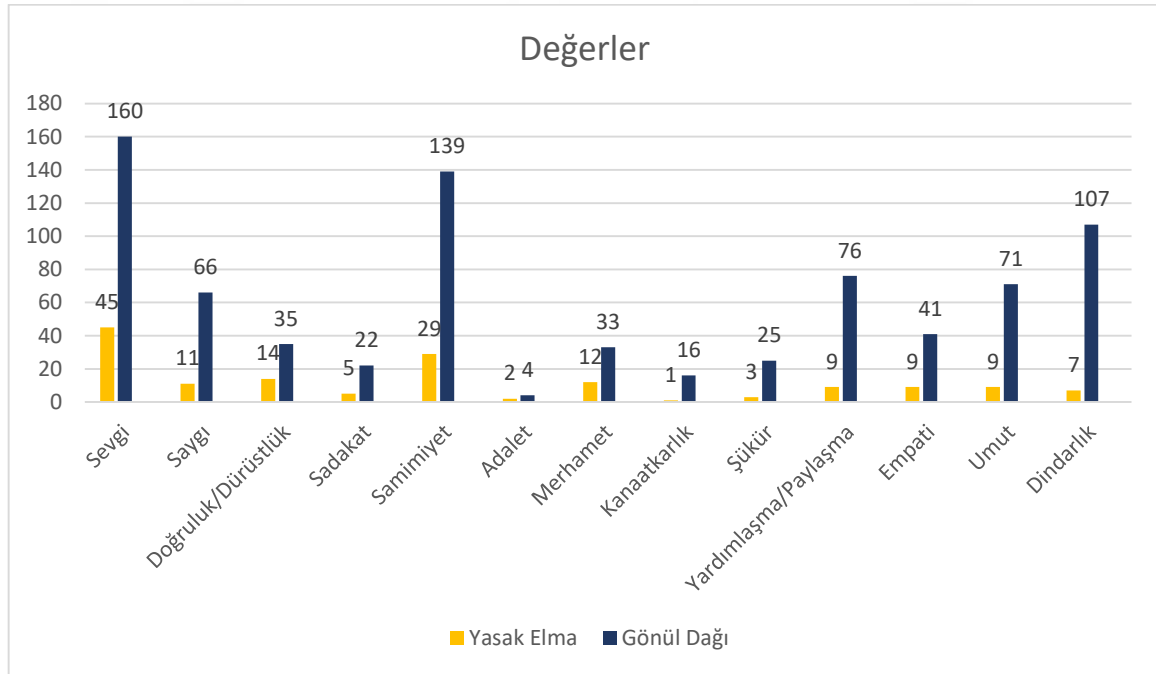
İlk 15 bölümde *Yasak Elma*'da toplamda 744 değere rastlanmış olup bunların 156'sı değer, 588'i anti değerdir. *Gönül Dağı* dizisinin ilk 15 bölümünde ise toplamda 1009 değere rastlanmış olup bu değerlerin 795'i değer, 214'ü ise anti değerdir. Elde edilen verilerin oranları aşağıdaki grafikte karşılaştırılmıştır.

Grafik 3: Yasak Elma ve Gönül Dağı Dizilerinde Yer Alan Değerler ve Anti Değerlerin Frekans Değerlerinin Birbirine Oranı

Görüldüğü gibi *Gönül Dağı*'nda yer alan değerler, *Yasak Elma*'da yer alan anti değerlerin de üzerindedir. Dolayısıyla *Gönül Dağı*'nın dinî-ahlakî değerleri oldukça önemseyen ve aktaran bir düzlemde konumlandığını söylemek mümkündür.

Dinî-ahlakî değerler bakımından her iki dizide de en fazla yer alan değer *Yasak Elma*'da % 28.84 ile *Gönül Dağı* dizisinde ise % 20.12 ile *sevgi* değeri olmuştur. Ancak her iki dizinin frekans sayıları karşılaştırıldığında *Yasak Elma*'da 45, *Gönül Dağı*'nda ise 160 kez *sevgi* değeri olduğu görülmektedir. Dolayısıyla *Gönül Dağı*'nda bulunan *sevgi* değeri *Yasak Elma*'dan 3.5 kat daha fazladır.

Grafik 4: Yasak Elma ve Gönül Dağı Dizilerinde Bulunan Değerlerin Birbiriyle Karşılaştırılması

Sevgi insanı yalnızlıktan kurtararak diğer varlıklarla etkin bir iletişim sağlayan ve bakış açılarımızı güzelleştirerek bizi yaşama bağlayan en kıymetli değerdir (Hökelekli, 2011: 83). Dolayısıyla, tüm güzel şeylerin merkezinde bulunması nedeniyle yaşamın olmazsa olmazlarından olan sevginin her iki dizide en yüksek oranda bulunan değer olması umut vericidir. Ancak bu noktada akla, bu değerlerin dizilerde nasıl işlendiği, hangi amaçlara hizmet ettiği, hangi hassasiyetleri gözettiği gibi sorular gelmektedir. Zira salt

beşeri aşka indirgenerek ekrana gelen yapımlar reyting uğruna ahlakî değerleri hiçe sayabilmektedir.

Günümüz dizilerinin birincil teması beşeri aşk hikâyeleridir. Bugün senaryosunda aşk olmayan dizinin tutmayacağı düşüncesi ile ekranlar benzer aşk hikâyeleriyle işgal edilmiş durumdadır (Karabıyık, 2014a: 33). Bu iki dizide de yüksek oranda kavuşan ve kavuşamayan âşıkların hikâyeleri bulunmaktadır. Bunun yanında aile, dost ve hayvan sevgisi gibi sevgi türlerine de rastlanmıştır. Ancak *Gönül Dağı* dizisinde bulunan duygusal kadın-erkek ilişkilerinin belli hassasiyetler gözetilerek işlendiği tespit edilmiştir. Televizyon izleyicisinin rahatsız olduğu sahnelerle rağmen merak duygusuna yenilerek izlemeye devam ettiği taciz, tecavüz, kadına şiddet, küfür, mafya, cinsellik gibi olumsuz etkileri bulunan sahnelere yer verilmediği görülmüştür.

Ayrıca her iki dizide de adalet değerinin oldukça düşük olduğu gözlenmiştir. *Gönül Dağı*'nda 4 kez (%0.50), *Yasak Elma*'da ise 2 kez (%1.28) adalet değerine yer verildiği görülmektedir. Oysaki adalet, din ve vicdan sahibi bireylerin sıklıkla uyduğu önemli bir dinî-ahlakî değerdir.

Öte yandan her iki dizide de baskın olan ikinci değer samimiyettir. *Gönül Dağı*'nda 139 kez (%17,48) *samimiyet* değerine rastlanırken, *Yasak Elma*'da 29 kez (18,58) rastlanmıştır. Ancak iki dizi karşılaştırıldığında, *Gönül Dağı*'nda neredeyse 5 kat daha fazla samimiyet olduğu görülmektedir. Buna göre *Gönül Dağı*'nın oldukça samimi ve sıcak bir anlatıma sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Gönül Dağı dizisinde tespit edilen değerlerden 107'si *dindarlık* değeridir. *Yasak Elma*'da ise bu sayı 7 olarak bulgulanmıştır. Dolayısıyla *Gönül Dağı* dizisinde 15 kat daha fazla dindarlık değerine rastlanmıştır. *Gönül Dağı* dizinde selam verme, dua, ibadetler, dinsel terimler, günlük konuşmalarda geçen dinî ifadelerin yer bulması, dindarlık değerini artıran öğeler olmuştur.

Örneğin; dizide birçok defa karakterlerin “*Selamün Aleyküm*” şeklinde selamlaştıkları görülmektedir. İslam dininde selam vermek sünnet, verilen selamı almak ise farzdır (el-Mevsılî, 2016: 495). Dinî hassasiyetlerin gözetilerek, halk arasında kullanılan bu

tarz terim ve ifadelere yer verilmesi, dinî değerlerin yaşatılması ve aktarılması bakımından oldukça önemlidir. Zira Köse (2015: 94), modern insanın artık selamlaşmadığını, hatta kapı komşusunun adının ne olduğuyla bile ilgilenmediğini, dolayısıyla yalnızlaşmaya başladığını vurgulamaktadır.

Yasak Elma'da 7 defa karşılaşılan dindarlık değeri, 1 kez dua, 6 kez günlük konuşma dilinde geçen dinî ifadeler şeklindedir. Seküler denilebilecek bir dizide yer alan bu ifadelerin varlığı, aslında dinin topyekün yaşamdan çıkarılamayacağını, dünyevileşme ne denli fazla olursa olsun dine ihtiyaç olduğunu gösterir niteliktedir.

Dizilerde dikkati çeken bir başka konu ise kılık kıyafettir. *Gönül Dağı* dizisinde bu konuda dinî-ahlakî sınırlara riayet edildiği fark edilmiş ve herhangi bir dekolte kıyafet giyen birine rastlanmamıştır. Kostümler Anadolu insanını yansıtır biçimde sade ve gerçek yaşama uygun, mütevazı olduğu göze çarpmaktadır. Öte yandan *Yasak Elma*'da, kıyafetler markalı ve abartılıdır. Ayrıca çekicilik, güzellik, özgürlük, stil, moda vb. kavramların arkasına sığınarak oldukça tahrik edici, bazen yarı çıplak denilebilecek kostümler kullanıldığı görülmektedir. Günümüzün birçok popüler dizisinde olduğu gibi *Yasak Elma*'da da kılık kıyafet konusunda ilgi çekici bir müstehcenlik söz konudur.

Yasak Elma dizisine genel olarak bakıldığında sekülerlik ilk göze çarpan özelliğidir. Zira her bölümde, gece kulübü vb. eğlence mekânlarında veya bir davette, ellerde içki kadehleri, dekolte kıyafetli kadınlar ve lüks tüketimden oluşan sahneler bulunmaktadır. Fenomenlerin tarzı ve moda adı altında genç nesillere örnek olması yönüyle bu tarz görsel öğelerin etki boyutu hafife alınmaktadır. Ancak biliyoruz ki, çok sık karşılaşılan şeyler psikolojik olarak kanıksanmakta, kişiye normal gelmekte dolayısıyla uygulanmakta bir beis görülmemektedir. Sekülerleşmeyi bir zihin kayması olarak tanımlayan Erkan (2014: 88), sekülerleşmenin toplumda dinin etkisinin azalmasından öte, aslında kişinin düşüncelerinin uhrevî olandan dünyevî olana evrilmesi olduğu görüşündedir.

Postman'ın nehir metaforuna göre yavaş yavaş kirlenen bir nehir aniden zehirli olup içindeki balıkları öldürse de hala üzerinde kayıkları taşır ve hala aynı görünmektedir. İçindeki canlılar yok olmaya devam etse de ne nehir ortadan kalkar ne de sağladığı

faydalar biter. Postman, nehir metaforu ile televizyona dayalı bilme ve öğrenme şeklinin kamusal iletişimi ve onun çevrelediği alanları kirlettiğini savunmaktadır (Postman, 2017: 41-42). Dolayısıyla bu etkilerin başta gelen unsuru olarak sekülerleşme tüm çevreyi kuşatarak dalga dalga yayılan bir tehlike halini almaktadır. Ancak Kur'an-ı Kerim'de, mümin erkek ve kadınlara gözlerini haramdan sakınarak iffetlerini korumaları salık verilerek Allah'ın onların yaptıkları her şeyden haberdar olduğu hatırlatılmaktadır (Bkz. Nur, 24: 30-31).

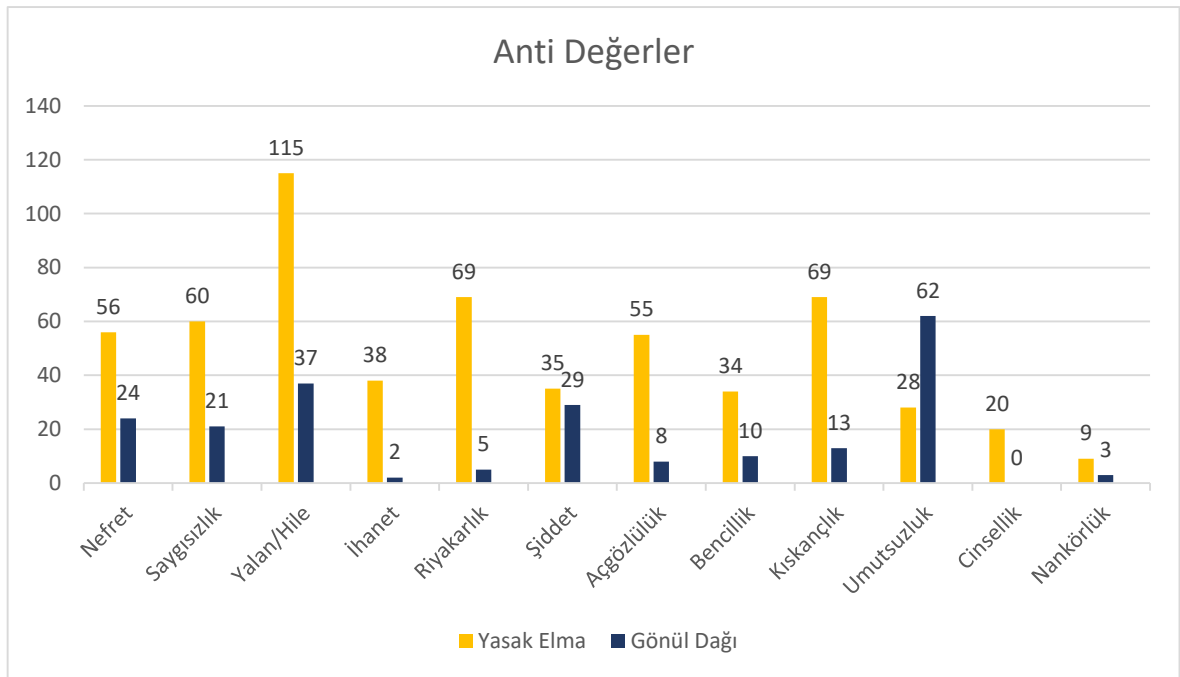
Diğer yandan *Gönül Dağı* dizisinde 16 kez kanaatkârlık değerine rastlanırken, *Yasak Elma*'da yalnızca 1 kez karşılaşılmıştır. *Gönül Dağı*'nda kullanılan kostümlerin sade ve sıradan oldukları, doğal yaşama aykırı olmadığı görülürken *Yasak Elma*'da defile havasında son derece pahalı marka kıyafetler kostüm olarak kullanılmaktadır. Ayrıca *Gönül Dağı*'nda bir kıyafet defalarca kullanılırken, *Yasak Elma*'da bir defa giyilen kıyafetin bir daha giyilmemesi dikkat çekicidir. Ayrıca *Gönül Dağı*'nda yalnızca kıyafetler değil, kullanılan mekân, ev eşyaları, arabalar herkesin ulaşabileceği türden yaşamın içinden objelerdir. Hatta bazı eşyalar (eski radyo, gaz lambası, eski model perdeler, teyp ve kasetler) nostaljik bir hava estirmekte ve samimiyet değerini artırmaktadır.

Yasak Elma'nın ise tam aksine yüksek oranda tüketim odaklı olduğu görülmektedir. Dizide marka kıyafetler, çanta ve ayakkabılar, mücevherler yoğun olarak kullanılmakta ve bu tarz eşyalara sahip olmayanlar hor görülerek izleyici tüketime teşvik edilmektedir. Ayrıca dizi çoğunlukla villa tipi evlerde,yalılarda ve büyük şirketlerde geçmekte ve neredeyse herkesin bu şekilde yaşadığına dair bir algı uyandırılmaktadır. Dizide tüketim açısından en çok öne çıkan görsel sahnelerden biri de, az kişi sayısına rağmen ziyafete dönüşerek israf boyutuna varan sofralardır. Dizideki sekülerlik net bir biçimde kendisini göstermekte ve hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya kendini kaptırma ve tüketim odaklı bir yaşama dikkat çekilmektedir.

Nitekim Büyükyonca (2019: 147) araştırmasında, *Yasak Elma* dizisinin hemen hemen tüm sahnelerinde izleyicinin tüketime özendirilerek, para ve değerli eşyalar üzerinden kimlik ve statü kazanıldığı, zengin olmaya giden en kestirme yolun zengin koca bulmak olduğu gibi algılar yarattığı, dolayısıyla evliliğin maddî çıkarlara indirgendiği sonucuna ulaşmıştır. Hâlbuki izleyici üzerinde sosyal statü bakımından eziklik ve eksiklik

hissi uyandırabilecek bu tarz yapımların da özendirilmesiyle zenginlik arzusu gitgide artmakta, kanaatkârlık değerinin yerini doyumsuzluk, hırs ve açgözlülük almaktadır.

Nitekim Erkan'a (2014: 88) göre yakın zamana dek Türkiye'de modernleşme projesi adı altında topluma yukarıdan aşağıya doğru giydirilmeye çalışılan tek tip yaşam biçimi, kültürel farklılıklara ve sosyal sınıflara yol açmıştır. Dolayısıyla toplumda farklı statülerdeki bireyler arasında gerilime, ayrılmaya ve çatışmaya neden olan bu projenin uzantılarının etkisi günümüzde halen sürmektedir.

Grafik 5: Yasak Elma ve Gönül Dağı Dizilerinde Bulunan Anti Değerlerin Birbirine Karşılaştırılması

Grafığe göre, *Yasak Elma* dizisinde en fazla oranda bulunan anti değer 115 kez *yalan/ hile* olduğu görülmektedir. Bunu 69 kez görülen *riyakârlık/ gösteriş ve haset/ kıskançlık* değerleri izlemektedir. *Gönül Dağı*'nda ise en çok görülen anti değer *umutsuzluk*, daha sonra *yalan/ hile* dir.

Yasak Elma dizisinde sıkça karşılaşılan yalan, hile, entrika, arkadan iş çevirme, dizinin doğal ve olmazsa olmaz örüntüleri haline gelmiştir. Bunun yanı sıra, dizi çarpık ilişkiler yumağına dönmüş, dizideki kadın karakterler erkek karakterlerle evlenebilmek için

adeta yarışır duruma gelmiştir. Dolayısıyla bu rekabetlerden doğan kıskançlık, yalan, riyakârlık, cinsellik en çok değinilen anti değerlerdir.

Yasak Elma dizisinde 15 bölümde 20 kez (%3,4) cinsel içerikli sahneye rastlanırken, *Gönül Dağı*'nda cinsel içerikli bir sahneye rastlanmamıştır. *Yasak Elma* dizisindeki cinsel içerikli sahneler; öpüşme, sevişme ve yarı çıplak biçimde yatak sahnelerinden oluşmaktadır. Kaldı ki, dizide hemen hemen tüm sahnelerde bulunan derin göğüs, sırt ve bacak dekoltesi, cinsellik kategorisi dâhilinde hesaplanmamıştır.

Dizilerde dikkat çeken diğer bir değer *Gönül Dağı* dizisinde bulunan %28.97 oranla 62 kez karşılaşılan *umutsuzluk* değeridir. Senaryo genellikle karakterlerin herhangi bir konuda umutsuzluğa düştüklerinde bu durumla nasıl başa çıktıkları üzerine kurulmuştur. Bu nedenle bu değere sıkça rastlansa da olumlu bir amaca hizmet ettiği görülmüştür. *Yasak Elma*'da ise bu oran % 4.76 (28 kez)'dir.

Öte yandan, her iki dizide de birbirine yakın düzeyde şiddet bulgulanmıştır. Zira *Yasak Elma* dizisinde 29, *Gönül Dağı*'nda ise 35 kez şiddet içerikli görüntüye rastlanmıştır. Şiddetten tümüyle arınmış bir toplum ütopyik bir düşüncedir. Toplumsal hayatta şiddetin psikolojik veya fiziksel boyutları ile karşılaşmak mümkündür. Hayatın bir gerçeği olan şiddeti televizyon ekranlarından da tamamıyla söküp almak olası değildir. Bu durumda birey, televizyonun toplumsal tehlikelere karşı uyarıcı, yönlendirici rolünün bilincinde olmalı ve aktif hayatında bu durumu lehine kullanabilmelidir. Şiddetin sonuçlarını gören bir kişide oluşan farkındalık, şiddete karşı caydırıcı bir etkiye sebep olabileceği gibi harekete de geçirerek örnek de olabilmektedir. O halde olması gereken, insan ve toplum psikolojisini olumsuz etkileyen şiddetin dozajını belirleyerek, yaş gruplarına göre izlenme sürelerini göz önünde bulundurmak ve bu tarz programların, yayın saatlerini, program akışındaki yerini iyi bir şekilde belirleyebilmektir.

Konuya genel olarak bakıldığında izleyicinin rahatsız olduğu bazı davranışların *Yasak Elma* dizisinde daha fazla yer aldığı görülmektedir. Nitekim RTÜK'ün 2018'de yapmış olduğu televizyon izleme eğilimleri araştırmasına göre, RTÜK İletişim Merkezi'ne gelen şikâyetler, dizilerde izleyiciyi en çok rahatsız eden konuların; çocuk ve gençlerde

olumsuz örnek oluşturma, genel ahlak ve aile yapısına aykırılık, argo, küfür ve kadınlara yönelik istismar olduğunu göstermektedir (RTÜK, 2018: 62).

Özellikle çocuklarla ilgili kaygıların yüksek olduğu görülmektedir. Zira Türkiye İstatistik Kurumu'nun yaptığı araştırmaya göre, çocuklar 10 yaşına kadar çizgi film izlemekte, 11- 15 yaş aralığında ise artık çizgi film izlemeyi azaltarak yüzde 77 oranında dizi-film izlemeye başlamaktadır (Karabıyık, 2014b: 10). Nitekim, RTÜK'ün 8. Sınıf öğrencileri üzerinde Türkiye genelinde 26 ilde yaptığı Medya Okuryazarlığı Araştırması'na göre, öğrencilerin izledikleri program türleri %72.4 ile yarışma programları, %64.3 ile müzik ve eğlence programları, %63.6 ile yerli diziler şeklinde sıralanmaktadır. Öğrencilerin en çok izlediği bu ilk üç sıradaki program türleri, en çok şiddet ve cinsel içeriğe sahip olan program türleri olması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca kız öğrencilerin dizi seyretme oranı erkek öğrencilere oranla daha fazla olduğu görülmektedir (RTÜK, 2016: 79).

Çocuklar seyrettikleri ve kendilerine acı veren hal ve tavırları bilinçaltına iterek bir çeşit korunma refleksi oluşturmaktadırlar (Mehmedoğlu, 2005: 21-22). Tahmin edileceği gibi bilinçaltına itilerek baskılanan bu korku ve acılar yok olmamakta, belli bir süre sonra bazı ruhsal hastalıklara dönüşerek ortaya çıkmaktadır. Çocuklar kendi başlarına çizgi film, aileleriyle dizi film seyretmekte ve haddinden fazla olumsuz mesaja maruz kalmaktadır.

Nitekim Cebeci ve Demir (2018: 165) çizgi filmler üzerine yaptıkları araştırmada ülkemizde yayınlanan yabancı yapım Doraemon adlı çizgi filmde, fazlaca olumsuz mesaja rastlamışlardır. İslam dinince yasaklanmış olan sihir ve büyü'nün meşrulaştırıldığı, aşırı şiddet ve zorbalığa sıklıkla yer verildiği gözlemlenmiştir. Ancak çocuklar ve gençler için programın eğlendirici oluşu, içerdiği ahlakî unsurlardan çok daha önemlidir.

Nitekim Açar'ın (2016: 108) araştırmasında cinsiyet fark etmeksizin, gençlerin kanal seçimini etkileyen faktörlerin başında %35,3 oranla eğlendirici olması ilk sırada yer alırken, %27.9 oranla ahlakî değerlere uygun olması ikinci sırada gelmektedir. H. Yılmaz'ın (2020: 127) ortaokul öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmadan elde ettiği verilere göre, çocukların %20.2'si dizilerde geçen müstehcen sahnelerden, % 35'i hırsızlık,

dolandırıcılık gibi gayri ahlakî davranış içeren sahnelerden rahatsızlık duymamaktadır. Araştırma, bu yaş grubunda, bu tarz durumların giderek kanıksandığını ve normalleştiğini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Bu konulardaki hassasiyet eksikliği din ve değerlerin içselleştirilememesi veya yetersiz eğitimi nedeniyledir.

Bilindiği gibi medyanın özellikle çocuk ve genç izleyiciler üzerinde yönlendirme ve kontrol etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle medyanın dayattığı kültür, dezenformasyon, propaganda, bilginin çarpıtılması gibi etkilerin olumsuz sonuçlara yol açmasını engellemek için farkındalık oluşturulması ve eleştirel medya okuryazarlığının yaygınlaştırılması bir zorunluluk halini almaktadır (Bostancı ve Akıneraner, 2016: 168). Zira insan, elindeki TV kumandası ile kanaldan kanala özgürce geçebiliyor gibi görünse de, aslında televizyonun gönderdiği tek taraflı mesajlara maruz kalması bakımından tutsaktır. Hâlbuki her şeyin ölçüğü insandır (Yengin, 1994: 16). Yaşadığımız çağda insanı insan yapan değerlerin korunabilmesinin ve insanın hür bir birey olarak yaşamını sürdürebilmesinin baş şartı, medyanın dayattığı klişe koşullandırmaların farkına varılarak bu etkenlere başkaldırılmasıdır (Bourdieu, 1997: 8). Nitekim *Gönül Dağı* dizisinde bir sahnede Ciritçi Abdullah “*Herkes kendi hayatının çobanıdır. Herkes kendi hayatını güder.*” demektedir. Bu bakımdan her iki dizide yer alan içeriklerin akıl ve değer süzgeçlerimizden geçirilmesi, izlenen diziler hakkında farkındalık geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

İçinde bulunduğumuz çağda, dinî, insanî ve ahlakî değerleri özümseyerek bilinçli bir biçimde yaşayan insanlar bulunmakla birlikte, dünya genelinde bireyselden başlayarak küresel boyutlara ulaşan ahlakî bir erozyon söz konusudur. Hâlbuki insanoğlu belki de varoluşundan buyana bilim, teknoloji, eğitim, ulaşım, iletişim ve haberleşme gibi birçok alanda ilk defa bu denli geniş imkânlarla sahip olabilmıştır. Buna rağmen yaşanan ahlakî kaos giderek derinleşmekte, şiddet, nefret, açgözlülük, hırs, aldatma, riyakarlık ve adaletsizlik gibi anti değerler sosyal hayata hakim duruma gelmektedir. Günümüzde tüketim çılgınlığıyla uyutulan bireyler, kapitalist düzenin devasa kâr döngüsünün kurbanları olarak maddeye tapınmakta, dolayısıyla din ve değerlerden gitgide uzaklaşmaktadır. Sonuç itibariyle adını koyamadığı manevî bir açlık, varoluşsal bir boşluk hissi ve anlam arayışı içinde çırpınmaktadırlar. Din ve değerler merkezinde yaşanmakta olan bu krizin birçok sebebi olmakla birlikte, başat etkenlerinden biri medya ve televizyon dizileridir.

Bu çalışmada, televizyon dizilerinin günümüzde yaşanan ahlakî erozyona yönelik etkisini ortaya koymak amacıyla, gündemdeki yerli dizilerinden *Gönül Dağı* (TRT1) ve *Yasak Elma* (Fox), din ve değerler perspektifinden ele alınarak incelenmiş, içerik analizi yöntemiyle, barındırdıkları değerler ve anti değerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler oransal olarak birbiriyle karşılaştırılarak, söz konusu dizilerin tema olarak dinî-ahlakî değerleri içerme durumu, birey ve toplum üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Bu verileri desteklemek amacıyla, dizilerde geçen değer temelli sahnelerden kesit alma yöntemiyle bazı repliklere yer verilmiştir.

Sonuç olarak *Yasak Elma* dizisinde anti değerlerin baskın bir biçimde kullanıldığı, birey ve toplumu birçok bakımdan olumsuz etkileyebilecek düzeyde negatif içeriğe sahip olduğu görülmüştür. *Yasak Elma* dizisinde yer alan değerlerin oranı %21, *Gönül Dağı*'nda %79, anti değerlerin oranı ise *Yasak Elma*'da %79, *Gönül Dağı*'nda %21 olarak bulgulanmıştır. Dolayısıyla tezimize konu olan dizilerde tam bir ters orantı olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda *Yasak Elma* dizisinde rastlanan toplam 744 değerın 156'sı değer, 588'i anti değer iken; *Gönül Dağı* dizisinde rastlanan 1009 değerden 795'inin değer,

214'ünün anti değer olduğu görülmüştür. Dolayısıyla *Yasak Elma*'nın içerdiği anti değerlerin izleyiciler üzerinde oluşturabileceği olumsuz etkilerin *Gönül Dağı* dizisine oranla oldukça yüksek olduğunu, *Gönül Dağı* dizisinin temel dinî ahlakî değerlere daha uygun bir zeminde konumlandığını söylemek mümkündür.

Dünyanın her yerinde haber, bilgi ve eğlenceye getirdiği farklı bakış açıları ile kamuoyunun gündemini belirleyerek geniş kitleleri etkileme gücüne sahip olan medya, insanların tutum ve davranışlarını kolayca değiştirebilmektedir. Yeni teknolojilerin gelişmesiyle birlikte gücüne güç katarak yoluna devam eden medyanın en etkili silahı ise evlerimizin demirbaşı haline gelmiş olan televizyondur. Bireyler televizyona maruz kaldıkları ölçüde, dünyayı televizyonun parametreleri ile anlamlandırmaya başlamakta, böylece televizyon yapımları, temel ahlakî değerlerin gerçek yaşamdaki değişim ve dönüşümüne zemin hazırlamaktadır. Dünya üzerinde ulaşabildiği insan sayısı düşünüldüğünde, medya araçlarının etki gücü ve etkilediği alan devasa boyutlara varmaktadır. Medya, diziler aracılığıyla ulaştığı bireylerin, dolayısıyla toplumların dinî, insanî ve temel ahlakî değerlerini dejenerasyona uğratmakta ve kendi değerlerini dayatmaktadır. Bu nedenle izleyicilerin televizyon içeriklerinde, özellikle dizilerde kendilerine aile dizisi veya eğlence adı altında sunulanların farkındalığı içinde olması önem arz etmektedir. Araştırmamızın bu farkındalığa küçük de olsa bir katkıda bulunabilmesi açısından önemi ortadadır.

Günümüzde televizyon dizileri günlük yaşamın bir parçası haline gelerek, bağımlılık derecesinde ilgi ve merakla izlenmektedir. Ancak bu dizilerin din ve aile kurumuna inanç, ahlak ve kültürel değerler boyutunda verdiği zararlar neticesinde toplumda aldatma, boşanma, şiddet, taciz, tecavüz, yasak ilişkiler, ensest ve cinayet vakaları gibi birçok köklü problemde artış görülmektedir. Bu noktada akıllara şu soru gelmektedir: Toplum mu dizileri etkiliyor yoksa diziler mi toplumu etkiliyor? Açıkçası bu olguların birbirlerinden beslendiği bir gerçektir. O halde var olan problemlerin artması değil azalması yönünde bir çabanın ortaya konması için, işin mutfağında bulunan yönetmen ve yapımcılara, ayrıca denetleyicilere düşen bazı sorumluluklar olduğu açıktır.

Öncelikle, insanı anlamak, onun tutum ve davranışlarına cevap bulabilmek için değerlerin anlaşılması gerekir. Çünkü aslında psikolojik problemlerin birçoğu, değerlere

gereken önemin verilmemesinden ve değerlerin göz ardı edilerek yaşanılmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde insanlarla iletişim kurmanın doğası değişmiş, dolayısıyla değerlerin yaşanılma biçimini de etkileyerek bazı dönüşümlere sebep olunmuştur. Örneğin, popüler kültürün de etkisiyle kanaatkârlık, dindarlık, doğruluk, samimiyet, sadakat gibi değerlerin yerini giderek açgözlülük, hırs, tüketim, aldatma, kıskançlık, entrika, yalan ve hile gibi anti değerler almaktadır. Tezimize konu olan diziler, bu değerleri işleme ve aktarmaları bakımından konumlandıkları zeminler tespit edilerek birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Bu noktada istenilirse entrika, cinsellik, lüks tüketim gibi modern kültürün empoze ettiği anti değerler olmadan da dizi yapılabileceği ve oldukça yüksek reyting oranına sahip olabileceği görülmüştür.

Popüler kültür, yaşadığımız çağda çevremizde olup biten, gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiş olan ve o topluluğun içindeki bir birey olarak bizi de bilmeye, yapmaya zorlayan şeylerin tümüdür. Öyle ki, bireyler ancak o popüler şeylere özenti duyarak, belli markaları, belli giyim tarzı, belli içecek ya da yiyecekleri, belli tutum ve davranışları hayatına kattığı zaman toplum içinde bir konum edinmektedir. Dolayısıyla popüler kültür bir nevi kişinin toplumsal statüsünü ve imajını belirlemektedir. Hâlbuki popüler kültür endüstrisi, bireylerin vaktini ve emeğini kendisi uğruna tüketerek kazanç sağlamayı amaçlayan bir sistemdir. Dizilerde verilen bilinçaltı mesajlar, görsel öğeler, her hafta sistemli bir şekilde ekrana gelen iletiler yoluyla bireyler tüketime heveslendirilmektedir. Böylece, globalleşen dünyada düşük beklentilerle yaşayan insanlar görsel medya vasıtasıyla başka insanların yaşamlarını görerek etkilenmekte ve aynı refah düzeyini arzulamaktadırlar. Söz konusu tüketim yalnızca madde değil manayı da içermektedir. Zira diziler içerdiği görsel, işitsel ve davranışsal öğelerle toplumda popüler kültür taşıyıcısı haline gelmiştir. Diziler yoluyla topluma aktarılan popüler kültüre ait unsurlar, anti değer, tutum, imaj ve davranışların oluşmasına neden olmaktadır. Böylece modernizm adı altında olumlanan davranışlar gitgide artmaktadır. Dekolte giyinerek şehvet uyandırmanın adının cinsel çekicilik, aşırı tüketimin adının hayattan zevk alma, utanma duygusu ve namuslu olmanın adının ise eziklik olarak lanse edilmeye çalışıldığı bir ortamda din ve değerlerin birey ve toplum hayatında ne denli etkili olabileceği aşikârdır.

Popüler kültür, hedonizm felsefesinin benimsenmesiyle hız, haz, zevk ve çıkar odaklı bir yaşamı yücelten bir kültür anlayışıdır. Oysaki insan, fitratı itibarıyla haz değil

anlam ihtiyacı olan bir varlıktır. Bu nedenle globalleşme ve popüler kültüre ayak uydurma çabası, psikolojik açıdan olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Bu noktada, medya ve diziler yoluyla aktarılan iletilerin farkındalığı içinde olmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Bu konuda öncelikli sorumluluk bireylerin kendisine, aileye, daha sonra bu tarz içeriklerin ekrana gelinceye kadar geçtiği aşamalarda bulunan medya kuruluşları, yapımcı ve yönetmenlere, içerikleri denetleyen kuruluşlara düşmektedir. Tezimizde görüldüğü gibi, toplumları bir arada ve ayakta tutan temel öğelerin başında gelen aile, din ve değerler, bambaşka bakış açılarıyla işlenerek ekrana gelebilmektedir. Böylece bu yapımlar, ahlakî gelişimin bir parçası ya da toplumsal yozlaşmanın bir etkeni haline gelebilmektedirler. Bu noktada *Gönül Dağı* dizisinin, günümüz insanını ahlakî manada özüne döndürerek kim olduğunu hatırlatması yönüyle önemli bir misyona sahip olduğunu iddia etmek mümkündür. Zaman zaman düşündüren, zaman zaman duygulandıran sahneler aracılığıyla bireylere değerler hatırlatılmakta ve pozitif hisler uyandırılmaktadır. Sevgi, merhamet, samimiyet, doğruluk ve kanaatkârlık gibi unutulmaya yüz tutmuş temel evrensel değerlerin yeniden toplumumuza hâkim olabilmesi adına bu tarz yapımlara daha fazla sayıda ihtiyaç bulunmaktadır.

Genelde medya özelde ise televizyon dizilerinin, birey ve toplum üzerinde algı oluşturma, değiştirme, yönetme gibi etkilere sahip olduğu bilinen bir gerçektir. İnsan her gün, her saat, her dakika yalnızca televizyon ve dizilerden değil, teknolojinin kapsadığı tüm alanlardan muazzam bir biçimde ileti yağmuruna tutulmaktadır. Diziler yoluyla insanların zihinlerine gönderilen bilinçaltı mesajlar nedeniyle bu sektör yaşamın birçok alanını yönetmektedir. Zira bilinçaltı, farkında olmasak da çok güçlü bir yapıdır. Bu tezin nihai amacı, diziler aracılığıyla bilinçaltımıza gönderilen açık ve gizli mesajların din ve değer algılarımız üzerine yaptığı etki ve tahribata, dizilerin köklü dinî, insanî ve ahlakî değerlerimize dair algıların yozlaşmasına olan etkilerine dikkat çekilerek, değerler konusunda bir hassasiyet oluşumuna katkıda bulunmaktır.

Sonuç olarak, gündemdeki bazı diziler temel ahlakî değerler barındırırken, bazıları yoğun biçimde anti ahlakî öğeler barındırmaktadır. İzleyiciye düşen ise izlediği içerikleri iyi analiz ederek, kendisi ve ailesine olumsuz etkileri olabilecek, din ve değerleri yıpratabilecek yapımların farkındalığı içinde olmak, değer perspektifli bir medya okuryazarlığı bilinci geliştirmektir. Ayrıca yeni yetişen nesle, gerçek dünyanın

televizyonda aktarılandan çok daha farklı olduğunu, diziler ve eğlence programlarının ötesinde varlık âleminin manevi anlamlar ve değerlerle dolu olduğunu hatırlatmak amaçlanmıştır.

Müslümanlık bilincine sahip bireylerin asli varlık sebebi Allah'ın rızasını kazanmaktır. O halde inananların her anına hâkim olması gereken yegâne değer budur. Her ne kadar olumsuz içeriklere sahip yapımlarla karşılaşsa da, televizyonun kumandası insanın kendi elindedir. Her araç, kullanıcısının elinde ve onun amaçları doğrultusunda şekillenen bir objedir. Dolayısıyla istenmeyen ve seyredilmeyen içerikler üretilmeye de değer görülmeyecektir. Böylece toplumun değer verdiği her şeye içerik üreticileri de hassasiyet gösterecektir. Kısacası her şey insanın kendisinde başlayıp, kendisinde nihayete ermektedir.

Öneriler

1. Dizilerde dinî, insanî ve ahlakî değerlerin doğru amaçlar çerçevesinde yer alması bireylerin değer edinimlerinde faydalı olacaktır. Dolayısıyla olumlu örnekler çoğaltılmalıdır.
2. Özellikle toplumun geleceğini oluşturan çocuk ve genç yaştaki bireylerin ahlakî değer edinimlerine katkı sağlayacak yapımlar artırılarak, değer algılarının yozlaşmasına neden olan salt maddi kazanç amaçlı yapımların azaltılmasına yönelik yaptırımlar uygulanmalıdır.
3. Toplumun aynası konumunda olan medyanın içinden çıktığı toplumun dinî ve kültürel değerlerine yabancı olması düşünülemez. Bu nedenle yansıttığı içeriklerin toplumu yanlış bilgilendirmemek ve yönlendirmemek adına yayınlanmadan önce, alanlarında uzman kişilerin kontrollerinden geçirilmesi elzemdir.
4. Medya çalışanlarına gerekli seminerler verilerek hassasiyet gösterilmesi gereken dinî- ahlakî konular hatırlatılmalıdır.

5. İlahiyat Fakültelerine seçmeli Sinema ve Televizyon dersleri, İletişim Fakültelerine seçmeli İlahiyat dersleri eklenmelidir. Her iki fakültenin yüksek lisans aşamasına karşılıklı olarak ilgili bölümler açılmalıdır. Böylece dinî ve ahlakî değerleri önemseyen yapımlar ortaya koyabilecek bireyler yetiştirilmelidir.
6. Her medya kuruluşuna bir İlahiyat Fakültesi mezunu alınarak, dinî konularda danışmanlık sağlanmalıdır.
7. Aile, kültür, din ve değerlerin korunmasına yönelik daha etkili kanunlar çıkarılmalıdır. Toplumun genel ahlak ve değerlerine kasteden içeriklere karşı caydırıcı önlemler alınmalıdır.
8. Toplumun dinî ve ahlakî gelişimine katkı sağlayacak yapımlar devlet tarafından maddi olarak desteklenmelidir.
9. RTÜK'ün yetkileri genişletilerek, değerlerimizi ihlal eden yapımlara müdahale edilmelidir.
10. Okullarda değer perspektifli bir medya okuryazarlığı eğitimi verilerek, bu eğitimler farklı mecralarda da yapılmak suretiyle toplumun geneline yayılmalıdır.
11. Medyanın tüketicisi konumundaki insanın, özellikle televizyonda üretim, tüketim, yönetim vb. her aşamada talep ve şikâyetleri daha fazla dikkate alınmalıdır.
12. Özellikle çocuk ve gençlerin dizilerde bulunan karakterleri kendilerine rol model almaları nedeniyle, bu karakterlerin tutum ve davranışları büyük oranda topluma yansımaktadır. Bu nedenle senaryo yazarları içerikler konusunda hassasiyet göstermelidir.
13. Televizyon dizilerinin hangi dinî ve ahlakî değerlere etki ettiği, hangi ideoloji ya da çıkara hizmet ettiği belirlenmelidir. Bu nedenle televizyon dizilerinin içerik çözümlerinin yapılacağı yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Abuzar, C. (2017, Aralık). Televizyonun aile yapımız üzerine etkisi. *Harran İlahiyat Fakültesi Dergisi*(38), 79-87.
- Açar, R. S. (2016). Televizyonun Ergenin Din Algısı ve Ahlakî Tutumu Üzerindeki Etkisi (Muş İli Örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Ahaber (2012, Temmuz 4). *Ürdün'de Polat Alemdar İsyanı*, <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2012/07/04/urdunde-polat-alemdar-isyani> (Erişim Tarihi: 18.07.2021)
- Akseki, A. H. (1959). *İslam Dini* (10 b.). Yeni Matbaa: Ankara.
- Akşit, B., Şentürk, R., Küçükural, Ö., ve Cengiz, K. (2012). *Türkiye'de Dindarlık*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Aktay, M. R. (2021). *Türkiye Sinemasının Din İle İlişkisi ve Geleneksel Din Adamlarının Temsili: 'Adak' ve 'Hazal' Film Örneklerinden Bir Değerlendirme*. (M. C. Mengenci, Dü.) İstanbul: UYSAD 6. International Management and Social Sciences Conference.
- Akyüz, N., ve Çapcıoğlu, İ. (2018). *Din Sosyolojisi*. Grafiker Yayınları: Ankara.
- Aristoteles. (2011). *Nikomakhos'a Etik*. (S. Babür, Çev.) Bilgesu Yayınları: Ankara.
- Arslan, A. (2011a). Bir Sosyolojik Olgu Olarak Televizyon. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-17.
- Arslan, A. (2011b). Medyanın Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-12.
- Ateş, S. (1999). Hak ve Merhamet. *Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2(13,14,15), 73-80.
- Avcı, A. (2011). "Prime-Time Vakti". A. Kotaman, A. S. Uğursoy ve A. Avcı (ed.). içinde *Televizyonda Hikaye Anlatıcılığı* (s. 15-37). H2o Yayıncılık: İstanbul.
- Aydın, M. Z. (2005). *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*. Dem Yayınları: İstanbul.

- Ayrancı, Ü., Köşgeroğlu, N., ve Günay, Y. (2004). Televizyonda çocukların en çok seyrettikleri saatlerde gösterilen filmlerdeki şiddet düzeyi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*(5), 133-140.
- Ayten, A. (2006). William James (1842–1910) ve Din Psikolojisinde Tecrübe Merkezli Bir Yaklaşım. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 457-464.
- Ayten, A. (2015). *Psikoloji ve Din*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Bahadır, A. (2005). Çocukluk Dönemi Din ve Değer Yapılanmasında TV Yayınlarının Olumsuz Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(20), 29-64.
- Bahadır, A. (2007). Jung ve Din. İz Yayıncılık: İstanbul.
- Balcı, M. (2014). *Değerleri Yaşa(t)mak & Değerler Sözlüğü*. Ensar Neşriyat: İstanbul.
- Bandura, A. (1982). Şahsiyetin Gelişmesinde Başkasının Etkisiyle Olan Öğrenmenin Rolü. *Psikolojide Yeni Çalışmalar (XVIII. Milletlerarası Psikoloji Kongresi Moskova, 1966)* (N. Arkun, Çev., s. 47-48). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: İstanbul
- Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve Simülasyon*. Oğuz Adanır (Çev.) Doğu Batı Yayınları: Ankara.
- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması. *SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*(14), 198-210.
- Bilgin, N. (2000). *İçerik Analizi*. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: İzmir
- Bilis, A. E. (2017). Modern yaşamda dini değerlerin televizyonda temsili: "Nihat Hatipoğlu ile iftar" programı örneği. *Selçuk İletişim*, 9(4), 189-210. doi:10.18094/si.61934
- Bostancı, M. ve Akıneraner, Y. (2016). *Eleştirel Medya Çalışmaları*. M. Bostancı (ed.) Anahtar Kitaplar Yayınevi: İstanbul.
- Bourdieu, P. (1997). *Televizyon Üzerine*. T. Ilgaz (Çev.) Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

- Bulunmaz, B. (2015). "Üniversite Öğrencilerinin Medya Algısının İnsani Değerler Yönünden İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma". C. Gündoğdu ve M. Cengiz (ed.). içinde *Uluslararası Sempozyum İnsani Değerlerin Yeniden İnşası (19-21 Haziran 2014 Erzurum)* (s. 27-42). Atatürk Üniversitesi Yayınları: Erzurum.
- Büyükbaykal, C. (2005). Kitle İletişim Araçları ve Toplumsal Yaşam. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (21), 71-75.
- Büyükdüvenci, S. (2002). "Değerin Değeri Üzerine". M. Ü. Bildirileri, Ş. Yalçın (ed.). içinde *Bilgi ve Değer* (s. 249-253). Vadi Yayınları: Ankara.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (12 b.). Pegem Akademi: Ankara.
- Büyükyonca, G. (2019). Türk Televizyon Dizilerinin Geleneksel Türk Aile Yapısına Olan Etkisinin Popüler Kültür Bağlamında İncelenmesi: Bir Aile Dizisi Üzerine Analiz. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cebeci, S. ve Demir, R. (2018, Nisan). Çizgi Filmler Çocuklara Neyi Vaat Ediyor? *Diyanet İlmî Dergi*, 54(1), 139-170.
- Cereci, S. (2015). Değerlerin Oluşmasında ve Yitiminde Medyanın Rolü. C. Gündoğdu , ve M. Cengiz (ed.). içinde, *Uluslararası Sempozyum İnsani Değerlerin Yeniden İnşası-(19-21 Haziran 2014 Erzurum)* (s. 13-26). Atatürk Üniversitesi Yayınları: Erzurum.
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*. Paradigma Yayınları: İstanbul.
- Cüceloğlu, D. (2016). *İnsan ve Davranışı* (32 b.). Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Çamdereli, M. (2018). *Din Ekranda Nasıl Durur*. Ketebe Yayınları: İstanbul.
- Çopur, H. (2010, Eylül 10). *Tüketim Kültürü ve Medya*. Setav. <https://www.setav.org/tuketim-kulturu-ve-medya/> (Erişim Tarihi: 01.09.2021)
- Çöloğlu, D. Ö. (2011). "Televizyon ve Şiddet". A. Kotaman, A. S. Uğursoy ve A. Avcı (ed.) içinde *Televizyonda Hikaye Anlatıcılığı* (s. 95-113). h2o Yayıncılık: İstanbul.

- Dam, H. (2019). "Din, Ahlak ve Değer". M. Köylü (ed.). içinde *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* (s. 17-35). Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Dikmen, F. (2021). "Medya Profesyonellerinin Gözünden Medya-Toplum İlişisine Değer Odaklı Bir Bakış". H. Meydan (ed.). içinde *Medyada Din ve Değerler* (s. 81-118). Dem Yayınları: İstanbul.
- Doğan, İ. (2007). "Türk Eğitim Sisteminde Değer Sorunu". içinde *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (s. 615-633). Dem Yayınları: İstanbul.
- Dönmez Colin, G. (2006). *Kadın, İslam ve Sinema*. D. Koç, (çev.). Agora Kitaplığı: İstanbul.
- Düzgün, Ş. A. (2016). İnsanın Doğası (Fıtratı) ve Özgürlüğü Üzerine. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 322-342.
- Ekinci, H. (2018). *Okulda ve Ailede Değerler Eğitimi*. Kayıhan Yayınları: İstanbul.
- el-Buhârî, E. A. (1992). *Sahihu'l-Buhârî*. Çağrı Yayınları: İstanbul.
- el-Buhârî, M. (2009). *Sahih-i Buhârî ve Tercümesi*. M. Sofuoğlu (çev.). Ötüken Neşriyat: İstanbul.
- el-Mevsilî. (2016). *el- İhtiyar*. T. Ayengin (çev.) Ravza Yayınları: İstanbul.
- Emre, J. (2020). *Benim Dizi Başladı*. Kanon Kitap: İstanbul.
- Emsal M. ve Şentürk H. (2021). Kur'an ve Sünnette Empatik Yaklaşımın Yeri. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(1), 77-92
- Ergen, G. (2006). Eleştirel-Bilinçli Sevgi Eğitimi. *SDÜ Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*. 7(11), 144-152.
- Ergen, G. (2015). Hierarchical Classification of Values. *International Journal of Progressive Education*, Volume 11 Number 3, 162-186.
- Ergen, G. (2019). Value Literacy- A New Model for Education of Character and Values. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 14(2), 45-75.
- Erjem, Y., ve Çağlayandereli, M. (2006). Televizyon ve gençlik: Yerli Dizilerin Gençlerin Model Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1),15-30.

- Erkan, E. (2014). The İmam Sosyolojik Bir Analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(10), 78-89.
- Frankl, V. E. (2019). *İnsanın Anlam Arayışı* (60 b.). S. Budak (çev.). Okuyan Us Yayın: İstanbul.
- Fromm, E. (1990). *Sahip olmak ya da Olmak*. A. Arıtan (çev.). Arıtan Yayınevi: İstanbul.
- Fromm, E. (2006). *Psikanaliz ve Din*. Elif Erten (çev.). Say Yayınları: İstanbul.
- Furat, A. Z. (2009). Yaygın Din Eğitiminde Kitle İletişim Araçlarının Yeri: Televizyon Örneği. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(19), 37-62.
- Glock, C. Y. (2007). Dindarlığın Boyutları Üzerine. Y. Aktay ve M. Köktaş (ed.). *Din Sosyolojisi*. M. E. Köktaş, (çev.). (s. 250-271). Vadi Yayınları: Ankara.
- Göcen, G. (2014). *Şükür Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*. Dem Yayınları: İstanbul.
- Göker, G. (2015). Tele-Yaşamlar: Gerçeklik ve Kurgu Bağlamında Türkiye’de Realite Programlar. *Global Media Journal TR Edition*, 6(11).
- Güneş, A. (2018). Medyanın Olumsuz Din Algısına Etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 203-216.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Güngör, E. (2008). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Güven, A. M. (2009). Türk Sineması'nın Din ve Dindarlıkla 95 Yıllık İmtihanı. *Din ve Hayat TDV- İstanbul Müftülüğü Dergisi*(3), 104-109.
- Hatıplı, M. (2017). Postmodernizm, Tüketim, Popüler Kültür ve Medya. *Bilgi*(34), 32-50.
- Hökelekli, H. (2006). Gençlik ve Din. H. Hökelekli (ed.). içinde *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi* (s. 9-31). Dem Yayınları: İstanbul.
- Hökelekli, H. (2011). *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. Timaş Yayınları: İstanbul.
- Hökelekli, H. (2013). *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*. Dem Yayınları: İstanbul.

- Hürriyet (2012, Temmuz 13). *Türk Dizileri Cinayete ve Boşanmaya Yol Açıyor*, <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/turk-dizileri-cinayete-vebosanmaya-yol-aciyor-20969741> (Erişim Tarihi: 18.07.2021)
- İpek, İ. (2020). Kurtlar Vadisi ve Çukur Dizisinin Şiddet ve Suç Eylemleri Üzerindeki Etkisi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 122-137.
- Jung, C. G. (1965). *Psikoloji ve Din*. E. Gürol (çev.). Oluş Yayınları: İstanbul.
- Jung, C. G. (2010). *Keşfedilmemiş Benlik*. B. İlhan ve C. Ener Sılay (çev.). Barış İlhan Yayınevi: İstanbul.
- Kağıtçıbaşı, Ç., ve Kuşdil, M. E. (2000). Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 59-76.
- Karabıyık, S. (2014a). *Dizierkil Ailede Baba Rolü*. Profil Yayıncılık: İstanbul.
- Karabıyık, S. (2014b). *Türk'ün Dizi İle İmtihanı*. Profil Yayıncılık: İstanbul.
- Kayıklık, H. (2011). *Din Psikolojisi*. Karahan Kitabevi: Adana.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2016). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. Dem Yayınları: İstanbul.
- Kımtır, N. (2008). "Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi" Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa.
- Kımtır, N. (2012). *Dinî inanç, ibadet ve duanın umutsuzlukla ilişkisi üzerine*. Kriter Yayınevi: İstanbul.
- Kırtepe, S. (2014). Televizyon Dizilerinin Toplum Üzerindeki Etkileri Sosyo-Kültürel Bir Çözümleme (Erzurum Örneği). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kızıler, H. (2014). Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi. *Milli Eğitim*(204), 5-17.
- Kızılgeçit, M., Acuner, H. Y., ve Toklu, G. (2015). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık- Değer İlişkisi (Rize Örneği). *RTE Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43-84.
- Kocadaş, B. (2005). Kültür ve Medya. *Bilgi*(34), 1-13.

- Koç, M. (2015). "Değerler Psikolojisi Perspektifinden Türk Sinemasında Din Görevlisi İmajı: 'Değer-Yoksun Dindarlık' Tipolojisi Bağlamında Semantik Analizler". B. Yorulmaz, W. Blizek, N. Tınaz, J. Lyden, M. A. Doğan, Z. Altın, H. Yiğit (ed.). içinde *Sinema ve Din* (s. 575-603). Dem Yayınları: İstanbul.
- Korkmaz, M. (2019). Değerler Eğitimi Yaklaşımları. M. Köylü (ed.). içinde *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* (s. 37-61). Nobel Yayın Grubu: Ankara.
- Korukcu, A., Güngör, M. ve Ardahanlı, Ö. (2015). "Animasyon Filmlerin Değerler Bağlamında İncelenmesi". B. Yorulmaz vd. (ed.). içinde *Sinema ve Din* (s. 53-83). Dem Yayınları: İstanbul.
- Köse, A. (2015). *Enteller Aleykümselam Der Mi?* (5 b.). İz Yayıncılık: İstanbul.
- Köse A. ve Ayten A. (2016). *Din Psikolojisi*. Timaş Yayınları: İstanbul.
- Köylü, M. (2007). "Küresel Bağlamda Değerler Eğitime Duyulan İhtiyaç". R. Kaymakcan vd. (ed.). içinde *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (s. 287-311). Dem Yayınları: İstanbul.
- Köylü, M. (2012). *Dünya Dinlerinde Ahlak*. Dem Yayınları: İstanbul.
- Köylü, M. (Dü.). (2019). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*. Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Kuçuradi, I. (2010). *İnsan ve Değerleri*. Türkiye Felsefe Kurumu: Ankara.
- Kula, N. (2006). "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din". H. Hökelekli (ed.). içinde *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (s. 33-81). Dem Yayınları: İstanbul.
- Kula, N. (2012, Aralık). TV Dizileri Yoluyla Yeniden Üretilen Tüketim Kültürü. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 507-530.
- Kur'an-ı Kerim
- Kur'an Yolu Meali (2019). (3 b) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Kurt, A. O., ve Aykıt, D. A. (2019). *Dinler Tarihi*. Bilay Bilimsel Araştırma Yayınları: Ankara.
- Kurtdaş, E. M. (2017). Değerlerin Kaynağı ve Anlamlandırılması. *Turkish Studies*, 349-366.

- Kutsal Kitap. (2016). Yeni Yaşam Yayınları: İstanbul.
- Lüleci, Y. (2014)." Milli Sinemacıların İkinci Döneminde Sinema ve Din". M. Çamdereli, B. Ö. Doğan, ve N. K. Şener (ed.). içinde *Medya ve Din* (s. 33-72). Köprü Kitapları: İstanbul.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*. Dem Yayınları: İstanbul.
- Mehmedoğlu, A. U. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık. R. v. Kaymakcan, & R. Kaymakcan (Dü.) içinde, *Değerler ve Eğitimi* (s. 799-817). Dem Yayınları: İstanbul.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). Din Dindarlık ve Değerler. *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 173-189.
- Mehmedoğlu, Y. (2005). *Ahlaki ve Dinî Gelişim "Çocuğum Değerlerimizi Öğreniyor"* (3 b.). Morpa Kültür Yayınları: İstanbul.
- Mevzuat Bilgi Sistemi* (2021) *Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun Resmi Gazete: 3.3.2011, 27863.*
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6112.pdf> (Erişim Tarihi: 2 Eylül 2021)
- Milliyet (2021, Nisan 08). *Kurtlar Vadisi'nin Süleyman Çakır'ı 17'nci ölüm yıldönümünde unutulmadı.* <https://www.milliyet.com.tr/cadde/galeri/kurtlar-vadisinin-suleyman-cakiri-17nci-olum-yil-donumunde-unutulmadi-6476699/3> (Erişim Tarihi: 18.07.2021)
- Miskeveyh, İ. (1983). *Ahlaki Olgunlaştırma*. (A. Şener, İ. Kayaoğlu , & C. Tunç, Çev.) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Monaco, J. (2004). *Bir Film Nasıl Okunur?* (4 b.). (E. Yılmaz, Çev.) Oğlak Yayıncılık: İstanbul.
- Mutlu, E. (2005). *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya*. Ütopya Yayınevi: Ankara.
- Mutlu, E. (2008). *Televizyonu Anlamak*. Ayraç Yayınları: Ankara.
- Mutlu, E. (2012). Televizyon Çocuklar ve Şiddet. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 41-77.

- Nazıroğlu, B., Gün, A., Kılıç, A. İ. ve Kaya, F. (2019). "Temel Ahlakî Değerler". M. Köylü (ed.). içinde *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* (s. 137-210). Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Okday, A. S. (2007). İslam Düşüncesinde Ahlakî Değerler ve Bunların Global Ahlaka Etkileri. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z. Arslan, & M. Zengin (Dü) içinde, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (s. 131-143). Dem Yayınları: İstanbul.
- Onay, A. (2004). *Dindarlık Etkileşim ve Değişim*. Dem Yayınları: İstanbul.
- O'Neill, J. (1998). Piyasada gazetecilik yapmak. A. Belsey ve R. Chadwick (ed.). içinde *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*. N. Türkoğlu (çev.). (s. 30-50). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Özçetin, B. (2018). *Kitle iletişim kuramları: Kavramlar, Okullar, Modeller*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-240.
- Özer, Ö. (2005a). Yetiştirme Kuramının Eleştiriler Bağlamında Değerlendirilmesi: 'Televizyonun Rezonans Etkisine Dair Bir Araştırma. *Kültür ve İletişim*, 8(1), 127-161.
- Özer, Ö. (2005b). Yetiştirme Kuramı: Televizyonla yaşamının ideolojik kültürel sonuçlarına yönelik yapılan araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 75-108.
- Özkan, Z. (2003). *Mutluluk ve Başarı Yolları*. Hayat Yayıncılık: İstanbul.
- Özkır, Y. (2014). Medyanın Din Bilgisi. M. Çamdereli, B. Ö. Doğan, & N. K. Şener (ed.). içinde *Medya ve Din* (s. 13-31). Köprü Kitapları: İstanbul.
- Özlem, D. (2002). "Değerler Sorununda Nesnelcilik/Mutlakçılık ve Öznellik/Rölativizm Tartışması Üzerine". Ş. Yalçın (ed.). içinde *Bilgi ve Değer* (s. 282-312). Vadi Yayınları: Ankara.
- Özön, N. (2010). *Türk Sineması Tarihi*. Doruk Yayıncılık: İstanbul.

- Öztürk, Y. N. (1991). *İslami Kavramlar Ansiklopedisi*. İstanbul: Hürriyet Ofset.
- Palabıyıkoglu, R. (1997). Medya ve Şiddet. *Kriz Dergisi*, 5(2), 123-126.
- Peck, M. S. (2005). *Az Seçilen Yol*. (R. Özer, Çev.) Akaşa Yayın: İstanbul.
- Postman, N. (2017). *Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem*. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Poyraz, H. (2007). "Değerlerin Kuruluşu ve Yapısı". R. Kaymakcan vd. (ed.). içinde *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (s. 81-88). Dem Yayınları: İstanbul.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature Of Human Values*. Free Press, New York.
- RTÜK, *İlköğretim Çağındaki Çocukların Televizyon İzleme Alışkanlıkları Araştırması*. (2006). Radyo Televizyon Üst Kurulu:
<https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/Kamuoyu/ilkogretim-cagindaki-cocuklarin-televizyon-izleme-aliskanliklari-arastirmasi0053-2.pdf> (Erişim Tarihi: 2 Eylül 2021)
- RTÜK, *Medya Okur Yazarlığı Araştırması*. (2016). Radyo Televizyon Üst Kurulu:
<https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/Kamuoyu/medya-okuryazarligi-arastirmasi.pdf> (Erişim Tarihi: 7 Eylül 2021)
- RTÜK, *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması-2*. (2018). Radyo Televizyon Üst Kurulu:
<https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/Kamuoyu/televizyonizlemeegilimleriarastirmasi2018.pdf> (Erişim Tarihi: 7 Eylül 2021)
- RTÜK, *Televizyon Yayınlarında Şiddet Araştırması*. (2020). Radyo Televizyon Üst Kurulu:
https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/KAMUOYU/televizyon_yayinlarinda_siddet_2020.pdf (Erişim Tarihi: 7 Eylül 2021)
- Sanders, B. (1994). *Öküzün A'sı Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi*. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Sayar, K. (2010). "Bir Değer Olarak Merhamet". *Değerler Eğitimi Konferans Bildirileri* (s. 225-232). içinde İstanbul: İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü.

- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna. (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, Vol. 25 (pp. 1–65). New York: Academic Press.
- Sivas, Â. (2011). *TRT'den Günümüze Bir Uyarılma Örneği: Aşk-ı Memnu*. A. Kotaman, A. S. Uğursoy ve A. Avcı (ed.). H2o Yayıncılık: İstanbul.
- Solmuş, T. (2013). *Dizilerde Psikoloji ve Anormal Davranışlar*. Doruk Yayınları: İstanbul.
- Spranger, E. (2001). *İnsan Tipleri*. A. Aydoğan (çev.). İz Yayıncılık: İstanbul.
- Şeriatı, A. (2007). *İnsanın Dört Zindanı*. H. Hatemi (çev.). İşaret Yayınları: İstanbul.
- Tarhan, N. (2011). *Güzel İnsan Modeli*. Timaş Yayınları: İstanbul.
- Taylan, H. H. (2011). *Televizyonla Yetişmek*. Çizgi Kitabevi: Konya.
- Tekelioğlu, O. (2017). *Televizyon Halleri: Dizi Dizi Türkiye*. Habitus Yayıncılık: İstanbul.
- Topçu, N. (2017). *Ahlâk*. Dergah Yayınları: İstanbul.
- Turgut, M. (2010). *Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Türkçe Sözlük*. (2005). Türk Dil Kurumu (TDK), Ankara.
- Tüzer, A. (2015). "Değerler Meselesinin Felsefi Temelleri". C. Gündoğdu ve M. Cengiz (ed.). içinde *Uluslararası Sempozyum İnsani Değerlerin Yeniden İnşası (19-21 Haziran 2014 Erzurum)* (s. 381-400). Atatürk Üniversitesi Yayınları: Erzurum.
- Uçakan, M. (1977). *Türk Sinemasında İdeoloji*. İstanbul: Düşünce Yayınları.
- Uysal, E. (2003). Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsani Erdemler- İslami Erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 51-69.
- Uysal, M. (2006). Medya ve Şiddet. *Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu*(20), 121-127.
- Uysal, V. (1996). *Din Psikolojisi Açısından Dinî Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. Eksen Basım Yayın: İstanbul.
- Uysal, V. (2006). *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*. Dem Yayınları: İstanbul.

- Velioğlu, Ö. (2016). *Mutluluğun resmini yapmaya alışan Türk sineması*. Agora Kitaplığı: İstanbul.
- Yağbasan, M. ve Kurtbaş, İ. (2015). şiddet ve Tkretim Kıskaçında ocukluk: Televizyon zerine Ampirik Bir alışma. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 15-31.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din*. Karahan Kitabevi: Adana.
- Yavuz, ř. (2007). "Değerlerin şeceresi, Doğası, Sınırı ve Devamlılığı: Değerlerin Dinî ve Sosyal Karakteri ve Sürekliliği". *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (s. 89-110). içinde Dem Yayınları: İstanbul.
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle İletişim Kuramları*. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Yaylagül, L. (2012). 2000'ler Türkiyesi'nde Sinema ve Din: Takva Filmi rneği. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kuram ve Araştırma Dergisi*(34), 42-65.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış. *Kanat Dergisi*, 499-522.
- Yazıcı, M. (2014). Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 209-223.
- Yenen, İ. (2018, Ocak). Türk Sinemasında Din Adamı Tiplemelerine Tarihsel Bir Yaklaşım Denemesi. *TRT Akademi*, 3(5), 284-302.
- Yenişafak (2010, Ocak 5). *Ben Polat'ım Dedi Babasını öldürdü*, www.yenisafak.com.tr: <https://www.yenisafak.com/gundem/ben-polatim-dedi-babasini-oldurdu-233098> (Erişim Tarihi: 18.07.2021)
- Yengin, H. (1994). *Ekranın Büyüsü*. Der Yayınevi: İstanbul.
- Yılanlıoğlu, İ. H. (1977). *Manevi Değerlerimiz ve Yapılan Tahribat*. Adak Yayınları: İstanbul.
- Yıldırım, A. ve şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9 b.). Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Yılmaz, H. (2020). Türkiyede'ki Popüler Televizyon Dizilerinin ocuklar zerindeki Etkilerinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Yılmaz, H. K. (2017). *300 Soruda Tasavvufi Hayat*. Erkam Yayınları: İstanbul.
- Yılmaz, S. (2018). Yeni Dönem Türk Sinemasında Din. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yorulmaz, B. (2013). Din ve Değerler Eğitimi Açısından Caillou Çizgi Filminin Değerlendirilmesi. *Diyanet İlmî Dergi*, 49(3), 127-143.
- Yorulmaz, B. (2016). *Popüler Filmlerde Din*. İstanbul Tasarım Yayınları: İstanbul.
- Yücel, V. (2011). Türk Dizilerinden Fırlayan Kutsal Aile Kahramanları. A. Kotaman, A. S. Uğursoy ve A. Avcı (ed.). içinde *Televizyonda Hikaye Anlatıcılığı* (s. 77-93). H2o Yayıncılık: İstanbul.
- Zavalsız, Y. S., ve Dağcı, Y. S. (2019). Televizyon Dizilerinin Toplum Üzerindeki Etkisi (Karabük Örneği). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 19(1), 185-201.
- Zengin, F. (2014). Televizyon Dizilerinde Dinin Temsili. M. Çamdereli, B. Ö. Doğan ve N. K. Şener (ed.). içinde *Medya ve Din* (s. 73-92). Köprü Kitapları: İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

İsim, SOYİSİM :
Doğum Yeri :
Doğum Tarihi :

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi :
Yüksek Lisans Öğrenimi :
Doktora Öğrenimi : -
Bildiği Yabancı Diller :

İŞ DENEYİMİ

<i>Yıl</i>	<i>Yer</i>	<i>Görev</i>
------------	------------	--------------

İletişim:

E-posta Adresi :

ORCID :